కళ్యాణకల్పవల్లి.

"షెరిడన్" అను నింగ్లీషుకవిచే

రచియింపఁబడిన

"దిరైవల్స్" అను నాటకమునననుసరించి

యీ నాటకము తెలుఁగున

రాజమహేంద్రవరము దొరతనమువారి కాలేజిలో

ప్రధానపండితుఁడగు

కందుకూరి - వీరేశలింగము

చేత

రచియింపఁబడినది.

మొదటి కూర్పు.

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ వివేకవర్ధనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1894.

దీనివెల 8 అణాలు.

ఈ నాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

---

౧. వీరసేనుఁడు— విక్రమసేనునితండ్రి.

౨. విక్రమసేనుఁడు— వీరసేనునికొడుకు; కళావతిప్రియుఁడు.

౩. దర్పసారుఁడు— చారుమతియొక్క ప్రియుఁడు.

౪. దామోదరవర్మ— కళావతిని వరింపఁగోరిన రాజపుత్రుఁడు.

౫. పురుషోత్తమదేవుఁడు— కళావతి తన్నుఁగామించినదనుకొన్న యొక క్షత్రియ వీరుఁడు.

౬. విజయపాలుఁడు— విక్రమసేనుఁడు పెట్టుకొన్న మాఱుపేరు.

౭. రాముఁడు— విక్రమసేనుని భృత్యుఁడు.

౮. మాధవుఁడు— దామోదరవర్మ సేవకుఁడు.

౯. శంకరుఁడు— వీరసేనుని బండివాఁడు.

స్త్రీలు.

---

౧౦. సుభద్రమ్మ— కళావతి మేనత్త.

౧౧. కళావతి— విక్రమసేనుని వరించిన రాజపుత్రి.

౧౨. చారుమతి— దర్పసారుని వరించిన రాజపుత్రి.

౧౩. మంథర— సుభద్రమ్మదాసి.

కళ్యాణకల్పవల్లి.

ప్రథమాంకము.

౧. రంగము—పీఠికాపురములోని వీధి.

[రాముఁడొకప్రక్కనుండియు, శంకరుఁడొకప్రక్కనుండియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—వాఁడు శంకరుఁడాయేమిటి? అవును సందేహంలేదు. శంకరుడే.—శంకరా! శంకరా!

శంక—ఎవరువారు? ఓహోహోహో! నా పాతస్నేహితుఁడు రాముఁడా? ఓరామా! నిన్నుచూచి యెంతకాలమయిందిరా? దగ్గరగావచ్చి నన్ను కౌగిలించుకో.

రాము—వద్దువద్దు. నాబట్ట మాసిపోతుంది. నిన్ను చూడడంచేత నాకుసంతోషం పట్టరాకుండావున్నది. బండి బాగాతోలుతూ వున్నావా? నిన్ను పిఠాపురంలో చూస్తానని యెప్పుడూ అనుకోలేదు.

శంక—అయ్యగారూ, చారుమతీ, అమ్మగారూ, వెంకిగాడూ, అందరమూ వచ్చినాము.

రాము—అలాగా?

శంక—అయ్యగారికి పిఠాపురంచూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి గంటలో మమ్మలినందరినీ ప్రయాణంచేసి బయలుదేరినారు.

రాము—ఆయనయెప్పుడూ తొందరమనిషే. అలాచెయ్యకపోతే వీరసేనుడుంగారి పేరులో గొప్పయేమున్నది?

శంక—దానికేంగాని నీచిన్న యజమానుడుంగారు యెట్లావున్నారు? విక్రమసేనుడిగారిని యిక్కడచూస్తే వీరసేనుడుంగారు ఆశ్చర్యపడుతారు.

రాము—నేను యిప్పుడు విక్రమసేనుడిగారివద్ద పనిలోలేను.

శంక—అలాగా? మరియెవరివద్దవున్నావు?

రాము—ప్రస్తుతం నేను విజయపాలుడిగారివద్ద వున్నాను.

శంక—ఈమార్పువల్ల నీస్థితి యేమి బాగుపడ్డట్టు నేననుకోను.

రాము—యేమీ మార్పేలేదు.

శంక—మార్పేలేదా? విజయపాలుడిగారివద్దపనిలోవున్నానని యిప్పుడునాతో నీవుచెప్పినావే.

రాము—నిన్ను యిట్లా చిక్కులుపెట్టను. విక్రమసేనుడుగారూ విజయపాలుడుగారూ యిద్దరూ వొక్కరే.

శంక—ఇద్దరూ వొక్కరేనా? యేమిహాశ్చర్యం!

రాము—వొక్కరే. వెనుకటి విక్రమసేనుడిగారే యిప్పుడు విజయపాలుడుగారయినారు. కాబట్టి యిప్పుడు నాకు విజయపాలుడికొలువేకాని విక్రమసేనుడితో పనిలేదు.

శంక—అలాగయితే యిదియేదో మాయలాగువున్నది. నీకుతప్పకుండా తెలిసివుంటుంది. నీ స్నేహితుణ్ణిగదా నాకేమర్మం చెప్పవా?

రాము—నీవు రహస్యం దాచగలవా?

శంక—బండిదొడ్లో యెడ్లనుపెట్టినట్టు మనస్సులోపెట్టుకొని పైకిరానియ్యను.

రాము—దీనికంతా కారణం కాముడు. ఏమిటోచెప్పుకో.

శంక—అవునవును. నాకిప్పుడు బోధపడ్డది. సంగతంతా వూహచేసినాను. ఈవ్యవహారంలో యేదో స్త్రీవున్నది. సరేకాని నీయజమానుడు తానెవరని చెపుతూవున్నాడు?

రాము—తాను సేనాధిపతినన్న మాట మరుగుచేసి చిన్నవుద్యోగస్థుడయినట్టు నటిస్తూవున్నాడు.

శంక—సేనకధిపతి అయివుండగా చిన్నవుద్యోగస్థుణ్ణని యెందుకు చెప్పుకోవలెను? సేనాధిపతినని చెప్పుకోవడానికి చిన్నతనంగా వున్నదా?

రాము—కాదుకాదు. దానికి హేతువు వేరేవున్నది. నాయజమానుడు కామించినచిన్నది మహా విచిత్రమయినది. ఆవిడెకు ముప్ఫయివేల రూపాయలు వచ్చే సంస్థానానికి ప్రభువయిన వీరసేనుని కొడుకున్ను సేనాధిపతిన్ని కావడం కంటే చిన్నవుద్యోగస్థుడుగావుంటేనే నాయజమానుడియందు యెక్కువ యిష్టం.

శంక—ఇదీ వింతగానేవున్నది. ఆవిడెవద్దడబ్బుబాగా వున్నదాయేమిటి? ఆవిడె భాగ్యవంతురాలా?

రాము—భాగ్యమో గీగ్యమో నాకుతెలియదు. ఆవిడెయింట్లో మోహిరీలు మీ పశువులదొడ్లో గడ్డిపరకలులాగు యెక్కడచూచినా దొర్లుతూవుంటవి. పశువుల కడుగు గోలెములుకూడా వారియింట్లోబంగారపువే. పంజరంలో చిలకలకు మంచి ముత్యాలు మేతపెడుతారు.

శంక—అలాగయితే ఆవిడెవద్ద పదిసంచులయినా వుంటవి. ఆవిడెకు నీయజమానుడియందు అనురాగమేనా?

రాము—అనురాగమేమిటి? నాయజమానుడంటే చెవులుకోసుకుంటుంది.

శంక—ఆవిడెపేరు యెవరైనా వినవచ్చునా?

రాము—ఆవిడెపేరు కళావతి. అయితేనేమికాని ఆచిన్నదానికి ముసలిమేనత్త వొకతె పానకంలో పుడకలాగు ప్రతిబంధంగావున్నది. అయినాకానీ ఆపెద్దావిడె యిదివరకు నాయజమానుణ్ని యెప్పుడూచూడలేదు. ఆచిన్నది పువ్వులతోటలో విహారానికివచ్చినప్పుడు మేమామెతో పరిచయం కలుపుకున్నాము.

శంక—అలాగయితే వారికిద్దరికీ వేగిరంముడివేసి పెళ్ళిలంకెవేస్తే బాగావుంటుంది. ఈసంగతికేమికాని యీపిఠాపురం యెటువంటిది? యీవూరినిగురించి నేను యిదివరకు చాలావిన్నాను. ఈవూళ్ళో వేడుకగా ప్రొద్దుపుచ్చడానికి అన్నీ వుంటవి కావూ?

రాము—అన్నీవున్నవి. మేముయెప్పుడూ స్నానం చెయ్యకపోయినా నాయజమానుడూ నేనూ ప్రతిదినమూ ప్రాతఃకాలము పాడగయకు వెళుతాము. భోజనమయినతరువాత తోటలోకయినా వెళుతాము; చీట్లయినా ఆడుకుంటాము. సాయంకాలము వూరిబయటికి షికారు వెళుతాము. పాడువూరు. ఈవూరంటే నాకప్పుడే విసుగువేస్తూవున్నది. రాత్రి ఫదిగంటలయినతరువాత వూళ్ళో యెక్కడా సందడే వుండదు. పాటలూలేవు పదాలూలేవు యేమీలేవు. అయినా దర్పసాయుడిగారి నవుకరూనేనూ కలుసుకుని రాత్రుళ్ళు వినోదంగా ప్రొద్దుగడుపుతూవుంటాము. అతణ్ని నీకు చూపిస్తునా? వొక్కమాటు చూచినావంటే నీవతణ్ని మళ్ళీవదిలిపెట్టవు.

శంక—నేనాజోగిగాడిని యెరుగుదును. వాడి యజమానుడు మనచారుమతిని పెళ్ళాడేమాట నీవు యెరుగవుకాబోలును.

రాము—నేను మరిచిపోయినాను. ఓయీశంకరా! మాతో సహవాసం చెయ్యవలెనంటే నీవు నీవేషకొంచెం మార్చుకోవలెను. గంగిరెద్దుపాగాలాగు నీకీతలగుడ్డ యెంతమాత్రమూ బాగావున్నదిగాదు. నీవీపాటి తలగుడ్డమానివేసి టోపీపెట్టుకోవడం నేర్చుకోవలెను. ఇప్పుడు వుద్యోగస్థులూ అందరూకూడా పాగాలు మానివేసి టోపీలు పెట్టుకుంటూవున్నారు.

శంక—వాళ్ళగ్రహచారం టోపీలుపెట్టుకుంటే వాళ్ళే చెడిపోతారు. నేను మాత్రం లక్షవరహాలు యిచ్చినా మా తాతముత్తాతలనాటినుంచి వంశపరంపరగా వస్తూవున్న తలపాగా మానివెయ్యను. యెవళ్ళో పనికిమాలిన నిర్భాగ్యులు పూర్వాచారం వదులుకుంటారుగాని నావంటి దేశాభిమానులు యెప్పుడూ వదిలిపెట్టను.

రాము—నీవు టోపీ పెట్టుకోకపోతే మానినావుగాని వూరికేకోపపడకు.

శంక—పూర్వాచారం మీరితే యెంతో పాపంవస్తుంది. స్కూలుపిల్లవాళ్ళు టోపీలుపెట్టుకుంటూవున్నా చాకలి సర్విగాడూ, మంగల నల్లిగాడూ, గవళ్ళ గాలిగాడూ, మావూళ్ళో పెద్దమనుషులు అందరూ నెత్తికి తలగుడ్డలే పెట్టుకుంటూవున్నారు.

రాము—వూరుకో. యెవరో వస్తూవున్నట్టున్నారు.

శంక— మరియెవరూ కారు. మా చిన్నదొరగారు విక్రమసేనుడుగారు. నీవు యిప్పుడుచెప్పినది ఆయనతో కూడావున్న చిన్నదేనా?

రాము— కాదుకాదు. ఈవిడేమంథర. నేను చెప్పినచిన్నదానివద్దవుండే దాసీ. ఆయన ఆయింట్లోనే బసచేసినాడు. నేనువెంటనేవెళ్ళి మీరు యీవూళ్ళోకి వచ్చిన వర్తమానం చెప్పవలెను.

శంక—అడుగో ఆయన దానిచేతులో సొమ్ము పెడుతూ వున్నాడు! ఓరీరామూ! నిన్ను వొక్క సంగతి అడగవలెననుకుంటూ వున్నాను.

రాము— నాకు యిప్పుడు మాట్లాడడానికి తీరుబడిలేదు. వేగిరంపోవలెను. నేటిరాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు మేమందరమూ తాటితోటలో సభచేరుతాము. నీవు కూడా అక్కడికిరా. సావకాశంగా అన్నిసంగతులూఅక్కడమాట్లాడుకుందాము.

(ఇద్దఱును వేరువేరుమార్గములఁ బోవుచున్నారు.)

---

౨. రంగము— సుభద్రమ్మగారియింట వాకగది.

[కళావతి పుస్తకము చేతఁబట్టుకొని కూరుచుండియుండఁగా ఏదోసందేశమును గొని మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—ఆపుస్తకంకోసం నేను వూరంతా వెతికినాను. యీవూళ్ళో యేపుస్తకాలకొట్టులోనూ ఆపుస్తకంలేదు.

కళా—తారాశశాంక విజయమయినను దొరకినదా?

మంథ—అదీ దొరకలేదు.

కళా—బిల్హణీయమో?

మంథ—అదీలేదు.

కళా—రాధికాసాంత్వనమున్నదా?

మంథ— అది వొక్కపుస్తకంవుండగా యెవరో కొనుక్కుపోయినారట!

కళా—మఱియేమితెచ్చినావు?

మంథ—మీరు యిచ్చిన రెండురూపాయలకూ మూడుపుస్తకాలు తెచ్చినాను.

ఇదుగో యిది సారంగధరచరిత్ర; యీ రెండోది ఉషాకళ్యాణం; మూడోది రుక్మిణీ కళ్యాణం. (అని బల్లమీద పెట్టుచున్నది.)

కళా—రుక్మిణీకళ్యాణము మాత్రము నా చేతికిచ్చి తక్కిన పుస్తకములు పరుపు క్రిందపెట్టు.

మంథ— ఇవి పరుపుక్రిందపెట్టి, అక్కడనున్న రాధామాధవవిలాసం తీసుకు రానా?

కళా—నీవు మరేదియుఁ దీసికొనిరానక్కఱలేదు. ఈపుస్తకము లక్కడఁబడ వేసి నీవు వేగిరముపో. ఇక్కడకెవరో వచ్చుచున్నారు. ఎవరోచూడు. మాచారుమతి కంఠములాగున వినఁబడుచున్నది!

మంథ—అమ్మా! జానికమ్మగారు వస్తూవున్నారు.

కళా—కాదు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! వెళుతూవున్నాను. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—ఓప్రియసఖీ! చారుమతీ! నిన్నుచూచుటచేత నామనస్సున కపరిమితానందము కలుగుచున్నది. ఇంత శీఘ్రకాలములో నీదర్శనసుఖము కలుగునని నేనెన్నఁడును అనుకోలేదు. (అని లేచి కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

చారు— చెలీ! కళావతీ! నీకంటెను నాకెక్కువ సంతోషముగా నున్నది. విశేషమేమి? మొట్టమొదట నేనడిగినప్పుడు నీవింటలేవన్నారే!

కళా—సఖీ! నేను నీకు చెప్పవలసినవి వేయిసంగతు లున్నవి. మీరింత యాకస్మికముగా పీఠికాపురమునకేలవచ్చినారో మొట్టమొదట చెప్పు. వీరసేనుఁడు మామగారుకూడ వచ్చినారా?

చారు—వచ్చినారు. మేమీయూరిలో నడుగుపెట్టి రెండు గడియ లయినది. ఆయన స్నానముచేసి బట్టలుకట్టుకొనుట కాఁగానే సుభద్రపిన్నిగారిని చూచుటకు వత్తురనుకొనెదను.

కళా—అట్లయినపక్షమున వారువచ్చి విఘ్నము చేయుటకు మొదలుపెట్టకముందే నాకష్టకథలు నీతోఁజెప్పుకొనెదను. నీవుమంచి యాలోచన కలదానవగుటచేత నావేగిరపాటుచూచి చీవాట్లుపెట్టినను నీ మంచిస్వభావముచేత నీవు నాదురవస్థకు జాలిపడకమానవని నేనెఱుఁగుదును. విజయపాలునకును నాకునుగల సంబంధమును నా యుత్తరములవలన నీవు వినియున్నావుగదా! అతఁడు లభించుభాగ్యము నాకిప్పుడు పోయినది. మామేనత్తమాయుత్తరమొకటి త్రోవలో పట్టుకొని మాయుత్తర ప్రత్యు

త్తరముల సంగతి తెలిసికొని, అప్పటినుండియు నన్నిగదిలోఁ బెట్టి పైపోనీక నిర్బంధించుచున్నది. చెప్పితే నీవు నమ్ముదువో నమ్మవో కాని యింకొక విశేషము కూడ జరిగినది- ఒకనాఁటిరాత్రి జానకమ్మగారి యింటికి మేము భోజనమునకు వెళ్ళినప్పు డక్కడ జైనవిగ్రహములాగున పొడుగుగానున్న యా పురుషోత్తమ దేవునిజూచి మోహించి మా మేనత్త యాతనివలలోఁ బడి పరితాప పడుచున్నదిసుమా!

చారు— ఛీ! నీవూరకనే పరిహాసము చేయుచున్నావు-

కళా— నీతోడు! పరిహాసము కాదు- నేను నిజముగానే చెప్పుచున్నాను- ఏదో మారుపేరు పెట్టుకొని యిప్పుడామె యతనితో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరపుచున్నది- కొంతకాల మయినతరువాత తననిజమయిన పేరు బయలఁబెట్టఁ దలఁచుకొన్నది కాఁబోలును! ఆమె "రాధ" అని చేవ్రాలు చేయుచున్నది-

చారు— అట్లయినపక్షమున, ఇప్పుడావిడ నిశ్చయముగా తన మేనకోడలిని స్వతంత్రురాలినిగా విడిచిపెట్టియుండును!

కళా— లేదు లేదు- ఆమెచర్య నీవనుకొన్నదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగా నున్నది- తనదౌర్బల్యమును తెలిసికొన్నప్పటినుండియు, నాయందావిడ కనుమాన మెక్కువయినది- గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటులాగున నాకిప్పుడు మఱియొక పీడ కూడ పట్టుకొన్నది- ఆనిర్భాగ్యుఁడు దామోదరవర్మ కూడ నేఁడీగ్రామమునకు వచ్చుట తటస్థించినది- కాఁబట్టి నేనిప్పు డిన్ని పిశాచముల బాధ వదల్చుకొనుటకు పోరాడవలెను-

చారు— కళావతీ! అధైర్యపడకు. నీకిప్పుడువచ్చిన భయము లేదు- వీరసేనుఁడు బాబుగారు నీమేనత్తతో మాటాడి నీకు లొందరకలుగకుండఁ జేయుదురు లే-

కళా— అన్నిటినిమించిన దురవస్థ నా కింకొకటి పట్టినది- నీవదియింకను విననే లేదు- ఆయుత్తరము నా మేనత్త పట్టుకొనుటకుకొంచెము ముందుగా నాదౌర్భాగ్యమువలన నేను మందభాగ్యుఁడైన విజయపాలునితో కలహము పెట్టుకొన్నాను- ఆ కలహనివారణము చేసికొనుట కతఁ డప్పటినుండియు మరల నాకంటఁబడ లేదు-

చారు— అతఁడు చేసిన యపరాధమేమి?

కళా— ఏమియు లేదు. అదియేమో నాకు తెలియదుగాని మేమెన్నిసారులు కలిసికొని మాటాడినను మాలో మాకొకసారియైనను వివాదము రాలేదు. అందుచేత నతఁ డెప్పుడును ప్రయణకలహమునకైన నాకవకాశ మియ్యఁడేమోయని భయపడి, నాలో నేనాలోచించుకొని కడచిన గురువారమునాడు నాకు నేనే యొక యుత్తరము వ్రాసికొని, దానిలో విజయపాలుఁడు మఱియొక సుందరిపయిని వలపునిలిపియున్నట్టు తెలియఁబఱిచినాను. అట్లు వ్రాసి యాయుత్తరములో క్రింద "నీ వెఱుఁగని నీప్రియ

సేవకురాలు'' అని చేవ్రాలు చేసి, ఆయుత్తరమును విజయపాలునికిఁ జూపి, నాయెడల ద్రోహము చేసితివని యాతనిని నిందించి, మనసులోనేని కోపమును మొగమునఁ దెచ్చుకొని మండిపడి, ఇఁకముందెప్పుడును నేనాతని ముఖముచూడనని యొట్టు పెట్టుకొన్నాను.

చారు—అట్లు పంపివేసిన తరువాత నీవాతనిని మరలఁ జూడనేలేదా?

కళా—ఆమఱునాఁడేమా మేనత్త మాగుట్టుకనిపెట్టినది. నేనతనిని మొట్టమొదట మూడుదినములుమాత్రమే బాధపెట్టఁదలఁచుకొంటినిగాని యిప్పుడాతని దక్కించుకొను భాగ్యమే యెప్పటికిని దప్పిపోయినది.

చారు—నాకు నీవు వ్రాసినట్లతఁడు నీమీఁద నిజమయిన కూరిమిగలవాఁడయి నీచెట్టపట్టుట కర్హుఁడేయయిన పక్షమున, నిన్నెంతటితో నాతఁడెప్పుడును విడువఁ జాలియుండఁడు. అయినను నీవే యాలోచించుకో. అతఁడు చిన్నయుద్యోగములో నున్నాఁడని వ్రాసినావు. నీకు మూడులక్షలరూపాయల సొత్తున్నదిగదా!

కళా—అవునుగాని యుక్తవయస్సు వచ్చులోపల నామేనత్త యనుమతి లేకుండ నేను వివాహము చేసికొనెదు పక్షమున నాసొమ్ములో విశేషభాగము నాకు రాదన్న సంగతి నీవే యెఱుఁగుదువు. అయినను నాతండ్రి యిట్టి యేర్పాటు చేసినాఁడని నాకుఁ దెలిసినప్పటినుండియుఁ బదునెనిమిది సంవత్సరములు నిండకముందే పెండ్లి చేసికొనవలెనని నేను నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ధనము నిమిత్తమయి యొక్కదినమయినను వేచియుండవలసినదని కోరెడు పురుషుని నెవ్వనిని నేను కామింపఁ జాలను.

చారు—ఇది కేవల చపలత!

కళా—ఏమి! నాప్రియసఖి చారుమతి నాయందే చపలత్వమారోపించి తప్పు పట్టుచున్నదా! నేనింతవఱకును చారుమతి ప్రియుఁడు దర్పసారుఁడు చారుమతికే చపలత్వము నేర్పినాఁడనుకొన్నాను.

చారు—అతనిదోషములను గూడ గుణములని భావించి నేనెప్పుడును ప్రేమింపను.

కళా—అయినను సమయమున కాతనికి సందేశము పంపినయెడల నీవిక్కడకువచ్చితి వనుకొనెదను.

చారు—నీలోఁడు! లేదు. నేనీపీఠికాపురము వచ్చుచున్న మాటయే యాతనికిఁ దెలియదు. వీరసేనుఁడు బాబుగారి తీర్థయాత్రకస్మాత్తుగా తలపెట్టినందున, నేనాతనికి వర్తమానము పంపుటకవకాశము లేకపోయినది.

కళా— ఓ చారుమతీ! వీరసేనుఁడుగారి సంరక్షణలో నున్నను నీవు స్వతంత్రురాలవు. అయినను నీవతిదీర్ఘమగు నీసంవత్సరకాలమునుండియు భర్తృస్వాతంత్ర్యమును వహించుట కనుమానించుచు కాలహరణము చేయుచున్న కృతఘ్నుఁడయిన యాదర్పసారుని చాపల్యమునకును శంకాశీలత్వమునకును దాసురాలవయి యాతని గర్వము సాగనిచ్చుచున్నావుగదా!

చారు— చెలీ! నీవు చెడ్డ యభిప్రాయ మెంతమాత్రమును సరియైనదికాదు. మా తండ్రిగారి మరణమునకు ముందే మేము వివాహమునకు నిశ్చయము చేసికొన్నాము. ఆయన మృతియు తన్మూలమున వచ్చిన కొన్ని చిక్కులును నడుమ నిలిచి నాహృదయవల్లభుఁడయిన దర్పసారుని మనోరథమునకు విలంబనము కలుగఁజేయుచున్నవి గాని యిందాతని దోషము లేశమును లేదు. అటువంటి యల్పాంశమునుబట్టి కాలహరణము చేయుట కతఁడంత దయమాలినవాఁడు కాఁడు. ఆతని స్వభావమును గుఱించి కూడ నీవు వట్టిపాపము కట్టుకొనుచున్నావు. కళావతీ! అటువంటి మహోదారచిత్తుఁడెప్పుడును శంకాశీలుఁడు కాఁడు. అతఁడప్పుడప్పుడు కొంచెము చంచలహృదయుఁడుగానున్నను, ఆతని హృదయమునందు కాపట్యమన్నది యేమూలను లేదు; అప్పుడప్పుడు కొంచెము చిరాకుపడినను, మృదువు తప్పినమాట యాతని నోటినుండి యెప్పుడును రాదు. అతఁడిదివఱకు కామతంత్రముల కలవాటుపడినవాఁడు కాకపోవుటచేత, ప్రియురాండ్రు నాయకులవలనఁ బ్రతీక్షించు ప్రియభాషలను వేషములను జూపుటయందు మాత్ర మతఁడంత నిపుణుఁడు కాఁడు. కాని యాతని ప్రేమయు వినయవర్తనమును నవ్యాజములయినవి. అతని హృదయమునందలి ప్రేమ మేరమీఱినదగుటచేతఁ దనప్రియురాలును మాటలచేతను చేఁతలచేతను దనయందట్టి ప్రేమమునే చూపవలెనని యతఁడు ప్రతీక్షించుచుండును. తనయందుఁగల గుణాతిశయమునుబట్టి యతఁడెంత ప్రేమకయినను నర్హుఁడేయయినను, వినయగుణముచేత నతఁడు తనగుణాతిశయమును గొప్పగా భావించుకొనకున్నాఁడు. అవ్యాజప్రేమమును జూపుట కర్హమయిన గుణగౌరవము తనయందేమున్నదని భావించుకొను నమ్రతకలవాఁడగుటచేత, అతఁడు తనమీఁద తగినంత యనురాగముండదేమోయని శంకించుచుండుటకలదు. ఆతని యెడఁగల యీస్వభావమే నామనస్సును గొన్నివేళలయందుఁ బరితాపము పాలుచేయుచున్నది. ఇటువంటి సందేహములుకూడ నాయందుఁగల ప్రేమాధిక్యమునుబట్టియే యుత్పన్నములగుచుండుటచేత, అనురాగఋణమును పూర్ణముగా తీర్చుకోలేక నేనే యాతని కప్పుపడియున్నానని నేనొప్పుకోవలసియున్నది.

కళా—ఓచారుమతీ! అతనిపక్షమవలంబించి సమాధానము చెప్పఁబూనుకొన్నందుకు నిన్ను నేను నిందింపను. కాని నిన్ను నేనొక్క ప్రశ్న వేసెదను. నీవు దానికి కపటము విడిచి యుత్తరము చెప్పవలెను. అతఁడు నీప్రాణరక్షణము చేసినవాఁడు కాకయుండినపక్షమున, ఇప్పుడున్నంత ప్రేమ నీకతనియందుండి యుండునా? అదియందునీపడవను తలక్రిందు చేసిన యాక్రూర వాయువే యంతమందు నీమనస్సులో నాతనిపై యనురాగరసమును పూరించుటకునీపాలిటి యనుకూలదేవతయయింది.

చారు—నాకతనిమీఁది యనురాగము కృతజ్ఞతవలనఁ గొంతబలపడి యుండవచ్చునుగాని నాప్రాణరక్షణము చేయకమునుండే నాకాతనిమీఁద నవ్యాజానురాగము గలదు. అయినను నాకతఁడు చేసిన మహోపకార మొక్కటియే నన్నాతనియెడ బద్ధానురాగనుగాఁ జేయఁజాలినంత యనుబంధమయినందుకు సందేహములేదు.

కళా—ఇదియొక యనుబంధకారణమా! ఆసమయమందు నాపుననున్నపక్షమున నీటికుక్క సహితమట్టి పనిచేసియుండును. ఈతచేతనయినవాఁడన్న హేతువుచేత నేనుమాత్ర మెన్నఁడును నాహృదయ మెవ్వరికి నర్పింపఁజాలను.

చారు—కళావతీ! ఇటురా. బొత్తిగా నీకాలోచనలేని మాటలాడుచున్నావు.

కళా—నేనూరక పరిహాసమునకన్నాను. ఈమాటలు పాటిగాఁబట్టుకోకు.—ఎవరోవచ్చుచున్నారు.

[మంధర త్వరలో ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! మీమేనత్తగారితో గలిసి వీరసేనుడుగారు యిప్పుడే మనయింటికి వచ్చినారు.

కళా—వారిక్కడకురారు.—మంథరా! నీవు కనిపెట్టియుండి నాతోఁజెప్పు.

మంథ—చిత్తము. (అని వెళ్లుచున్నది.)

చారు—వచ్చినను రాకపోయినను నేనుపోవలెను. నేనిక్కడకువచ్చిన సంగతి వీరసేనుఁడు బాబుగారెఱుఁగరు. ఆయననన్నిక్కడఁజూచినపక్షమున, పోనీక నిలిపి యూరుచూచుటకై నన్నుఁ దనవెంటఁగొనిపోకమానరు. నేను మఱియొకప్పుడు వచ్చి నీమేనత్తనుజూచెదను. అప్పుడామె తనయిష్టమువచ్చినంత సేపు నిలిపి తనకొలఁది యని పెద్దపెద్దమాటలువేసి నాతో సావకాశముగా మాటాడవచ్చును.

[మంథర మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! అమ్మా! వారిద్దఱును మేడమీఁదికే వచ్చుచున్నారు.

కళా—ఇఁక నిన్నిక్కడనిలుపను. నాప్రాణసఖీ! చారుమతీ! సెలవా? నీరాకను దర్పసారునికిఁ జెప్పిపుచ్చుటకయి నీవు తొందరపడుచున్నావు. ఇవిగో వేరెమెట్లు

న్నవి. ఈదారిని క్రిందికిదిగిపో.

చారు—చెలీ! సెలవు. (అని కళావతిని కౌఁగిలించుకొని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా—ఓసీ! మంథరా! ఈపుస్తకములు తీసి దాచు. వేగిరము! వేగిరము! రుక్మిణీ కళ్యాణము పెట్టెలసందునఁ బడవేయుము. విజయవిలాసము పరుపుక్రింద పెట్టు. భాగవతము సప్తమస్కంధము తెఱచి బల్లమీఁద పెట్టు.

మంథ—పాడుసప్తమస్కంధం లెండి. వంటబ్రాహ్మడు పొస్తకంలో చుప్పనాతి కథపట్టు వచ్చేదాకా చింపివేశాడు.

కళా—పోనీ! ఉన్నంతవఱకు తెఱచిపెట్టి గూటిలోనున్న గజేంద్రమోక్షము నామీఁద గిరవాటుపెట్టు. వారువచ్చుచున్నారు. నీవు వెళ్ళిపో.

మంథ—అమ్మా! మంచిది. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

[సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ—అదిగోనయ్యా! ఆబుద్ధిహీనురా లక్కడఁ గూరుచున్నది. ఈప్రబుద్ధురాలు కాసుకుగతిలేని నిర్భాగ్యుని పెండ్లిచేసికొని తనవంశమునకంతకు నపకీర్తి తేఁజూచుచున్నది.

కళా—అత్తా! వెనుకనీవిషయమయి నేననుకొన్నది—

సుభ—అమ్మాయీ! నీవేమయిన ననుకొందువు. నీయనుకొనుట ఇఁకచాలించు. చిన్నపడుచులు తమ మనసు వచ్చినట్లెల్ల ననుకొనుట తప్పు. మేమిప్పుడు నిన్ను ప్రార్థింపవచ్చిన సంగతివిను. నీవతని మఱచిపోయెదనని మాచేతిలో చెయ్యివేయవలెను.

కళా—మఱెల్లప్పుడును మనమనస్సునకు స్వాధీనమయినపని కాదు. మఱచిపోవలెననుకొన్నను మఱచిపోవుట మాత్రము కొన్ని సమయములయందు చెప్పినంత సులభము కాదు.

సుభ—తెలిసినదానిని నేను సులభమని చెప్పుచుండఁగా నీవు కాదని నామాట కెదురుచెప్పెదవేమి? నిజముగా తలఁచుకొంటే మఱచిపోవుట యెప్పుడును కష్టము కాదు. నాపెనిమిటిని నేనెట్లు మఱచిపోయినానో నీవెఱుఁగుదువా? అసలాయన భూమిమీఁద కొంతకాలమున్నట్టే యిప్పుడు నాకు జ్ఞప్తిలేదు. నీమామగారిని మఱచిపోవలెనని నేను మనఃపూర్తిగా తలఁచుకొన్నాను; వెంటనే మఱచిపోయినాను. వేగముగా మఱచిపోక యెల్లకాలము వానినే మనస్సులోనుంచుకొనుట నీవంటి కన్నెలకు బొత్తిగాతగదు.

వీర—నీవు మఱచిపొమ్మన్నదాని వాక్యదానినిదక్క మఱిదేనిని నేమేనకోడ

లిప్పుడు మనస్సులో నుంచుకొన్నట్టు [illegible] నేను చదువుకొన్న విద్యాప్రభావము.

కళా—అత్తా! నన్నిట్లు బాధపెట్టుటకు నేను మీకేమియపరాధము చేసినాను?

సుభ— కళావతీ! నీవు మాటమఱపించి తప్పించుకోఁజూడకు. నీనేరమునకు నావద్ద తగినంత నిదర్శనమున్నది. దానికేమిగాని యిఁకముందయినను నేను చెప్పినట్టు వినెదనని వాగ్దానముచేయుము. నామాటవిని మనకు కావలసినవాఁడీయన చెప్పిన పెనిమిటిని చేసికొనుటకంగీకరించు.

కళా—అత్తా! నీతోనేను స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నానువినుము. నేను కోరుకొన్న వానినిదక్క మఱొక్కనిని వరించుట కెప్పుడును నేనిష్టపడను. మీరాలోచించిన సంబంధము నాకు సరిపడదు.

సుభ—అమ్మాయీ! వరించుటకును వరించకపోవుటకును కన్నెపడుచవు నీయిష్టముతో పనియేమున్నది? ఇష్టానిష్టము లెప్పుడును నీవంటి కన్యల కర్హములయినవి కావు. అవి సదామాఱుచుండుట సహజమయినందున, వివాహవిషయములో సాధారణముగా నిష్టములేని వానితో నారంభించుటయే క్షేమకరమన్న సంగతి నీవెఱిఁగియుండవలసినదే. మొట్ట మొదట నేను నీ మామగారిని పెండ్లి చేసికొన్నప్పుడు నాకాయనమీఁద నిజముగా పెద్దపులిమీఁద నున్నంతద్వేషము. అయినను మాది యనుకూలదాంపత్యమయినందుకు సందేహము లేదుకదా! భగవంతుఁ డనుగ్రహించి నా భర్తగారిని తనవద్దకు రప్పించుకొన్నప్పుడు నేనెంత బిగ్గఱగా నేడ్చినానో కన్నీరెట్లు కాలువలు కట్టించినానో నీవెఱుఁగుదువు. ఇదివఱకు నేను కుదిర్చిన సంబంధము మాసివేసి మేము మఱియొక మంచిసంబంధము చెప్పెదమనుకో. నీవప్పుడయిన విజయపాలుని వదలివేసెదవా?

కళా— కల్లవాగ్దానములు చేసి నేనొకవేళ నామనస్సు నబద్ధము చేయఁగలిగినను, నా చేష్టలుమాత్రము నాపలుకుల నబద్ధములు చేసి నిజమును బయలఁబెట్టకమానవు.

సుభ— పెద్దమనుష్యుల యెదుట సరసముగా మాటాడుటకు నీవర్హురాలవు కావు. నీవు నీగదిలోనికిఁబోయి కొఱకొఱలాడుచు నొంటిగాఁ గూరుచుండి నీ దురాలోచనలు చేసికో. పో.

కళా— మంచిది. సంతోషపూర్వకముగాఁ బోయెదను.

(అని లేచిపోవుచున్నది.

సుభ—ఇప్పుడు మీమీఁద పెద్దభారముపడినది.

వీర—ఇందేదియు వింతలేదు. ఇదియంతయు బాలికలకు విద్యచెప్పించుటవలనఁ

గళిగినఫలము. నాకీశ్వరానుగ్రహమువలన వేయిమంది పుత్రికలు కలిగినను వారిలో నొక్కరికైని విద్య చెప్పింపను.

సుభ—బావగారూ! మీరు కన్యల విషయమయి తప్పుదలంచుచున్నారు.

వీర— సుభద్రమ్మా! నేనీదినమున ప్రత్యక్షముగా చూచినసంగతి యొక్కటి చెప్పెదను వినుము. నేను మీయింటికి వచ్చుచుండఁగా మీదాసి నీమేనకోడలినిమిత్తము పుస్తకముల కొట్టులోనుండి కొన్నిపుస్తకములు కొనితీసికొనివచ్చుచున్నది. పయి యట్టలనుబట్టి యవియెటువంటి పుస్తకములో నేనప్పుడే గ్రహించినాను.

సుభ—శృంగార ప్రబంధములు.

వీర—అవును. అవి వట్టి పనికిమాలిన పుస్తకములు. అవిచదివినవారు చెడిపోక మానరు. ఆవాసనసోఁకినతరువాత వానిలోవర్ణింపఁబడినదాని ఫలము ననుభవింపఁ గోరకుండరు. అందుచేతనే నేను స్త్రీలకు విద్యకూడదనుచున్నాను.

సుభ—మీరూరక పరిహాసమునకనుచున్నారు. అంతేకాని మీరుమాత్రము స్త్రీలు మూర్ఖురాండ్రుగా నుండవలెనని కోరుదురా?

వీర—అదిసరికాని స్త్రీలెంతవఱకు చదువవలెనని నీయభిప్రాయము?

సుభ—బాలికలు విద్యలలో పండితురాండ్రుకావలెనని నేనెప్పుడును జెప్పను. వారికి సంస్కృతములోను వేదాంతములోను పాండిత్యమక్కఱలేదు. ఇంటిలెక్కలు వ్రాయుటకు కొంచెము వ్యాకరణము వచ్చియుండవలెను; చదివిన పద్యమర్థము చేసికొనుటకు కొంచెము గణితశాస్త్రము తెలిసియుండవలెను; తప్పులు లేకుండ నుత్తరము వ్రాయఁగలుగుటకు కొంచెము తర్కము నేర్చుకోవలెను. స్త్రీలకెంతవఱకు విద్యచాలును. నేను చెప్పినది సరిగానున్నదా?

వీర—నీవు శాస్త్రపండితురాలవు గనుక, ఈవిషయమయి నీతో నేను వాదులాడను. నీవిప్పుడు చెప్పిన ప్రతివాక్యములోను నీపాండిత్యమును బుద్ధివిశేషమును నాకు బోధపడినవి. విద్యావిషయ మటుండనిచ్చి మనమిప్పుడు కార్యాంశమునకువత్తము. నేనుచెప్పిన సంబంధమునకు నీకేమియు నాక్షేపణ లేదుగదా?

సుభ—లేదు. అవగింజంతయునను లేదు. దామోదరవర్మ విషయమయి నే నూరకే సూచనగాఁ జెప్పినానుగాని యతనికి నేను నిశ్చయముగా మాటయియ్యలేదు. కళావతి తనకతఁ డక్కఱలేదని మూర్ఖపుపట్టు పట్టుచున్నది గనుక, మీకొడుకు విషయమయి సమాధానపడవచ్చును.

వీర—వెంటనే యిక్కడకు రావలసినదని మావానికి నేఁడేయుత్తరము వ్రాసి పంపెదను. నేను నామనస్సులో కొంతకాలమునుండి యాలోచించుకొనుచున్నను,

మా వానికి మాత్రమే మీ వివాహము యొంతమాత్రమును తెలియనియ్యలేదు. వాఁడు సేనలో నుద్యోగములో నున్నాఁడు.

సుభ— నేమిదివఱ కెన్నఁడును మీకొడుకును జూడలేదు. అయినను మా సంబంధమునకు మీ కుమారుని కేమియు నాక్షేపణ యుండదనుకొనెదను.

వీర— ఆక్షేపణా! చేతనయిన యెడల నాక్షేపణ తెలియుమను చూతము. వాఁ డెప్పుడును నామాటకడ్డము చెప్పఁడు. నామాట కావగింజంత యెదురు చెప్పినపక్షమున, నేను సహించి యూరకుండువాఁడను గానని నాదురాగ్రహము మావిక్రమ సేనుఁ డెఱుఁగును. వాని చిన్నతనములో నేను "విక్రమా! ఇది చేయుము" అని యాజ్ఞాపించెడివాఁడను. వాఁడు తత్క్షణము చేయక యనుమానించిన పక్షమున, అప్పుడే వానిని చెడతన్నెడివాఁడను. ఏడ్చినపక్షమున, వెంటనే గదిలోనుండి సాగనంపెడివాఁడను. ఎప్పుడును నా పద్ధతి యింతే.

సుభ— అదే నామనసునచ్చిన మంచిపద్ధతి. కొంచెము కఠినముగా నుండకపోయిన పక్షమున, చిన్నవాండ్రు చెప్పినట్లు వినరు. ఇఁక దామోదరవర్మ యుద్వాసము చెప్పి మీకుమారుని ప్రార్థన లాలోచించవలసినదని నా మేనకోడలిని మెడలు విఱిచి యొప్పించెదను. బావగారూ! మీరుమాత్రము మీకొడుకుతో నా మేనకోడలు కొంచెము మంకుతనము కలదయినను బుద్ధిమంతురాలని బోధపఱచవలెను.

వీర— ఆవిషయమయి నీవు నాకు బోధచెయ్యవలసిన పనిలేదు. నాపని నేను నీచిత్తము వచ్చినట్లు చెయ్యఁగలను. నీవు మాత్రము కొంచెము గట్టిపట్టుపట్టకపోయిన యెడల, నీ మేనకోడలు నీకు స్వాధీనురాలు కాదు. నాబుద్ధివిని నేను చెప్పినట్లు చేయుము. నీ మేనకోడలు మంచిమాటలకు లొంగక నాకొడుకు పనికిరాఁడన్న పక్షమున, నూటాఱుక గదిలో పెట్టి తాళము వేసి రెండుదినములు నీసేవకు లెవ్వరును దీసికొని పోయి యన్నము పెట్టకుండునట్లు దిట్టము చేయుము. మూఁడవ దినము నీ మేనకోడ లెట్లు చెప్పినట్లు వచ్చునో యప్పుడు నీకే తెలియవచ్చును. మంచిది. నేనిప్పటికి సెలవుపుచ్చుకొనెదను- (అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు-)

సుభ— ఏలాగునయినను నేను దానిని లోఁబఱచుకొనవలెను- పురుషోత్తమ దేవునిమీఁద నామనస్సు తగిలియున్నట్టిది యేలాగునకో కనిపెట్టినది- మంధర నాగుట్టు బయలఁబెట్టియుండదు- నిశ్చయము- అది వట్టివెఱ్ఱిబాగులది- అయినను నిజము దానినోటనే పలికించెదను.— మంధరా! మంథరా! (అనిపిలిచి) అది రహస్యము వెల్లడిచేయు స్వభావము కలదయిన పక్షమున, దానినెప్పుడును నేను నాయొద్దఁ జేర్చకయే యుందును.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—అమ్మా! పిలిచినారా?

సుభ—పిలిచినాను. నీవు వీధిలోనికి వెళ్ళినప్పుడు నీకెక్కడనైన పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారు కనఁబడినారా!

మంథ—లేదు. అమ్మా! లేదు. ఆయన మొఖమయినా నేను చూడలేదు.

సుభ—నీవాయన సంగతి యెవరితోను జెప్పలేదుగదా!

మంథ—నేనా? నేనా! ఓయిదేవుడా! నేను యెవరితోనైనా చెపితే నాలుక తెగ్గొయ్యవలెను.

సుభ—నీవెఱ్ఱిబాగులతనము చూచి ఎవరైన మోసము చేయుదురుసుమా. భద్రము!

మంథ—అమ్మా?

సుభ—కొంచెము సేపుండి మరలరా. పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారి పేరనొక యుత్తరము వ్రాసియిచ్చెదను. ఇతరుల రహస్యములను నాతోఁ జెప్పవలయుఁ గాని నీవు నారహస్యములను మఱియెక్కడను జెప్పరాదుసుమా! చెప్పితివా, అమాయికురాలవని నిన్ను క్షమించను. తరువాత నీవు నాయాగ్రహమునకు పాత్రురాలవగుదువు. (అని లోపలికిఁ బోవుచున్నది.)

మంథ—అహహహహా! నావెఱ్ఱిబాగులతనమా! నీవు కొంచెంసేపు విశ్రాంతి పొందు. నాతోటివాళ్లు తాము గడుసువాళ్ళలాగు కనపడడానికి చూచినా నేను మాత్రం పయికి వెఱ్ఱిబాగుల వేషమే వేస్తాను. నాఅమాయికత్వంవల్ల నాకు యెంత లాభంకలిగిందో చూచుకుంటాను. (కాగితముతీసి చదువుచు) విజయపాలుడితో లేచిపోవడానికి సహాయం చేస్తూవున్నందుకు కళావతి యిచ్చినవి యిరవయిరూపాయల రొక్కమూ రెండుచీరెలూ- విజయపాలుడుగారిచ్చినవి పదిరూపాయలు.— రెండోపద్దు—వారి సంగతి బయలపడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు రహస్యంపట్టి యిచ్చినందుకు సుభద్రమ్మగారిచ్చినవి రెండురూపాయలు.— మూడోపద్దు— యిస్తాననిచెప్పి యివ్వకుండా దోవలో చింపిపారవేసిన వుత్తరాలు పట్టుకు వెళ్ళినందుకయి దామోదరవర్మ యిచ్చినవి రెండు రూపాయలు.— నాలుగోపద్దు— పురుషోత్తమదేవుడుగా రిచ్చినవి మూడు రూపాయలు.— ఓవెఱ్ఱిబాగులతనమా! బాగాచేసినావు. నీదయచేత నేనా పురుషోత్తమదేవుణ్ని మేనత్తతో కాకుండా మేనకోడలితోనే తాను వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నట్టు నమ్మేటట్టుచేసినాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ద్వితీయాంకము.

౧. రంగము— విక్రమసేనుని గృహము.

[విక్రమసేనుఁడును, రాముఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

రాము—నేను అక్కడవుండగానే వీరసేనుడుగారు వీధులోనుంచి వచ్చినారు. మీక్షేమసమాచారం తెలుసుకు రావడానికి మీకొమారుడుగారు నన్ను యిక్కడకు పంపినారనిన్నీ, తమదర్శనంచెయ్యడానికి యెప్పుడు సమయంగావుంటుందో కనుక్కురమ్మన్నారనిన్నీ, మనవి చేసినాను.

విక్ర—నేనిక్కడకున్నానని విన్నప్పుడాయనయేమన్నారు?

రాము—యేమంటారు! ముక్కుమీద వేలువేసుకుని యెక్కడలేని హాశ్చర్యమూ పడ్డారు. కొంచెంసేపు అద్భుతపడి నిలుచుండి మావాడు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాడని అడిగినారు.

విక్ర—నీవేమిచెప్పినావు?

రాము—పెద్ద అబద్ధం చెప్పినాను. చెప్పిన అబద్ధంయేమిటోసరిగ్గా యిప్పుడు జ్ఞాపకంలేదుగాని నానోటినుంచి నిజంమాత్రంరాలేదు. ఇకముందయినా పొరపాటు లేకుండా వుండడానికి మనంపితాపురం యెందుకువచ్చినామో యేదోవొకటి యిప్పుడే నిశ్చయం చేసుకోవలెను. యిప్పుడు వొకటిచెప్పి యింకోమాటు యింకొకటి చెపితే తంటావస్తుంది. చెప్పే అబద్ధాలయినా వొకదానికి వొకటి పొసగి వుండేటట్టు ఆలోచించి మరీచెప్తూ వుండవలెను. మరీ ఆయన నవుకర్లు మీరు యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినారు యెందుకు వచ్చినారని పదిసార్లు అడిగినారు.

విక్ర—వాండ్రతో నీవేమియు చెప్పలేదుగదా?

రాము—లేదు లేదు. వొక్కమాటయినా చెప్పలేదు. వాళ్ళల్లోబండివాడు శంకరుడు మహానమ్మకమయినవాడు.

విక్ర—ఓరి నిర్భాగ్యుఁడా! కొంపతీసి వానిని నమ్మి వానితో నీవేమైనఁ జెప్పినావా యేమి!

రాము—లేదు. వొక్కక్షరంచెప్పలేదు. వూరికే యెవరినిపడితేవాణ్ని నమ్మడానికి నేనంత వెర్రివాణ్ణనుకున్నారా యేమిటి? నేను మహాగడుసువాణ్ని. నామాట నమ్మండి. వాడుమాత్రం నన్ను నీయజమానుడు యిక్కడికి యెందుకు వచ్చినాడని గుచ్చి గుచ్చి అడిగినాడు. మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినారని చెప్పినాను. కుదుర్చుకోవడాని కన్నమాటమాత్రం నిశ్చయంగా చెప్పినాను. మగవాళ్ళనో,

ఆటవాళ్ళనో, యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో మాత్రం చెప్పలేను. యెవరిని కుదుర్చుకోవడమో తోలిమాలిన సంగతి వాడికెందుకు?

విక్ర — కుదుర్చుకొనుటకన్నమాట సరిపోయినది. ఎవ్వరడిగినను నీవామాటే యింకముందును జెప్పుచుండుము.

రాము — సంతోషము. మాట నేను యెన్నడూ చెప్పను. కుదుర్చుకోవడమన్నది దివ్యమయినమాట. దానికి వన్నె తేవడానికి మీరప్పుడే పదిమందిబంట్లనూ యిరవైమంది తప్పెటవాయించే వాళ్ళనూ ముప్ఫయిమంది బాకావ్రాసేవాళ్ళనూ కుదుర్చుకున్నారనికూడా చెప్పినాను.

విక్ర — ఓరి మూర్ఖుఁడా! అవశ్యమయిన దానికంటె నధికముగా నీవెప్పుడును జెప్పఁబోకు.

రాము — క్షమించండి. నానేరం క్షమించండి. అయినాకానీ మీరు నామనవి వొక్కటి చిత్తగించవలెను. వొకదాన్ని బలపర్చడానికి నాలుగబద్ధాలు వెంటనే వుంటేనేకాని అబద్ధం యెన్నడూ పనికిరాదు. అందుచేత వొకఅబద్ధంచెప్పి నమ్మించడానికి నేనుయెప్పుడూ దానికి సాక్ష్యము మరినాలుగు అబద్ధాలు తోడంగాకల్పిస్తూ వుంటాను.

విక్ర — సాక్ష్యమతివిస్తారమయిన పక్షమున నమ్మకము మొదలే చెడిపోవచ్చును. కాఁబట్టి నీవు జాగరూకుఁడవయి యుండవలెను. — ధర్మసారుఁడుగారింటికి వచ్చినారా!

రాము — ఆయన పయిన బట్టలు కట్టుకుంటూ వున్నారు.

విక్ర — ఆయనకు వీరసేనుఁడుగారును చారుమతియు వచ్చినసంగతి తెలిసినదేమో నీవెఱుఁగుదువా?

రాము — ఆసంగతి నేనాయనకు తెలిసింతనుకోను. ఆయన యిక్కడకు వచ్చిన తరువాత పెద్దాపురాన్నుంచి వచ్చిన పెద్దమనిషిని వొక్కరినితప్ప మరియెవరినీ యింకా చూడలేదు. మెట్లుచప్పుడవుతూవున్నవి. ధర్మసారుడుగారు కిందికివస్తూ వున్నట్టున్నారు.

విక్ర — నేనిక్కడనున్నానని నీవాయనతో చెప్పిరా.

రాము — చిత్తము. (అనిపోవుచు) అయ్యా! వొకవేళ వీరసేనుడుగారు యీ లోపుగా యిక్కడకువచ్చి మిమ్మల్ని అడిగినట్టయితే, మనం మనుష్యులను కుదుర్చుకోవడానికి వచ్చినామన్న మాట మీరు మరిచిపోకుండా బాగాజ్ఞాపకం వుంచుకోవలెను.

విక్ర — మంచిది పో.

రాము — నామాట బోటుకాకుండా మీకుసాధ్యమయ్యే పక్షానికి తప్పెటవాళ్ళనూ బాకావాళ్ళనూ కూడా పోగుచేసి మీరు యిక్కడవుంచితే నేను చాలాసంతోషిస్తాను. నాయజమానుడికోసం అబద్ధాలాడడానికి నేను యెప్పుడూ సందేహించకపోయినా, నాఅబద్ధం బయలపడితేమాత్రం నామనసుకు చాలానొప్పిగా వుంటుందిసుమండీ. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర — నామిత్రుఁడు కొంచెము చంచలచిత్తుఁడు. తనప్రియురాలు వచ్చినవార్తయతనికిఁ దెలిసియుండనిపక్షమున, అతనితోఁ జెప్పక కొంతసేపు చిక్కులుపెట్టెదను.

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర — మిత్రుఁడా! సంతోషముగానున్నది. పీఠికాపురమునకు నీవనుకొన్నవేళకే తప్పక మరలవచ్చినావు!

దర్ప — వెళ్ళినపని తీఱినతరువాత నేనక్కడ నిలువవలసిన యావశ్యకము లేకపోయినందున తిరిగి వెంటనే వచ్చినాను. నేను వెళ్ళినతరువాత నిక్కడవిశేషములేమి? కళావతికిని నీకును నడుచుచున్న వ్యవహారమెట్లున్నది?

విక్ర — పూర్వమున్నట్లే యున్నది. మా కలహదినము మొదలుకొని నేనామెను మరలఁ జూడనే లేదు. అయినను నేనామెయొద్దనుండి సందేశమువచ్చునని ప్రతిక్షణమును ప్రతీక్షించుచున్నాను.

దర్ప — తత్క్షణమే నీతో లేచిరావలసినదని బోధించి యామెనేలయొప్పింపలేవు?

విక్ర — ఏమి? ఆమెసొత్తులో మూటరెండుపాళ్ళు పోఁగొట్టనా? మిత్రుఁడా! నీవీసంగతి మఱచిపోయినావు. గట్టిగా తలఁచుకొన్నయెడల నేనామె నిదివఱకే లేవఁదీసికొని రాఁగలిగియుందును.

దర్ప — నీవూరక కాలమును వ్యర్థపుచ్చుచున్నావు. ఆమెదక్కుట నిశ్చయమని నీకు నమ్మకమున్నపక్షమున, నీ నిజమయిన వేషముతోనే పోయి యామె మేనత్తతో నీసంగతిని తెలుపుకొని యనుమతిని[illegible]త్తమయి నీతండ్రి వీరసేనుని కేల వ్రాయరాదు?

విక్ర — మెల్లగా; మెల్లగా. విజయపాలవేషముతోనున్న నాతో లేచివచ్చునని నాకు దృఢనిశ్చయమున్నను, గొప్పసంస్థానమునకు నేను కర్తను గాఁగలనని తెలిసికొన్నప్పుడు మేనత్త యంగీకారముతో సరియైన వివాహమహోత్సవములతో కళావతి నన్ను భర్తనుగా వరించునన్న నిశ్చయముమాత్రము నాకేవిధము చేతను లేదు. తొందర పడఁగూడదు. ఈపనికయి నేనామెమనస్సును క్రమక్రమముగా శిక్షితము చేయవలెను. ఇటువంటి సాహసకృత్యమునకుఁ జొచ్చు కార్యము చెడఁగొట్టుకొ

నటకంబెముందుగానే నామెను నాతోడిదేలోకమనుకొనునట్లుగాఁ జేయువలెను.— మంచిది. దర్పసారా! నేఁడు నీవు మాయింటికి భోజనమునకు వచ్చెదవా?

దర్ప—నేను రాలేను. నేఁడు విందులు కుడుచుటకు తగినంత యుత్సాహస్థితిలో నేను లేను.

విక్ర—నేను నిన్ను విడిచిపెట్టను. నీవెంత కామాతురుఁడవయియున్నను, పురుష గుణమాత్రము విడిచిపెట్టఁబోకు. ధైర్యము పురుషలక్షణము.

దర్ప—అది సత్యమేకాని నేనిప్పుడు విందులారగించుటకు తగినస్థితిలో లేనని నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను.

విక్ర—నీవలె నేనుమాత్రము కాముకుఁడను గానా? మదనవికారము నాకు మాత్రము తలకెక్కి నాచేత సాహసకార్యములు చేయించుచుండలేదా? అయినను పనికిమాలిన యాఁడుదానివలె నేనెక్కడకుఁబోయినను నావెంట లేనిపోని యను మానములను, భయములను, ఆశలను గొనిపోదునా?

దర్ప—నాకువలె నీహృదయమంతయు తదేకధ్యానములో నొక్కదానిమీఁదనే నిలిచియుండలేదు. నీవిప్పుడొక్కచోట పెద్దగాలము వేసినావు. అది తప్పిపోయిన పక్షమున వేరొకచోట వేయుదువు. నీవలెఁగాక నాబ్రతుకంతయు ప్రాణాధికమైన యొక్క పదార్థముమీఁదనే నిలిచియున్నది. అది జారిపోయినపక్షమున నేను సర్వ విధములఁ జెడిపోవుదును.

విక్ర—ఛీ! ఊరకుండుము. ఇట్టిభయమును పెట్టుకొనుటకు నీకిప్పుడు క్రొత్తగా నేమిహేతువులు వచ్చినవి?

దర్ప—ఏమిహేతువు లున్నవని యడుగుచున్నావా? నాభయమునకు లక్షహే తువులున్నవి. ఆమెయుత్సాహ మెట్లున్నదో, ఆరోగ్యమెట్లున్నదో, ప్రాణమెట్లున్న దో, అని నేను భయపడుచున్నాను. హా! దైవమా! నా వియోగతాపమును, నా సఖాగమనకాంక్షయు, ఆమె మృదుహృదయము నెంత నొప్పించుచున్నవోకదా! ఆమె యారోగ్యమునుగూర్చి ప్రతిక్షణమును నాచిత్తము తత్తరిల్లుచున్నది. ఆమెది నిరుపమాన కోమల సుకుమారశరీరము. రెండు చినుకులు పడినను, కొంచెము చలి గాలి వీచినను, శైత్య మామె మృదులాంగములను నొగిలింపవచ్చును. మధ్యాహ్న తీక్ష్ణాతపతాపమును సాయంసమయ శీతవాత ప్రకోపమునుగూడ నాప్రాణములకు ప్రాణమైన యామె ప్రాణముపాలిటికి మృత్యుదేవతలు కావచ్చును. తుల్యానురా గముగల కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాసియున్నప్పుడు మలయమారుతము నందును వెన్నెలబయళ్ళయందును లీలోద్యానములయందును దేనియందు వారిమన స్సులకు భయహేతువులోఁచకుండును?

విక్ర—నీవుచెప్పినది సత్యమేకావచ్చును. కానిమ్ము. చారుమతిమనోల్లాసముతో సుఖముగా నున్నదని నీహృదయమునకు దృఢవిశ్వాసము కలిగినపక్షమున, నీమనస్సు సంతుష్టి పొందునా?

దర్ప—నిస్సందేహముగా నపరిమితానందము పొందును. ఆమెక్షేమవార్త తెలియకయే నాయుల్ల మిప్పుడు తల్లడిల్లుచున్నది.

విక్ర—అంతే యయినయెడల నీ మనస్సంతాపమును క్షణములో చల్లార్చెదను. నీప్రాణవల్లభ చారుమతి సంపూర్ణారోగ్యదశయందున్నది. అంతేకాక యామె యీక్షణమునం దీ పీఠికాపురములోనే సుఖురాలయియున్నది.

దర్ప—ఓయీ! విక్రమసేనా! నన్నెగతాళిచేయకు.

విక్ర— ఎగతాళికాదు. ఆమె యొకగంటక్రింద మాతండ్రిగారితోఁ గూడ నిజముగానే యీగ్రామమునకు వచ్చినది.

దర్ప—నిజముగానా?

విక్ర— నిన్ను మోసముచేయుటకు వీరసేనుఁడుగారు నీవెఱుఁగని క్రొత్తవారు కారుగదా? నీతోడు! నిజముగానేవచ్చినది.

దర్ప— మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నీవు నాచెవుల కమృతము పోసినావు. ఇఁక లోకముమీఁద లోకముపడినను నామనస్సునకు విచారము లేదు.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! దామోదరవర్మగారు యిప్పుడేవచ్చి కిందవున్నారు.

విక్ర— ఈదామోదరవర్మ యిల్లు విక్రమసేనుఁడుగారి యింటికిమిక్కిలి సమీపము. నీవు విడిచివచ్చినప్పటినుండియు నీ ప్రాణేశ్వరి యెట్లున్నదో యితఁడు చెప్పఁగలఁడు. కొంచెముసేపు తాళు.— రామా! ఆయనను రమ్మను.

రాము—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దర్ప—ఇతఁడు మీయింట చనువుగలిగి మెలఁగువాఁడా?

విక్ర— మిక్కిలి చనువరియయ్యు సదా మాయింటికిఁ బోవుచుండును. నీవిప్పుడే పోఁగూడదు. ఈతనిచర్య నీకిప్పుడు మహా వినోదము గలిగించును.

దర్ప—మంచిది. అతనిని నేనును గొన్నిప్రశ్న లడిగెదను.

విక్ర— ఇతఁడు నాకు ప్రతిపక్షనాయకుఁడుసుమా! అనఁగా నాఅపరావతారుఁడయిన విజయపాలుని కన్నమాట. తన మిత్రుఁడయిన విక్రమసేనుఁ డెప్పుడయినఁ గళావతిని జూచి యుండవచ్చునన్న మాటయే యీతనిమనస్సునకు తట్టలేదు. తన శత్రువయిన విజయపాలుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషముతో తన ప్రియురాలివిషయమయి

కృషి చేయుచున్నాఁడని యీతఁడు నాతో మొఱ్ఱ పెట్టుకొనుచుండుట యెంతో నవ్వులాటగా—

దర్ప—చాలు. ఊరకుండుము. అతఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[దామోదరవర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దామో—ఓహో! నా ప్రాణమిత్రుఁడా? విక్రమసేనా! సుఖముగా నున్నావా? నేనింతకుముందే యిక్కడకు వచ్చినాను. మహావేగముగా వచ్చినాను. జెత్తములు గుఱ్ఱముల వీపులమీఁద విఱిగిపోయినవి. త్రోవపొడుగునను దుమ్ము మేఘములవలె లేచినది.

విక్ర— అగునవును. నీవా మేఘములలో మెఱుపులాగున వచ్చినావు. నిన్నింత వేగముగా నిక్కడకాకర్షించిన యయస్కాంతమేదో నేనెఱుఁగుదును. నీవీదర్ప సారుని నెఱుఁగుదువా? దర్పసారా! ఇతఁడు దామోదరవర్మ సుమా!

దామో— మీ దర్శనలాభము కలిగినందున నాకు బహుసంతోషముగానున్నది. మీరునన్ను మీస్నేహితునిగా నంగీకరింపవలెను.— విక్రమసేనా! ఈదర్పసారుఃగారి వృత్తాంతము కొంచెము చెప్పెదవా?

విక్ర—ఇతఁడు మనచారుమతి హృదయేశ్వరుఁడు.

దామో—ఆలాగా? చారుమతియు నీతండ్రియు నాకంటె రెండడుగులుముందుగా నీగ్రామమునకు వచ్చినారు. ఓ దర్పసారా! నీవదృష్టవంతుఁడవు.

దర్ప—చారుమతిని నేనింకను చూడలేదు. ఆమె క్షేమముగానున్నదిగదా?

దామో— కావలసినంత క్షేమముగా నున్నది. ఆమెముఖవర్చ స్సిప్పటికంటె లేటగా మఱియెప్పుడు నుండలేదు.

దర్ప— ఈమధ్య నామె దేహమేమో కొంచె మస్వస్థముగానున్నదని విన్నానే.

దామో— ఎవ్వరుచెప్పినారోగాని మీరువిన్నదబద్ధము. మీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుటకై యూరకే చెప్పియుందురు. ఆమె యస్వస్థతయన్నమాటయే యెఱుఁగదు.

దర్ప— విక్రమసేనా! చూచినావా? ఆమెమనస్సు నాదానికంటె దృఢమయినది. నేనిక్కడ నేమియుతోఁచక యస్వస్థముగా నుండఁగా నామె యక్కడ నెంత స్వస్థముగానున్నదో విన్నావా?

విక్ర— నీప్రియురాలారోగ్యము కలిగియున్నదని నీకు వ్యసనముగా నున్నదా యేమి?

దర్ప—కాదుకాదు. నాయభిప్రాయమును నీవు గ్రహించలేవు. ప్రాణవల్లభు లెడఁబాసియున్నప్పుడు ప్రియురాండ్రు మనసులోఁ గొంచె మస్వస్థముగానుండుట

యసహజము కాదుగదా! ఆమె యంత యారోగ్యము గలదై సంతోషముగా నుండుట యనురాగ విశేషమునకుఁ గొంచెము లోపముగునో కాదో నీవే చెప్పు.

విక్ర— నీ వూరలేనప్పుడు రోగపడకుండుట యామెది గొప్పతప్పిదమే!

దామో— చక్కగా చెప్పినావు.

దర్ప—చారుమతి యుల్లాసముగా నున్నదని మీరుచెప్పినారుగదా? ఆమె నిర్విచారముగా నవ్వుచు త్రుళ్ళుచుఁగూడ నుండియుండును. ఉన్నదా?

దామో—ఆమెయెప్పుడును నవ్వులాటమాటలు చెప్పి యందఱకును వేడుకకలిగించుచుండును. పదిమందిలో సంభాషణకెల్ల నామెయే ప్రాణముగా నుండుచువచ్చెను.

దర్ప—విక్రమసేనా! చూచినావా? నవ్వులాటమాటలట! చారుమతియే సంభాషణకెల్ల ప్రాణమట! నేనూర లేనప్పుడట! వేడుకలట!

విక్ర— అయినదా? నీమాటలసందర్భములుగానున్నవి. ఇంతకుముందు నీవు చారుమతి వ్యసనముగా నుండినదేమో యని విచారపడినావు. ఇప్పుడు వ్యసనముగా నుండకపోయినదని విచారపడుచున్నావు.

దర్ప—విక్రమసేనా! పదిమందిలో సంభాషణకు నేనెన్నడయిన ప్రాణముగా నున్నానా?

విక్ర—లేదు. ఎప్పుడును నుండలేదు.

దర్ప—నేనెన్నడైన వేడుకను కలిగించినానా?

విక్ర—లేదు. అట్టిపాపము నీవెప్పుడును కట్టుకోలేదు.

దర్ప—నీవెఱిఁగినంతవఱకు నేనెన్నఁడయిన నొక్క నవ్వులాటమాటయయినఁ బలికినానా?

విక్ర— లేనిమాటచెప్పరాదు. నీవెప్పుడును జడునివలె మొగము ముడుచుకొనియుండెడివాఁడవుగాని యొకప్పుడును నవ్వవచ్చెడిమాట యొక్కటియైనను పలికియుండలేదని నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పఁగలను.

దామో—ఈయన యిట్లు మాటాడుచున్నాఁడేమి?

విక్ర—మఱేమియు లేదు. చారుమతి సుఖముగా నున్నదనివిని తనతృప్తిం దెలుపుచున్నాఁడు. అంతే.—అవునా? దర్పసాహా!

దర్ప—అవును. ఆమెసుఖవార్తవిని నేను సంతోషించుచున్నాను. అవునవును. ఆమెయెప్పుడును సుఖస్వభావురాలు.

దామో— ఆమాటనిజమే. ఆమె యేడుపుమొగ మెప్పుడును బెట్టదు. బహుకళలయందామె సమర్థురాలు. ఆమె కంఠస్వరము మృదువై యత్యంతమధురమైనది.

ఆమె వీణమీఁద మోళ్ళు చిగుర్చునట్లుగాను రాళ్ళు కరఁగునట్లుగాను పాడఁగలదు. ఆమె మొన్న త్రిపురసుందరమ్మగారి యింటివద్ద కర్ణరసాయనముగా వీణవాయించి పాడునప్పటికి విన్నవారందఱును చిత్రప్రతిమలవలె నిశ్చేష్టులై పోయినారు.

దర్ప—విక్రమసేనా! దీనికేమి చెప్పెదవు? ఆమెతనపాటలేమో వినోదములేమో కాని నాకేరైనను తలపెట్టినట్లు కానరాదు.

విక్ర—ఓయీ! సంగీతము కామోద్దీపకము కాదా?

దర్ప—అయియుండవచ్చును.— అయ్యో!— పాడు పేరు మఱచిపోయినాను. ఈయనపేరేమి?— అప్పుడు చారుమతి పాడినపాటలేవో మీరు చెప్పఁగలరా?

దామో—నేను చెప్పలేను.

దర్ప—అవియేవో శృంగారగీతములయి యుండును. ఆమె—"నేతాళలేనే"— అన్నపదము పాడినదేమో స్మరణకు తెచ్చుకొండి.

దామో—ఆపదము పాడలేదు.

దర్ప—"ఓశుకములారా! పికములారా!"— ఇదిపాడినదేమో! (అని పాడుచున్నాఁడు.)

దామో— ఇటువంటివేవియు పాడలేదు. ఆమెపాడిన పాటలలో నాకిప్పు డొక్కముక్క జ్ఞప్తికివచ్చినది. "ఓమనసా! నన్నేలబాధించెదవే"—అనిపాడినది.

దర్ప— నేను వట్టి బుద్ధిహీనుఁడను. అటువంటి వేడుకకత్తెను నమ్మి సుఖపడఁ గోరుచుండుటచేత నేను నిస్సందేహముగా బుద్ధిహీనుఁడనే. పొరుగువారి వినోదము కొఱకింటింటికిఁబోయి పెండ్లి పేరంటాలివలె పాటలుపాడుటనుగూర్చి యిప్పుడు నీవేమి సమాధానము చెప్పఁగలవు?

విక్ర— నీప్రాణవల్లభవలె నాప్రియురాలంతసంతోషముతో పాటలు పాడుచుండినపక్షమున నేను పరమానందభరితుఁడనై యుందును.

దర్ప—ఆమె సంతోషముగానుండి పోయినదని నాకు విచారము లేదు. ఆవిషయమయి నాకును సంతోషముగానే యున్నది. ఆమె విచారముగా నుండవలెనని కాని వ్యాధిగ్రస్తురాలు కావలెనని కాని నాకోరిక కాదు. అయినను నాయందనురాగము గల చిన్నది నావిరహదశలో నటువంటి మంచిపాటపాడక, కొంచెమనారోగ్యముగానుండి, పరిమితమయిన సంతోషమును పొందియుండవలసినది. అటువంటి పాట పాడినచిన్నది కొంచెమభినయముకూడ పట్టియుండక మానదు. అందుకు సందేహము లేదు.

దామో— ఏమి! ఈయన యభినయమునుగూర్చి యేమో యడుగుచున్నట్టున్నాఁడు!

విక్ర—మఱి యిప్పుడు చెప్పుకొనుచున్న చిన్నది పాటమాత్రమే కాక యభినయము కూడ పట్టినదనుచున్నాఁడు.

దామో—చారుమతి మొన్న పాడినప్పుడు పట్టిన యభినయము ముద్దులుమూట కట్టినట్టున్నది.

దర్ప—హా దైవమా! నేననుకొన్నట్లే జరిగినది! విక్రమసేనా! నీతో నేనన్నానా? నేనన్న యక్షరములన్నియు నయినవి. అభినయమా? ఎంతపని! ఆమె వర్తనమంతయు నాదానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగానున్నది. నేను రేయింబగళ్ళస్వస్థముగాను, చిరాకుగాను, వ్యసనముగాను, ఉన్నాను. ఆచిన్నది స్వస్థముగాను, ఉల్లాసముగాను, నిర్విచారముగాను, ఉన్నది. ఆమె యాటలును పాటలును నాకు తలకంటగించుచున్నవి.

విక్ర—ఓ దర్పసారా! నీయవివేకమును వెల్లడిపఱుచుకోకుము. పదిమంది మిత్రులు చేరి వినోదముకొఱకొక పాట పాడుచున్నప్పుడు, వారిని సంతోషపెట్టుటకయి యొకపాట పాడినమాత్రమున తప్పేమున్నది?

దర్ప—మంచిది. నేనింక నోరువిప్పను. మనసువచ్చినన్ని పాటలు పాడి యామె యితరులను సంతోషపెట్టనిమ్ము.—దామోదరా! ఏమి? నీవు చారుమతి పాటలు మిక్కిలి మెచ్చుకొనుచున్నావే!

దామో—హృదయరంజకముగా నుండుటచేత నామెపాట నాకెంతయైనను మెచ్చుకోఁదగినదై యున్నది. ఆచిన్నదాని నేత్రాభినయ మన్నిటిలోను—

దర్ప—నేత్రాభినయము నీమనసువచ్చినట్టున్నది కాఁబోలును!—ఓయీ! విక్రమసేనా! ఈమాటకేమియుఁ జెప్పవేమి? చేతనైనపక్షమున దీనికి సమాధానము చెప్పుము. నేత్రాభినయమట! ఇప్పు డెవరిదో తప్పిదము తేటపడినదా? దీనికిని నేను సహించియుందునుగాని—అక్కడ ననేకులు పడుచువాండ్రుండియుందురు.

విక్ర—అనేకులు నీతాతముత్తాతలంత యీడుగల పడుచువాండ్రు—

దర్ప—అనేకులతోఁ బనిలేదు. దుష్టుఁడైన పడుచువాఁ డొక్కఁడున్నఁ జాలును. వాఁడే యెంతహానినైనను జేయఁజాలును. ఇఁక నేనిక్కడ నుండలేను.—నామనసు దడదడలాడుచున్నది. నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి—నాస్థితి యీ మహానుభావున కిప్పుడే పొడకట్టినది. నేను పోయెదను. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

విక్ర—దర్పసారా! నీవు కొంచెముసేపు తాళి నీకీశుభవార్త చెప్పినందుకు దామోదరవర్మకు వందనములు చేసి మరిపో.

దర్ప—అతని శుభవార్త తీసికొనిపోయి తగులఁబెట్టుమను. (అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—అహహహహా! పాపము! అయిదు నిమిషములక్రిందట దర్పసారుఁ డెంతో సంతోషముగా నున్నాఁడు.

దామో—తన ప్రియురాలిని నేను పొగడినందున కాతనికి కోపము రాలేదుగదా?

విక్ర—నీమీఁద కొంచెమనుమాన పడ్డాఁడు. అంతే.

దామో—అనుమానమా! అహాహాహా! నామీఁదనా? నీవు నన్ను వేళాకోళము చేయుచున్నావు.

విక్ర—అతఁ డనుమానపడుటకు సందేహమేమి? నీ వాక్చాతుర్యమును శరీర సౌందర్యమును యౌవనవతులయిన బిత్తరుల చిత్తముల నుఱ్ఱూఁత లూచకమానవు.

దామో—అహాహాహా! నీవు పరియాచకమాడుచున్నావు. అహాహాహా! చిత్తముల నుఱ్ఱూఁతలూచుటా? ఇప్పుడు నాశరీరము నాసొత్తు కాదు. దాని నిదివఱకే నాప్రాణేశ్వరియైన కళావతి దక్కించుకొని తనసొత్తు చేసికొన్నది. పరమఛాందసుఁ డయిన మాతండ్రిగారి భయమువల్ల మాగ్రామములో నేను మీసములు గొఱిగించుచు వచ్చుటచేత నామొగమప్పుడు కొంచె మందముతక్కువగాఁ గనఁబడుచు వచ్చెను గాని యిప్పుడిక్కడ నిర్భయముగా మీసములు పెంచి సంపఁగినూనె రాయుటచేత నాముఖమున కెంతయందమైనను వచ్చినది.

విక్ర—ఆలాగుననా?

దామో—మరేమనుకొన్నావు? సంపంగినూనెమూలమున నా యొసగియొసుగని మీసము లిప్పుడు నిగనిగలాడుచున్నవి. కనిపెట్టినావా?

విక్ర—ఓహో! యువతులు వలచి పయినిబడునట్లుగా నీవిప్పుడు నిరూపమునకు మెఱుఁగు పెట్టుచున్నావు. తెలిసినది.

దామో—ఈక్రొత్తమీసములతో నాముఖమున కిప్పుడు క్రొత్తపౌరుషముకూడ వచ్చినది. ఆవిజయపాలుఁడు గాఁ డిప్పు డొక్కసారి నాకంటఁబడెనా, నా మీసాలతోడు! నాపౌరుష మతనికిఁ దేటపడునట్లు చేయుదును.

విక్ర—నీవిప్పుడు పౌరుషముగల మాటలవలెనే యున్నవి. అవునుగాని, దామోదరవర్మా! నీవీక్రొత్తయొ క్కెప్పుడు నేర్చుకొన్నావు?

దామో—అహాహాహా! నీవది కనిపెట్టినావా? ప్రాఁతయొట్లిప్పుడు బొత్తిగా పాటి తప్పిపోయినవి. దైవముతోడని, గురువుతోడని, తల్లితోడని, ఎల్లవారును కల్లయొట్లు పెట్టుకొనుటచేత వానిగౌరవము పోయినదని యొకపెద్దమనుష్యుఁడు మొన్న నాతో ననుటచేత నాయొట్లకు గౌరవము కలుగుటకయి మీసములతోడని యొట్టు పెట్టుకొన్నాను. ఇది బాగున్నదా?

విక్ర— దివ్యముగా నున్నది. ఈక్రొత్తయొట్లతో నింక లోకములోని ప్రాంత యొట్లన్నియు పడిపోవుటకు సందేహముండదు.

దామో— కాలమహిమచేత నేమైనను కావచ్చును. కాలవశముచేత పురాతనాచారములకు గౌరవముతగ్గి నూతనాచారములకు గౌరవము హెచ్చుట స్వభావము. కొన్నికాలములోనే యింక "దైవములేఁడు" మొదలయినవాని కాలము పోవచ్చును.

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! వకపెద్దమనిషి తమకోసంవచ్చి కింద నిల్చున్నారు. ఆయనను పయికిరమ్మనవచ్చునా!

విక్ర— అనవచ్చును.

దామో—ఇఁక నేనుపోవలెను.

విక్ర—అక్కఱలేదు. ఉండు.— రామా! ఆవచ్చినవారెవరురా?

రాము—మీతండ్రిగారు.

విక్ర— ఓరిగాడిదా! ఆయనను వెంటనే యెందుకు పయికి రమ్మన్నావుకావు?

రాము—ఇప్పుడంటాను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

దామో— నీవు మీతండ్రిగారితో మాటాడవలెను కాఁబోలును. నాకు సుభద్రమ్మగారివద్దనుండి మాయింటికి వర్తమానము రావలసియున్నది. నా మిత్రుఁడైన పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారిని మాయింటికి రావలసినదని నేను చీటికూడ వ్రాసి వచ్చినాను. విక్రమసేనా! ఇప్పటికి నాకుసెలవిమ్ము. మనము సాయంకాలము మరలఁ గలిసికొందము. అప్పుడు నీవు కళావతియొక్క సుఖవార్తలు విని సంతోషింతువుగానిలే.

విక్ర— అందుకు సందేహపడకు. నేను మనఃపూర్తిగా సంతోషించెదను.

దామో—సెలవు. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (తనలో) ఈయన యిప్పుడు నాకుకేదో పెద్ద యుపన్యాసము చదువుటకు వచ్చినారు. నేనిక్కడ కెందునిమిత్తము వచ్చినానో యీయనకుఁ దెలియకుండిన బాగుండును. ఈయనవాయువు నొప్పులచేత స్వగ్రామమునువిడిచి రాలేకుండినయెడల నేను పరమానందమును బొందియుందును.

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర—తమరి నిక్కడ చూడఁగలుగుటచేత నాకెంతో సంతోషముగా నున్నది. మీరిప్పు డారోగ్యదశయందున్నట్లే కనఁబడుచున్నారు. తమరిక్కడకు హఠాత్తుగా

వచ్చినట్టు విన్నప్పుడు మీదేహస్థితి యెట్లున్నదోయని నాకు భయముకలిగినది.

వీర — నీమొగముచూడఁగా నీవు భయపడినట్లే తోఁచుచున్నది. నీవిక్కడకు పనిమీఁదవచ్చినావా?

విక్ర — పనిమీఁదనే వచ్చినాను.

వీర — విక్రమా! నీవిక్కడనుండువని నేనెంతమాత్రము,ననుకొనకపోయినను, సమయమునకు నీవువచ్చుటచేత నాకు సంతోషముగా నున్నది. ఒక చిన్నపనియుండి యిక్కడకు రమ్మని నీకు వ్రాయవలెననుకొన్నాను. నేనంతకంతకు పెద్దవాఁడ నగుచున్నాను; నాకవయవపటుత్వము తగ్గుచున్నది; కాఁబట్టి నేనిఁక చిరకాలము నిన్ను బాధపెట్టుచు బ్రతుకను.

విక్ర — మీవంటిపెద్దలు పైనుండి యాజ్ఞపెట్టుచుండుటయే సదా నావంటి చిన్నవాండ్రకు క్షేమకరము. అయినను మీరిప్పుడు మంచి యారోగ్యదశలో నున్నట్టు కనఁబడుచున్నారు. మీరిప్పుడు నింతకంటె నెక్కువ దృఢముగా నుండలేరు. ఎల్లకాలము మీరీప్రకారముగా నుండవలెననియే నేను దేవుని ప్రార్థించుచున్నాను.

వీర — దేవుఁడు నీప్రార్థన ఫలింపఁజేయవచ్చును. అట్లయినపక్షమున నీ యభీష్టప్రకారముగా నేను దార్ఢ్యముతో చిరకాలముజీవించి నిన్ను బాధించుచునే యుండెదనులే. నీకు జీతముతక్కువ. నీజీతమును నేనుపంపెడు సొమ్మును నీయిష్టము వచ్చినట్లు వ్యయముచేసి కొనుటకు చాలవని నేనెఱుఁగుదును.

విక్ర — మీకు నాయందుఁగల దయాతిశయమునకు సంతోషించుచున్నాను.

వీర — నేను బ్రతికియుండఁగానే లోకములో నీవు గొప్పవాఁడవు కాఁగా చూడవలెనని నాకోరిక. కాఁబట్టి తగినస్థితియిచ్చి వెంటనే నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయవలెనని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను.

విక్ర — మీకృపాతిశయముచేత నాదేహము పరవశమగుచున్నది. మీరిప్పుడు చూపఁదలఁచుకొన్న పుత్రవాత్సల్యమువలనఁ గలిగిన కృతజ్ఞత నాహృదయములో చిరకాలమునుండి నిండియున్న పితృభక్తిని ద్విగుణము చేయుచున్నది.

విక్ర — నీ పితృభక్తికి నాకు సంతోషమయినది. కొన్ని వారములలోనే మన సంస్థానమునకు నిన్ను పెద్దనుగాఁ జేయఁబోవుచున్నాను.

విక్ర — నాకృతజ్ఞత నిప్పుడు మాటలతోఁ జెప్పుటశక్యముకాదు. ముందుమీరంతయు నావర్తనచేతనే చిత్తగించెదరు. నాయుద్యోగము మానివేయవలసినదని మీరు చెప్పరనితలఁచెదను.

వీర — అది నీభార్యయిష్టము.

విక్ర—నాభార్యా!

వీర—ఉద్యోగము మానివేయుట నీయిష్టము నీభార్యయిష్టము. మీరిద్దఱు నాలోచించుకొని మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

విక్ర—నాభార్యా! మీరిప్పుడన్నమాట భార్యయని కాదుగదా?

వీర—అదే. నీభార్యయనియే నేనన్నాను. ఆవిషయమయి యిదివఱకు నేను నీతోఁ జెప్పలేదు.

విక్ర—లేదు. ఒక్కమాటయినను జెప్పలేదు.

వీర—ఇదివఱకుఁ జెప్పకపోయినను, ఇప్పుడు స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నిన్ను స్వతంత్రునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్నానని నేనన్నమాటకు నాయర్థమదే. భార్యవచ్చుటయే నీకు భాగ్యముపట్టుట. భార్యవచ్చుటవలన నీస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము రాదు.

విక్ర—అయ్యా! అయ్యా! మీమాటవలన నాకు మతిభ్రమకలుగుచున్నది.

వీర—ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! నీకు వెఱ్ఱియెత్తుచున్నదా యేమి? ఇంతకుముందు నీవు కృతజ్ఞతయంతయు నీయందే మూర్తీభవించినట్లు మాటాడినావే.

విక్ర—నేనట్లే మాటాడినాను. మీరిదివఱకు స్వాతంత్ర్య మనియు భాగ్యమనియు సెలవిచ్చినారుగాని భార్యనుగూర్చి యొక్కమాటయైనను జెప్పలేదు.

వీర—భార్యయని చెప్పుటచేత నిప్పుడు నీభాగ్యమున కేమినష్టము వచ్చినది? నీకుభాగ్యము వచ్చినప్పుడు దాని కాధారమయిన జీవధన మెట్లురాకుండును?

విక్ర—నాసౌఖ్యమునకు భంగము వచ్చెడుపక్షమున, నేనెట్టిభాగ్యమునైనను తృణప్రాయముగా నిరాకరించవలసినదే. నన్ను ధన్యునిగాఁ జేయఁదలఁచుకొన్న యాచిన్నది యెవరు?

వీర—ఆచిన్నదియెవరో నీకెందుకు? ఆచిన్నదియెవరైనను నీవాకన్నెను వరించి వెంటనే వివాహమాడెదనన్న మాటమాత్రము నాతోచెప్పు.

విక్ర—నేనెఱుఁగని కాంతను కామించి వరింపుమని చెప్పుట మీకుధర్మము కాదు.

వీర—నీవెఱుఁగని కాంతను వరింపనని నిరాకరించుట నీకంతకుమునుపే ధర్మము కాదు.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున మీతో నేనొక్కసంగతి మనవిచేయవలెను. ఇదివఱకే నామనస్సు వేఱొకకన్యమీఁద తగిలియున్నది. నాపాలిటి యాభాగ్యదేవతను చేపట్టుటకునా హృదయము కృతనిశ్చయమయినది.

వీర—ఆనిశ్చయమును మానుకొనుటకేదో సాకుకల్పించుమని నీహృదయమునకు

గోధించు. నీహృదయము మొట్టమొదట కొంత ఖేద పడవచ్చునుగాని తరువాత నని వార్యమయిన యాజ్ఞచేత నామె సేవను వదులుకోవలసినదై సమాధానపడును.—

విక్ర—నేనామెతో నెన్నో శపథములు చేసినాను.

వీర—నీశపథములకు మాఱుగా నీభాగ్యదేవతయు నీకంటె నెక్కువశపథములు చేసియుండునుగాన, నీకందువలన వచ్చెడు నష్టములేదు. కామాతురులు చేసెడు శపథము లెప్పుడును చెల్లింపఁదగినవి కావు. కాఁబట్టి నీశపథము లామెశపథములలో చెల్లుపెట్టుకొన్నను.

విక్ర— నేనొక్క విన్నపముచేసెదను. మీరుకోపపడక క్షమింపవలెను. ఈ యొక్కవిషయములో మాత్రము మీయాజ్ఞను నేను మన్నింపఁజాలను.

వీర—విక్రమా! ఇంతవఱకును నీమాటలు శాంతివహించి విన్నాను. ఇఁక నేను శాంతత వహింపఁజాలను. నామాట కెదురాడనంతవఱకును నేను శాంతమూర్తిని. నామాట కెదురుచెప్పిన తరువాత నాకు శాంతియుగీఁతియు నుండదు. నిష్కారణముగా నాకుకోపము తెప్పింపఁబోకు.

విక్ర— అయ్యా! ఈవిషయములో మాత్రము నేను మీయాజ్ఞను మన్నింపఁజాలను.

వీర— పో! నాబొందిలో ప్రాణముండఁగా నిన్నిఁక "విక్రమా!" అని పిలిచిన పక్షమున, నన్నీపేరునఁ బిలువఁబోకు.

విక్ర—నామనవి చిత్తగింపవలెను.

వీర—ఇఁక నీమాటవినను. నీనోటినుండివచ్చిన యక్షరమొక్కటి వినను. నేను చెప్పినదాని కొప్పుకొన్నపక్షమున, తలయూచు. లేనిపక్షమున—

విక్ర— మొగమైనను చూడకమునుపే నేను దేనినో కురూపినిఁ గట్టుకొనుట కొప్పుకోనా?

వీర— నోరు మూసికో. పెండ్లికూఁతురు నామనసువచ్చినంత కురూపిణిగా నుండనీ. ఆచిన్నదానికి రెండుబుజములమీఁదను రెండుకంతు లున్నవనుకో; గడకఱ్ఱలాగున పొడుగుగా నున్నదనుకో; కుడికంటిలో కుంకుడుకాయంత కాయయున్నదనుకో; గడ్డమును మీసములును గలిగి ముడుతలుపడ్డ ముసలిచర్మము కలదనుకో. ఇన్ని యవలక్షణము లున్నను నేనువరింపుమన్న చిన్నదానిని నీవు రాత్రిందివములు బట్టువలె పొగడుచు పద్యములుచెప్పి సౌందర్యవర్ణనము చేయవలసినదే.

విక్ర—కుమారుని విషయమై యిట్లు నిర్బంధపెట్టుట తండ్రికి ధర్మముకాదు.

వీర—ఓరిగాడిదా! నీయధికప్రసంగము చాలించు. ఊరక ప్రేలకు.

విక్ర—జన్మమెత్తినతరువాత నాకింతదుఃఖ మెప్పుడును కలుగలేదు.

వీర—అబద్ధమాడుచున్నావు. నిజముగా నీమనస్సులో నీవు సంతోషించుచునే యున్నావు. నేను కొంచె మావలికిఁ బోఁగానే నన్నుచూచి పండ్లికిలించి తప్పక నవ్వెదవు. నేనెఱుఁగుదును.

విక్ర—పెద్దలయెడల నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో నేనెఱుఁగుదును.

వీర—ఆగ్రహపడఁబోకు. కొంచెము శాంతిపడు. నీకోపము గీపము నావద్ద పనికిరాదు.

విక్ర—కోపము లేదు. నాజన్మమధ్యమున నిజముగా నేనింతశాంతత యెప్పుడును వహించియుండలేదు.

వీర—ఇది శుద్ధాబద్ధము. నీమనస్సులో నీకిప్పుడు కావలసినంత కోపమున్నది. ఆకోపము నాముందుసాగదు.

విక్ర—దయచేసి నామనవి చిత్తగించవలెను—

వీర—నీమనస్సులో నున్నదంతయు వెడలఁగ్రక్కవలె ననుకొనుచున్నావేమి? నావలె కొంచెమునేపు శాంతుఁడవుగ యుండలేవా? కోపమువలన కార్యమేమియు లేదు. ఓరిగాడిదా! ఓరిచండాలుఁడా! కోపమువలన మేలుకలుగునురా? ఓరిమూర్ఖుఁడా! ఓరినిర్భాగ్యుఁడా! మగ్గునివలె మౌనముపూని నీకోపము వెల్లడించుకొనుచున్నావు. నాకు కోపము తెప్పింపఁబోకు. నాశాంతస్వభావమును జూచి నీవు నిర్భయముగా చెలరేఁగుచున్నావు. నాపరమశాంతత నీకు లోకువయినది. ఇటువంటిచర్యలవలన పరమశాంతుఁడయిన మహర్షికి సహితము కోపమురాకమానదు. నామాటవిను. ఆలోచించుకొనుటకు నీకు నాలుగంటలకాలము గడువిచ్చినాను. ఈగడువులోపల నీవు బుద్ధితెచ్చుకొని మాఱుమాటాడక నేను చెప్పినదానికెల్ల నొప్పుకొన్నపక్షమున, నేనునిన్ను క్షమించవచ్చును. తొందరపడఁబోకు. నామాటకు సమాధానపడనిపక్షమున, ఇఁకనీవు నాయింట నడుగుపెట్టఁగూడదు. నేను ముందెప్పుడును నీమొగముచూడను. నీపని తీయించివేసెదను. నీకు చిల్లిగవ్వలేకుండ నాసొత్తితరులకు వ్రాసియిచ్చెదను. నిన్నీ భూమిమీఁద నిలువనియ్యను. నిన్ను సుఖముగా బ్రతుకనిచ్చినయెడల నాపేరు మాఱుపేరుపెట్టు. (అని వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర—ఈయన దొడ్డతండ్రి; పరమశాంతుఁడు. నాయనా! నన్నింతటితో విడిచిపెట్టినందుకు నీకు పదివేల నమస్కారములు. పెండ్లివిషయములో కొడుకునకు బుద్ధిచెప్పుట చక్కఁగా నేయున్నది! ఎవతెనో పెద్దదానిని ధనవంతురాలిని నాకీయన కట్టిపెట్టఁదలఁచుకొన్నాఁడు. ఈయనమాత్రము చిన్నతనములో నితరవిచారములుమాని

యకృత్రిమానురాగము చేత తనమనసువచ్చిన కన్యనే భార్యనుగా కోరి తెచ్చుకొన్నాఁడు! అట్టివాఁడు కన్నకొడుకువిషయములో నన్యథా తలఁచుట వింతగానున్నది.

[రాముఁడు మరలఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అయ్యా! అయ్యా! మీతండ్రిగారు మహాకోపంతో వెళ్ళిపోతూవున్నారు. నోట్లోయేమిటో గొణుక్కుంటూ దబదబ మెట్లుదిగి నేను దోవలో అడ్డం వుండేటప్పటికి నానెత్తిమీద వక్కచరుపు చరిచి కావలిస్తే నీయజమానుడితో చెప్పుకోపొమ్మని నన్ను తోసుకుని వెళ్ళిపోయినారు. నేనే మీస్థితిలోవుండి నాతండ్రే నామీద యిలాకోపపడ్డపక్షానికి, నేనతణ్ని తక్షణం తరిమివేస్తును.

విక్ర—ఈత్రాగుఁబోతుప్రసంగము చాలించి నోరుమూసికో. నీవిందుకేవచ్చినావా? మరియేదైన పనిమీఁద వచ్చినావా? నాయెదుటనుండి లేచిపో. (అని గెంటి లోపలికిఁ బోవుచున్నాఁడు.)

రాము—సరిసరి! ఇది మరీబాగావున్నది. ఈయనగారు తనకోపం తండ్రిమీద చూపించడానికి చేతగాక లోకువయినవాణ్ని నామీద చూపిస్తూవున్నారు. ఒకరుకోపంతెప్పించినప్పుడు ఆకోపం మరివకరిమీద చూపడం న్యాయంకాదు. అలా చెయ్యడంచేత—

[ఒకభటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భటు—రామా! రామా! నీయజమానుడు నిన్ను పిలుస్తూవున్నాడు.

రాము—ఓరిగాడిదా! అలా అరుస్తావేమి? మెల్లిగా పిలిస్తే నాకు వినబడదనుకున్నావా యేమిటి? ఇది నీనీచస్వభావం తెలియచేస్తుంది. వట్టినీచ—

భటు—వేగిరం. వేగిరం.

రాము—వేగిరమేమిటి! ఓరిగాడిదా! నీవుకూడా నన్నాజ్ఞాపించడమేనా? ఓ! పొగరుమోతుమొండి— (అని భటునిఁగొట్టుచు వెడలిపోవుచున్నాఁడు.)

---

౨. రంగము—ఉత్తరపువీథి.

[మంథర ప్రవేశించుచున్నది.]

మంథ—సరి! నాయజమానురాలికిప్పుడు విక్రమసేనుడని మరివకవరుడుకూడా వచ్చినాడు. పొమ్ము నాచేతిలో పడితేనేగాని వట్టిపొడిమాటలతో నేనతనికి వుత్తరాలు చేరవెయ్యను. పాపము! మా దామోదరవర్మకు తిలోదకాలు చెప్పి సాగనంపినారు. విజయపాలుడు యీవూళ్ళోనే వున్నాడని చెప్పి, అతనికి నేనుచెయ్యవలసిన అఖరుపని చేసివేసినాను. తాను రాధాదేవి అని భ్రమపడుతూవున్న తనప్రియు

రాలివద్దనుంచి వచ్చేవుత్తరాలు పుచ్చుకోవడానికి పురుషోత్తమదేవుడుంగారు సరిగ్గా వేళకు యిక్కడవుండకుండా వుండేవారుకారు. తన ప్రియురాలు చిన్నావిడేగాదు పెద్దావిడేఅనీ, ఆవిడెకు నలభయియేళ్ళు వుంటవనీ తెలియచెప్పివేస్తే నాకువచ్చే లాభం పోతుందని నేను యెరిగినదాన్ని అయినా, యీాలా పెద్దమనిషిని మోసం చేస్తూవుండడంచేత నామనస్సునన్ను బాధిస్తూవున్నది.

[పురుషోత్తమదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు — ఓదూతీ! నాప్రాణములు నిలిపెడు దేవదూతిక యింకను రాలేదేమని నీ నిమిత్తమే నేనెదురుచూచుచున్నాను. గడియసేపటినుండి నేనీవీధియొక్క దక్షిణపు కొననున్నాను.

మంథ—ఓయిదేవుడా! ఉత్తరపుకొననుమీనిమిత్తం నేనెదురుచూస్తూవున్నాను.

పురు—అందుచేత నేకాఁబోలును.నీవు నాకు కనఁబడలేదు. నీవావైపుననుండియే యిక్కడకు వచ్చినప్పుడు నీవెందుకు కనఁబడలేదో నాకాశ్చర్యముగా నున్నది. నీ వావైపునుండి వచ్చునప్పుడు నన్నుదాఁటిపోకుండ నిన్నుపిలిచి పలుకరించుటకే నేను బట్టలకొట్టులో వీధికెదురుగానున్న కిటికీలో కూరుచుండిమరి నిద్రపోయినాను.

మంథ—అలాగయితే మీరు నిద్రపోతూవున్న సమయంలో మీదగ్గిరనుంచే నేను వెళ్ళివుంటాను.

పురు—అయియుండును. ఇంతప్రొద్దెక్కినదని నిద్రలేచువఱకును కలలోనైనను నేననుకోలేదు. మంథరా! నీవు నాకేమియు తీసికొనిరాలేదా?

మంథ—యెందుకు తేకుండావుంటాను! తెచ్చినాను. ఉత్తరంతెచ్చి నారవికె లో పెట్టుకున్నాను.

పురు— నీవెప్పుడును వట్టిచేతులతో రావని నేనిదివఱకే యూహచేసినాను. ఏదీ? నాప్రాణేశ్వరి యేమివ్రాసినదో చూడనీ.

మంథ—ఇదుగో! (అని యుత్తరముతీసి యిచ్చుచున్నది.)

పురు—(చదువుచున్నాఁడు.) „ఓహృదయప్రియా! ఒకానొకప్పుడు మోహవిష యములో నాకస్మికముగా నొక వింతయనురాగముపుట్టి, సంవత్సరములకొలఁది స్నేహము చేసినవారిలోకంటెను ఘనమైన యనుబంధమును కలిగించుచుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడుగారి ప్రథమసందర్శన సమయమునందే నామనస్సులో నటువంటి గాఢానురాగ ముదయించినది.”— మేలుమేలు!— “లజ్జాశీలరైన యువతి యింత కంటె నెక్కువచెప్పరాదు. అయినను నేనింకొక్కమాట చెప్పెదను. పురుషోత్తమ దేవుఁడుగారు నేను తమదాస్యమున కర్హురాలనని భావించినయెడల నేను ధన్య

రాల నగుదును. ఇట్లు మీపాదసేవకురాలు—రాధ.”

మంథరా! నీయజమానురాలు భాషయందు మహా విద్వాంసురాలుగా నున్నదే! ఏమి యీపాండిత్యము! ఏమియీవాగ్ధార!

మంథ—ఆమెకువున్న లోకానుభవానికి యిదివకహాశ్చర్యం—

పురు—ఏమి! పసనేడేఁడ్లకే యింత లోకానుభవమా!

మంథ— నిజంగానే. ఆవిడకు కావలసినంత లోకానుభవంవున్నది. ఆవిడ యెన్నోగ్రంథాలు చదివింది.

పురు— ఈ ప్రకారముగా వ్రాయఁగలుగుట కామె బహుగ్రంథములు చదివి యుండవలెను.

మంథ—వ్రాతకేమి? మీవిషయంలో ఆవిడ యెలాగు చెపుతూవుంటుందో మీరు వింటేనా?

పురు—ప్రాణమిచ్చి యాదరించుటలో నావంటి మంచిభర్త లోకములో తనకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడని నీదేవితో చెప్పుము. అయినను మనము సర్వమును యథావిధిగా చేయవలెను గనుక, ముందుగా వివాహమునకు పెద్దావిడ సమ్మతి పొందవలెను.

మంథ—పెద్దావిడ వప్పుదలకోరడంచూస్తే, యీవివాహంవల్ల ధనవంతులు కావడం మీకోరికయినట్టు నేననుకుంటాను.

పురు— ఓదూతీ! నాయుద్దేశమును నీవు చక్కఁగా గ్రహించినావు. నేను బీదవాఁడనగుటచేత, నేనయోగ్యకార్యమునకు లోఁబడఁజాలను. నాకు ధనమే యక్కఱలేనిపక్షమున, నీయజమానురాలిని తద్ధనమునుగూడ నేనుదొంగతనముగానే గ్రహించియుందును. నేనుధనికుఁడను కాకపోయినను లోభినికాను. ఇదిగో! ఈ రూపాయిపుచ్చుకొని నీవు చీరకొనికట్టుకో. పో. (అని చేతఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

మంథ—మీరు మహాదొడ్డవారు. మీవంటిదాతను నేను యిదివరకు యెక్కఁడా చూడలేదు. మీవద్ద సొమ్ముపుచ్చుకున్నానంటే అమ్మగారు కోపపడుతారేమో!

పురు— పయికనకపోయినను ధనమిచ్చువానియందు స్త్రీలకు లోపల బహుసంతోషము. నీయజమానురాలడిగినపక్షమున, ఒకరూపాయికాదు నీకునేను పదిరూపాయలిచ్చితినని చెప్పు.

మంథ— ఇయ్యనిదే అబద్ధంకూడా చెప్పనా? పాపంకాదూ! ఏమయినా యివ్వండి. అలాగేచెపుతాను.

పురు—మావివాహమయినతరువాత నిది నిజమగునట్లే చేసెదనులే పో.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

[రాముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాము—అమ్మా! నన్ను క్షమించవలెను.

మంథ— రామా! యిక్కడకు యెందుకు వచ్చినాననుకున్నావు? చీర కొనుక్కోవడానికి—

రాము— నీమాయవేషాలు కొంచెంసేపు కట్టిపెట్టి నాతో నిజంచెప్పు. ఇక్కడ యెవరూ లేరులే. నీవు మమ్మల్ని మోసంచేస్తూవున్నావు. నీగుట్టు నేను కనిపెట్టినాను. పురుషోత్తమదేవుడిగారి చేతికి నీవు వుత్తరంయిస్తూవుండగా నేను కళ్ళారా చూచినాను. నీవు యిలాగు వుత్తరాలు చేరవేస్తూవున్నావుగా! యీసంగతి నేను మాప్రభువుగారితో తప్పకుండా చెపుతాను. ఆయన వూరుకుంటే యీయనపని నేనుపట్టిస్తాను.

మంథ— ఓరి తెలివితక్కువవాడా! యేమనుకున్నావు? అహోహో! ఓరి బుద్ధిహీనుడా! యీవుత్తరం సుభద్రమ్మగారు వ్రాసిందిరా. ఆవిడగారు యితణ్ని మోహించి వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు జరుపుతూవున్నది.

రాము—ఆహా! యేమివింతలు వినబడుతూవున్నవి! ఆవిడె గుమ్మంవద్దనుంచి నేను యాత్రైమాట్లు నడిచినాను. నాకు యీసంగతి వొక్కమాటూ తెలిసిందికాదూ!— మంచిది! చిన్నావిడె యేమంటూవున్నది? నాయజమానుడికి యేమయినా సమాచారం పంపిందా?

మంథ— ఏమి సమాచారం? ఆవిడమనస్సు తిన్నగాలేదు. ఇప్పుడు మీవిజయపాలుడికి పులిమీద పుట్రలాగు దామోదరవర్మకంటె పెద్దపోటీదారు వచ్చినాడు. వీరసేనుడుగారు తనకొడుకుకోసం ప్రయత్నం చేస్తూవున్నారు.

రాము—ఏమీ! విక్రమసేనుడిగారికోసమా?

మంథ— అవును. ఆయనకోసమే. ఇదంతా నేను పొంచుండివిన్నాను.

రాము— అహోహో! మంథరా! ఈశుభవార్త తీసుకుని నేనువేగిరం వెళ్ళిపోవలెను.

మంథ— నీవు నవ్వితేనవ్వు. నేనుచెప్పిన మాటమాత్రం నిజం. నేను ప్రమాణం చేసి చెపుతాను. (పోవుచు) రామా! యిందువల్ల ఆస్థైర్యపడవద్దని నీయజమానుడితో చెప్పు.

రాము—నాయజమానుడి కస్థైర్యం యెప్పుడూలేదు.

మంథ— యీవిషయమయి విక్రమసేనుడితో పోట్లాడతలచుకోవద్దని చెప్పు.

రాము—అవిషయమై నీవు భయపడవలసిన పనిలేదు. అపనియెప్పుడూజరగదు.

మంథ — అది నీకు నిశ్చయమేనా? విచారంమాని ధైర్యం తెచ్చుకోవలసిందని చెప్పు.

రామ — మాకిక కావలసినంత ధైర్యం.

[ఇద్దఱును వేరువేరుగా వెడలిపోవుచున్నారు.]

తృతీయాంకము.

---

౧. రంగము — ఉత్తరపువీధి.

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర — రాముఁ డిప్పుడు చెప్పినమాట నిశ్చయమే యయియుండును. ఇదంతయు వింతగానున్నది. ఏమీ! నాతో పాటిపోయి రాఁదలఁచుకొనియున్న చిన్నదానినే వివాహము చేసికొమ్మని నన్ను మాతండ్రి బలవంతపెట్టఁ గోరుచున్నాఁడు. ఇంకను కొంతకాలమువఱకును నాకున్న సంబంధ మతఁ డెఱుఁగఁగూడదు. ఇటువంటి విషయములలో నతఁడు వ్యవహారము చక్కఁబెట్టువిధము చూడఁగా మహానిరంకుశముగా కనఁబడుచున్నది. కానిమ్ము. నేనుమాత్రము వెంటనే నానిశ్చయమును త్రిప్పుకొని యతనియొద్ద నాసమ్మతిని తెలుపవలెను. అత్యాకస్మికముగా నామతిని మార్చుకొన్న ట్లాతని కొకవేళ తోఁచవచ్చును. అయినను నాహృదయముయొక్క మార్పు కృత్రిమ మయినది కాదని నేనాతనికి నమ్మకము పుట్టించఁగలను. ఓహో! ఆయనే యిక్కడకు వచ్చుచున్నాఁడు! కోపముచేత ఆయన ముఖ మెంతక్రూరముగాఁ గనఁబడు చున్నది! (అని ప్రక్కకు తొలఁగుచున్నాఁడు.)

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర — ఈప్రాణములతో నేను వానిని క్షమింపను. ఇటువంటి యవమానము జరిగినతరువాత నేను భూమిమీఁద బ్రతుకను. ఏమన్నాను! బ్రతుకనన్నానా? కాదు. వానిని బాధపెట్టుటకయి యేఁబదియేండ్లయినను నేను తప్పక బ్రతికెదను. ఇందాఁక వాఁడుచూపిన యవిధేయతవలన నామతి చెడినది. వాఁడు కేవల దురహంకార మూర్ఖ స్వేచ్ఛావిహారశీలుఁడు. ఈ యవినయమంతయు వానికెట్లువచ్చినది? ఇది యంతయు నేను వానిని తక్కిన యందఱి కొడుకులకంటెను కూఁతులకంటెను ముందుగా కన్నందువలనను జీతముగాక సంవత్సరమున కేఁబది రూపాయ లధికముగా పంపుచున్నందువలనను గలిగినఫలము. ఇఁక వానికిని నాకును ఋణముచెల్లినది. వాఁడుకానివాఁడు నాకొడుకేకాఁడు. ఇఁక నేను వానిముఖము చూడను. చూడను. ఎన్నఁడును చూడను.

విక్ర— (ముందుకువచ్చి తనలో) పశ్చాత్తాపపడుచున్న వానివలె దీనముఖము పెట్టవలెను.

వీర—ఓనిర్భాగ్యుఁడా! నాకంటఁబడక దూరముగా తొలఁగిపో.

విక్ర—అయ్యా! పశ్చాత్తప్తుఁడయిన కుమారుఁడు మీముందు నిలువఁబడినాఁడు.

వీర—నాముందు బుద్ధిమాలిన క్రూరుఁడు నిలువఁబడినాఁడు.

విక్ర— నేను నిజముగానే పశ్చాత్తప్తుఁడ నయినాను. చేసిన యపచారము నొప్పుకొని తమ చిత్తవృత్తికి లోఁబడవలెనని నేనువచ్చినాను.

వీర— ఏమీ?

విక్ర—ఇదివఱకు తమరు నావిషయమునఁ గనఁబఱిచిన మంచితనమును దయను పుత్రవాత్సల్యమును చింతించి తలపోసి యాలోచించుకొని బుద్ధితెచ్చుకొనుచున్నాను.

వీర—మంచిది. తరువాత?

విక్ర—అంతేకాక తమరు సెలవిచ్చిన సుతధర్మమునుగూర్చియు విధేయతనుగూర్చియు పితృస్వాతంత్ర్యమునుగూర్చియుఁగూడ పదింబదిగ నాలోచించుకొని కర్తవ్య విచారము చేసికొనుచున్నాను.

వీర—ఓరి వెఱ్ఱికుఱ్ఱవాఁడా! ఆపయిని?

విక్ర—నాయాలోచనయొక్క పర్యవసానము తమ సంతుష్టినిమిత్తమయి నా యిష్టములను మఱి సమస్తవిషయములలోను తమకు భృత్యుఁడనయి నడుచుకొనవలెనని నిశ్చయము చేసికొన్నాను.

వీర—ఇప్పుడు నీవు కొంచెము తెలివిగలమాట లాడుచున్నావు. నీవాడినమాటలలో తెలివిమాలిన మాట యేదియు లేదు. ఇంతకంటె తెలివిగలమాటలు నీవింతకుమును చెప్పుడును నాముందు పలికియుండలేదు. నీవిప్పుడు మరల నాకొడుకు విక్రముఁడవయినావు.

విక్ర—తమ యనుగ్రహమునకు పాత్రుఁడ నగుటచేత నేను కృతార్థుఁడ నయినాను.

వీర— నాప్రాణమా! నాముద్దుకుఱ్ఱా! నిజముగా ఆచిన్నదియెవరో నీకిప్పుడు చెప్పెదను. నీమూర్ఖత్వమును కోపమును జూచి నేనప్పుడు నీతోఁజెప్పలేదు. కాని నీవిప్పు డద్భుతప్రమోదములపాలు కావచ్చును. కళావతివిషయములో నీయభిప్రాయమేమి?

విక్ర—ఎక్కడికళావతి? భీమవరములో నుండెడు కళావతికాదా?

వీర— భీమవరమా! ఎక్కడి భీమవరము? కాదు. సుభద్రమ్మను, ఆమె మేన

కోడలు కళావతిని నీవెన్నఁడును జూడనేలేదా? నీవు పనిలోఁ బ్రవేశించి వెళ్ళిన తరువాత వారు మనయింటి కొకపర్యాయము వచ్చినారు.

విక్ర—సుభద్రమ్మ! కళావతి! ఈపేరు లెప్పుడును నేను విస్మరింపఁజాలను. ఇప్పుడు కొంచెము నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నవి. అవునవును. ఆచిన్నదానిది పిల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగిచెంద్రుకలు.

వీర—పిల్లకన్నా? రాగిచెంద్రుకలా? ఎంతమాత్రమును గావు.

విక్ర—అట్లయినపక్షమున నేనే మఱచిపోయియుందును. ఆచిన్నది నేనుచూచిన చిన్నదికాదు.

వీర—విక్రమా! ఆచిన్నదాని సౌందర్య మేమనిచెప్పను! ఆయువతీమణి రెండవ రతీదేవి. పదునాఱు సంవత్సరములు దాఁటి పూర్ణచంద్రబింబమువలె కళావతి యిప్పుడు పదునేడవయేట నిండుయౌవనవతియై యున్నది.

విక్ర—ఆవిషయమయి నాకంత చింతలేదు. మీమనస్సును సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నాకు కావలెను గాని నాకితరములో దేనితోను పనిలేదు.

వీర—విక్రమా! అదిసత్యమే కాని, ఆచిన్నదిమాత్రము కేవల సమ్మోహన మంత్రాధిదేవతసుమా! ఆమెకన్నులలో లక్ష్మి కాపురమున్నది. ఆమెకటాక్షప్రసారము కొంచెముతగిలెనా, తమ జపతపములు చాలించి మౌనికాంతులయినను దాసులయి పాదాక్రాంతులు కావలసినదే. ఆహా! ఏమి యాననమ్ము మొగము! ఏమి యాచెక్కుటద్దముల తళతళ్యము!

విక్ర—(తనలో) ఇదిసత్యము. వృద్ధుఁడయినను, ఇతఁడు సరిగా వర్ణించినాఁడు.

వీర—విక్రమా! ఏమి యామె మల్లెమొగ్గలఁబోలు పలువరుస!

విక్ర—వర్ణనాంశము చాలును. వారిలో నేనిప్పుడు వరింపవలసినది మేనత్తనా? మేనకోడలినా?

వీర—ఓరినిర్భాగ్యుఁడా! నీమనస్సు రాయివలె నున్నదేమి? నాచిన్నతనములో నీవయస్సున నాకిట్టువంటి వర్ణన చెవులఁబడినపక్షమున, ఆకాశబాణమువలె పైకెగిరి గంతులువేసెడివాఁడను. నీవిప్పుడు కదలనే కదలకున్నావు. మేనత్తనా? ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! నీతల్లిని నేను తేవఁదీసికొనివచ్చి వరించినసంగతి నీవు విన్నావా లేదా? నాకు చక్రవర్తిత్వము వచ్చినను, నేనయినపక్షమున వయసుమాఱినదాని వాసన నాకు సోకనీయను.

విక్ర—మీతండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకయినను, ఆపని చేయరా?

వీర—మాతండ్రిగారిని సంతోషపెట్టుటకా? లోకములో నెవరిని సంతోష

కట్టుటకును నేను చేయను— ఏమన్నావు? మాతండ్రిగారి [illegible] మఱచి పోయినాను. నాతండ్రిగారు చెప్పినపక్షమున [illegible] విక్రమా! ఆయన నావలె కొడుకుకు చనువిచ్చెడివాఁడు [illegible] సుమా!

విక్ర—కాఁడు. నిశ్చయమే.

వీర—విక్రమా! నీభార్య చక్కనిదయినం [illegible] విచారము లేదుగదా!

విక్ర—నేనా సంగతి యిదివఱకే చెప్పినాను. [illegible] నావల సిందెల్లను మిమ్ము సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే. మీకిష్టమయినయెడల చక్కనిదన్న హేతువుచేతనే నే చిన్నదాని నిరాకరింపను. ఇంతకుఁ మీరు కంతులని, కాయకన్నని నావధువునం దిటువంటివే మఱికొన్ని శుభలక్షణములనుగూడ వర్ణించి యున్నారు. లోకసామాన్యముగా మీరభివర్ణించిన యవగుణములు లేనికన్యను వర్ణించుటయే నాయభిమతమయినను, తమచిత్తానుసారముగా కన్నులందు కాయలుమాత్రమేకాక పువ్వులున్న చిన్నదానిని వరింపుమన్నను నేను వరింపవలసినవాఁడనే.

వీర—ఏమి యీ పితృభక్తి! నీనీతివాక్యము లింతటితో చాలించు. ఆచిన్నదాని సౌందర్యము తలఁచుకొనఁగానే యిప్పుడు నాకే యాచిన్నదానిని వరింపవలెనన్న బుద్ధి పుట్టుచున్నది.

విక్ర— తమయిష్టానుసారముగానే జరగవచ్చును. కళావతిని మీరే వరింపఁ దలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు నే నామె మేనత్తను వరించుట తమయభిమతమయి యుండవచ్చును. లేదా మీరింతలో మీయభిప్రాయము మార్చుకొని పెద్దామెనే చేపట్టఁ దలఁచుకొన్నయెడల, అప్పుడు చిన్నామెనే నేనువరించుట తమయిష్టము కావచ్చును. మేనత్తయైనను, మేనకోడలయినను, నాకెవ్వరైనను భేదము లేదు. తమ యిష్టమేదో యటేజరగవచ్చును.

వీర— ఓరిదొంగా! నీవిప్పు డిచ్చకములకయి మాయమాటలాడుచున్నావు. నీ విప్పుడాడెడు మాటలు మనఃపూర్వకములైనవి కావు. నీమొగముచూడఁగానే నీ వబద్ధము లాడుచున్నట్లు నాకు పొడకట్టుచున్నది. నీదొంగవేషములు నావద్ద పనికి రావు. విక్రమా! నిజమొప్పుకో.

విక్ర— నాపితృభక్తియు విధేయతయు మీమనస్సునకు మఱియొకవిధముగా తోఁచినందుకునాకు విచారము—

వీర—చాలు. నీపితృభక్తియుగిక్తియుతుంగలో నూరఁద్రొక్కు. నీమాయమాటలు కట్టిపెట్టి నీవు నావెంటరా. సుభద్రమ్మపేర చీటివ్రాసి నీచేతి కిచ్చెదను. నీవిప్పుడే పోయి యాచిన్నదానిని చూడవచ్చును. ఆ భూలోకదేవతయొక్క దివ్యసుందర

విగ్రహమును జూచినప్పుడు నీకన్నులు మిఱుమిట్లుగొనక మానవు. ఆమె ముఖసందర్శనముచేత వలపుహెచ్చి తలకెక్కి యత్యంతప్రమోదములలో మోహపరవశుఁడవయి నీవు నావద్దకు పరుగెత్తుకొని రాకపోయినపక్షమున, ఎన్నిమేమనఁ బిలువఁబోను. అప్పుడును నీ వుదాసీనతనె కనఁబఱచినయెడల నీకు మాఱువేసి యాచిన్నదానిని నేనే పెండ్లి చేసికొనెదను.

[అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

---

౨. రంగము.—చారుమతియొక్క గది.

[దర్పసారుఁ డొంటిగాఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దర్ప—చారుమతి యిప్పుడే వచ్చునని చెప్పినారు. ఆమె యింకను రాలేదు. నేను స్వస్థచిత్తుఁడనయి యాలోచించుకొన్నప్పుడు చంచలమైన నా యస్థిరస్వభావము నాకే నీచముగాఁ గనఁబడుచున్నది. అయినను నాకీ యొక్కదానిమీఁదఁ దక్క మఱిదేనిమీఁదను ధ్యానము పాఱకున్నది. ప్రాణాధికురాలయిన యామెయే నాకు లోకముగానున్నది. నే నెందుచేతనో నిష్కారణముగా కొలఁకొలలాడుచు నున్మత్తునివలె చంచలచిత్తుఁడనై యున్నాను. నాతప్పిదము నాకు స్పష్టముగా కనఁబడుచున్నను దిద్దుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. మేమిద్దఱమును సమావేశమయినప్పు డామెకన్నులయందె ట్టియవ్యాజప్రేమమును అకృత్రిమానందమును గనఁబడినవి! ఆమెచూపిన యాదరము మనస్సు నెంతకరఁగించినది! మాటుముసుఁగమును బెట్టుకొని యామెను నిందింపవలెనన్న నిశ్చయముతోనే నేను వచ్చినను, ఆమె ప్రసన్నముఖమును జూడఁగానే యట్లుగ పలుకుటకు నాకే సిగ్గువేసినది. వీరసేనుఁడుగారెదుట నుండుటచేత నేనను దలఁచుకొని వచ్చినమాటలను సహితము మనలేకపోయినాను. అయినను నన్నెడఁబాసియున్నప్పు డామె నేననుకొన్నంత సంతోషముగా లేదన్న వార్తను తెలిసికొని నామనస్సును తృప్తిపఱచుకోవలెను. అదిగో! ఆమె వచ్చుచున్నట్టున్నది. అవును! దర్పసారుఁడు తనరాకకు వేచి నిమిషములు లెక్కపెట్టుచుఁ గూరుచున్నప్పు డెంతమందగమనముతో వచ్చుచున్నదో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు—ఇంతశీఘ్రముగా మీరు మరలవత్తురని నేననుకోలేదు.

దర్ప—ఓ చారుమతీ! మన ప్రథమసమావేశసమయమునందే యథేచ్ఛముగా మాటాడుకొనుటకు ప్రతిబంధకముగా పానకములో పుడకవలె మఱియొకరు నిలిచియున్నప్పుడు, నేనొక్కసందర్శనముతో తృప్తిపొంది యుండఁగలుగుదునా?

చారు— ఓదర్పసారా! నీవిప్పుడు చూపుచున్న యనుగ్రహము నన్నపార సంతోష సాగరమునందుఁ దేల్చుచున్నప్పుడు, ప్రథమసందర్శన సమయమునందు నీవు చూపితివనుకొన్న యనాదరమును గూర్చి నేను ప్రస్తావించుట యుచితము కాదు.

దర్ప—చారుమతీ! అది కేవలభ్రమ! నీవప్పుడు మతిభ్రమ పడినావు. నీవటువంటి యారోగ్యదశలో నుండుటచేత నేను పరమానందభరితుఁడ నయినాను. నే ననాదరము చూపుట కేదియు కారణము లేదు.

చారు—అయినను నీవేదో మనస్సులో విచారము పెట్టుకొన్నట్లు నాకు స్ఫురించినది. అదియేదో నీవు నాయొద్ద దాఁచఁగూడదు.

దర్ప—ఇఁక నామనస్సులోనున్నది నీకు చెప్పివేసెదను. నీక్షేమవార్తలు మొదలయినవి మీపొరిగింటివాఁడైన దామోదరవర్మవలన విన్నప్పుడు, మీయూరిలోనున్నప్పటి నీయుత్సాహమునుగూర్చియు నీసంతోషమునుగూర్చియు నీయాటలనుగూర్చియు నీపాటలనుగూర్చియు నతఁడు వర్ణించినదానినిబట్టి నామనస్సునకు కొంచె మాయాసము తోఁచినది. నీవు నన్నెడఁబాసియున్నప్పుడు నేను నవ్వుచు త్రుళ్ళుచు వేడుక లనుభవించుట ద్రోహముగాఁ దలఁచు నస్వభావము గలవాఁడ నగుటచేత నాకట్లు తోఁచినది. కాముకీకాముకు లొండొరుల నెడఁబాయునప్పుడు కన్నుకొలుకులనుండి పుట్టి చెక్కుల జాలువాఱు కన్నీటికాలువ లొకపట్టున నింకిపోవునవి కాక స్థిరముగా నుండునవి యైనందున, వారు పునస్సమావేశముచేత వానిని తుడిచివేయఁగలుగువఱకును వారి మొగములయందు మందహాసాంకురము లుదయించవుగదా?

చారు—ఇటువంటి యల్పాంశములను పెద్దచేసి నాప్రాణేశ్వరుఁడు దర్పసారుఁడు నన్ను బాధించుచుండుట యెల్లకాలమును మానకయే యుండునా? చిరకాలపరీక్షితమైన మనోవల్లభయొక్క దృఢానురాగమునకంటెను నీహృదయములో తృణప్రాయుఁడైన యాకుత్సిత పురుషునియొక్క వ్యర్థాలాపములే యెక్కువ గౌరవనీయము లయినవా?

చారు—లేదు లేదు. చారుమతీ! నాకాతనిమాటలయం దెంతమాత్రమును గౌరవము లేదు. నీవట్లుండినందుకు నాకు సంతోషముగానే యున్నది. అయినను నీవప్పుడతఁడు చెప్పినంత హృదయోత్సాహముతో పాటలు పాడలేదని చెప్పితివేని నేను తృప్తి నొందెదను. ఆవినోదసమయమునందు నీవు నీదర్పసారుని మఱచిపోలేదని మాత్రము చెప్పు. చాలును.

చారు—నీవు దూరముగా నున్నప్పుడు నేనెన్నఁడును సంతోషము పొందఁజాలను. దర్పసారునికి నాయెడఁగల యనురాగ విషయమయి నాకణుమాత్రమును

సంశయము లేనందున, నేను పయికి నవ్వుమొగముతో నుల్లాసముగా నున్నట్లు కనఁబడుదును. నేనెప్పుడయిన విచారగ్రస్తురాలనయి యున్నట్లు కనఁబడినపక్షమున, అసూయాపరులు తమలో సంతోషించి తన్నువిడిచి దుఃఖముల పాలుచేసెడి గుణవంతుని నమ్మి యీయామె తన హృదయము నాతనివశము చేసెనని నావిషయమయి చెప్పుకొనునట్లు చేయుటకొఱకే కాని వేఱుకారణముచేతఁగాదు దర్పసారా! నిను మోషించుటకయి చెప్పను. నామాటనమ్ము. ఎవరియొక్క యనాదరమువలన నాకు మనస్తాపము కలిగినదో నాచెలికత్తెలు గ్రహింపఁబోదురేమోయని నేను నిశ్చయముగా లోపల దుఃఖమున్నప్పుడు సహితము పయికి సంతోషమునే యభినయించుచుందును.

దర్ప—నీవెల్లప్పుడును నాయెడల నవ్యాజప్రేమగల భాగ్యదేవతవే. బద్ధానురాగవయిన నీవిషయమున సంశయపడినందున నేనే పశుప్రాయుఁడను.

చారు—నీవలనఁ దగినంత కారణము కలుగనిదే నాహృదయములో నీమీఁదఁగల యనురాగము లేశమయినను తగ్గుట తటస్థించినపక్షమున, లోకములో నావంటి పరిహాసపాత్రురాలును కృతఘ్నురాలును స్త్రీజాతిలో మఱియొకతె యుండఁబోదు.

దర్ప—ఓచారుమతీ! నీవటువంటిమాట యెన్నఁడును ననఁబోకు. కృతఘ్నురాలన్నమాట నామనస్సునకు నొప్పికలిగించుచున్నది. నీకృతజ్ఞతకు యోగ్యుఁడను గావలసినంత యుపకారము నీకు నేనేదియుఁ జేసియుండలేదు. ఆసంగతి చక్కఁగా పరిశీలించినచో నీహృదయమునకే తేటపడవచ్చును. అతి కృతజ్ఞతాబుద్ధిగలదానవయిన నీవు నీసౌజన్యాతిశయమును బట్టి నీహృదయమునందుఁగల నామీఁదిప్రేమకు కృతజ్ఞత యొకకారణమని భ్రమపడుచున్నావుకాఁబోలును!

చారు—కృతజ్ఞతను బట్టియే కాకపోయినపక్షమున నీయందలి యేగుణాతిశయమునుబట్టి నీమీఁద నాకనురాగము కలుగవలసినది?

దర్ప—ఏగుణాతిశయమునుబట్టియుఁ గాదు. బుద్ధివిశేషమునుబట్టి గాని నీతివిశేషమునుబట్టి గాని నన్ను నీవుప్రేమించుట నాకు గౌరవావహము. ఇఁకశరీరసౌందర్యమందువేమో, నాశరీరములోని యే యంగసౌష్ఠవమును బట్టియును నీప్రేమలో లేశభాగమును నామీఁద నిలువఁగూడదని నీకుఁ జూపుటకయి నేనంగవైకల్యము చేసికొని కురూపినగుదునాయని నామనస్సులో నేను పలుమాఱు కోరుకొనుచుందును.

చారు—ఈశ్వరుఁడెవ్వరికైన నొక్కదేహసౌందర్యమునుమాత్రము ప్రసాదించినపక్షమున, తనవిషయమయి పరిహాసాస్పదమయిన పొరపాటు జరిగినదని యట్టివాఁడు చింతిల్లవలసియున్నది. అట్టి వ్యర్థమయిన శరీరసౌందర్యమునందు నీకంటెఁ

గొంచెమధికులని చెప్పవచ్చినవారిని నేను గొందఱిని జూచియున్నా ననుకొనెదను. అయినను వారట్టివారగుదురా కారాయను ప్రశ్నను మాత్రము నాహృదయమెప్పుడును నాకన్నుల నడిగియుండలేదు.

దర్ప— ఓచారుమతీ! ఈవిషయములో నీచర్య నామనసునకు సరిపడియుండలేదు. పురుషునియందు శరీరసౌందర్యమన్న నాకు పరమద్వేషము. నేననుకొన్నంత యందగాడను నీకు నామీఁద నుండినపక్షమున, నే నష్టావక్రునివంటి కురూపినయినను నీవు వేఱొకపురుషుని రూపవంతునిగా భావించియుండవు.

చారు— నీవు నన్నునాదరము చేయవలెనని నిశ్చయించుకొని వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నది. శోచనీయులయిన మాతండ్రిగారు మనల నిద్దఱిని బద్ధులనుజేసిపోయిన యాజ్ఞాబలము చూచుకొని, వరులు తమప్రియురాండ్రయెడలఁ జూపవలసిన స్వాతంత్ర్యముల నతిక్రమించి నీవు నన్నిట్లు చులకచేయుచున్నావు.

దర్ప— చారుమతీ! నీవిప్పుడు నాసందేహము బలపడి వృద్ధియగుటకుఁ దగినట్లుగా మాటాడుచున్నావు. నే నధికస్వతంత్రుఁడ నయినపక్షమున— అక్కఱలేదు. ఎప్పుడును తదాజ్ఞాబద్ధుఁడనయి యుండుటయే నాకు పరమసమ్మతము. అయినను— ఒకవేళ నీతండ్రిగారి యాజ్ఞయందు నీకుఁగల యధికగౌరవమే నీ యిచ్ఛ నిట్లు నిర్బంధించి యున్నదికాఁబోలును! అది లేకపోయినయెడల నీమనస్సు నాకంటె నన్యతరుఁడయినవానిని గోరియుండును. నీవా ఛలయందును వాగ్దానములయందును నీకట్టి నిర్బంధమే యుండియుండనిపక్షమున, నే నెల్లప్పుడును నీ స్థిరమయిన ప్రేమకాస్పదుఁడనై యుందునన్న యంశమునందు నే నెట్లు నిశ్చయము కలిగియుండఁగలను?

చారు— అట్లయినపక్షమున నన్ను నేటినుండియు శోధించిచూడుము. వెనుకటి దంతయు మఱచిపోయి యేనిర్బంధమును లేక మనము క్రొత్తవారివలె నగుదము. నాహృదయము మాత్రము తానెక్కువ స్వాతంత్ర్యమును పొందినట్లు భావింపకున్నది!

దర్ప— అదిగో! అదిగో! చారుమతీ! ఇంత వేగిరపాటు కూడదు. నీవు నీనిర్బంధమును వదల్చుకొనుట కెంతతొందర పడుచున్నావు! నీకు నాపయినిగల యనురాగ మవ్యాజమయి దృఢమయిన దయినయెడల, నేనొకవేళఁగోరినను నీమనస్సు నుండి యది తనపట్టువిడిచి తొలఁగదు.

చారు— ఓదర్పసారా! నీవు నామనస్సునకు దుర్భరవేదనను కలిగించుచున్నావు. నేనది సహింపలేను.

దర్ప— నీమనస్సునకు నొప్పికలిగించుట నాయుద్దేశము కాదు. నీమీఁద నాకెంత

ప్రేమ లేకుండినపక్షమున, నేనెప్పుడు నణుమాత్రమును నీకాయాసము కలుగఁజేసి యుండను. నే నొక్కమాట చెప్పెదను విను. నాకు కలిగిన సందేహముల కెల్లను మూలకారణ మిది— స్త్రీ లెప్పుడును తమ ప్రేమకుఁగల కారణములను చక్కగా యోచించుకొని వానివాని గుణగౌరవమును నిర్ణయించుకొన నలవాటుపడినవారు కారు; పిత్రాజ్ఞవలనఁగాని కృతజ్ఞతవలనఁగాని లాభదృష్టివలనఁగాని కలిగిన దాక్షిణ్యమును కొన్ని సమయములయందు నిర్మలమయిన హృదయానురాగమునుగా భ్రమింతురు. ఆత్మస్తుతికూడదు. అయినను చెప్పవలసినది చెప్పకోవలెను. వయస్సును బట్టికాని రూపమునుబట్టికాని గుణములను బట్టికాని యెవ్వరును నన్ను నాదరము చేయవలసిన యవస్థలో నేనులేను; నా ధనసంపదనుబట్టి చూచినను నన్ను వరించు వారు విచారపడవలసిన స్థితిలో నేనులేను. ఇటువంటి లక్షణములు కలవారిమీఁద వలపు ప్రసరించినప్పు డది యేకారణమునుబట్టి పుట్టెనాయని బుద్ధిమంతులు సందేహ పడుట యసహజము కాదు.

చారు— ఈయెత్తిపొడుపుమాట లేలయనుచున్నావో నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలను. అయినను నన్నవమానపఱచుటకయి యీ పుల్లకుట్టుమాటలు నీ వనుచున్నట్లు నాకు కనఁబడుచున్నందున, నన్నవమానపఱిచినందునకయి ముందు నీవు పశ్చాత్తాపపడుట కవకాశము కలుగకుండఁ జేసెదను. ఇట్టి యవమానము కలిగించుటకు నీకు నేనేమియు దోషము చేసియుండలేదు. (అని కన్నీరు పెట్టుకొని లేచిపోవుచున్నది.)

దర్ప— ఓ చారుమతీ! కన్నీరు పెట్టుకొనుచు నన్ను విడిచిపోకు. క్షణకాల మిందునిలువు. అదిగో తలుపుకూడ లోపలవేసికొన్నది! ఓచారుమతీ! నాప్రాణమా! క్షణకాలము మాత్రమే! లోపల పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది! నాప్రాణములు నిలువకున్నవి. ఆమెను నిష్కారణముగా దుఃఖపెట్టినాను. నేను పశుప్రాయుఁడను. తాళు. ఆమెవచ్చుచున్నట్లున్నది. స్త్రీలకు చిత్తస్థైర్య ముండదు. కొన్నిమంచిమాటలు చెప్పఁగానే వారుబ్బి తబ్బిబ్బగుదురు. ఏదీ? ఆమె రానేలేదు. ఓప్రాణేశ్వరీ! చారుమతీ! ఒక్కసారివచ్చి నన్ను క్షమించితినని యొక్కమాటమాత్రము చెప్పిపో. పగ సాధించుట కిదిసమయము కాదు. అదిగో! వచ్చుచున్నట్టున్నది. నన్ను కొంచెము సేపూరక భ్రమపెట్టుటకయి యీమిషమీఁద లోపలికి పోయినది. నేను మనస్తాప పడఁగా చూచి క్షణకాలమయినను సహించి యుండఁగలుగునా? నేనామెను లక్ష్యము చేయనట్టు నటింపవలెను. (అని యేదో గీతము పాడుచున్నాఁడు) ఏమి! యింకను రానేలేదు. ఆమె రాఁదలఁచుకొనే లేదుకాఁబోలును! ఇది

కేవల మూర్ఖతగాని చిత్తస్థైర్యముకాదు. అయినను నాకిట్టిప్రాయశ్చిత్తము కలుగవలసినదే! అంతకాల మెడఁబాసి యున్నతరువాత స్వల్పాంశమునుబట్టి కలహము పెట్టుకొన్న నేనీవ్యథ కర్హుఁడనే. నేను వట్టిపశుతుల్యుఁడను; మృగప్రాయుఁడను. ఆమె మొగముచూచుటకు నాకిప్పుడు సిగ్గగుచున్నది. ఆమెకోపము కొంత శాంతి పొందువఱకును తాళి వేచియుండెదను. ఈప్రకారముగా నేనామెను మఱియొక సారి యవివేకినయి బాధపెట్టితినా, శాంత స్వభావురాలయిన నా ప్రాణవల్లభను నేను బోఁగొట్టుకొని సదా పండ్లు పటపటఁ గొఱుకుచుండెడు కోపశీలురాలి నెవ్వతెనో చెట్టఁబట్టి నా యవివేకమునుగూర్చి రాత్రి నాలుగుజాములును పగలురెండు జాములును పరితపింపవలసినవాఁడ నగుదును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

---

3 రంగము—సుభద్రమ్మగారి యిల్లు.

[చేత నొక యుత్తరము పట్టుకొని సుభద్రమ్మయు, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— విక్రమసేనా! నేను నిన్ను గౌరవించుటకు నీవు వీరసేనుని పుత్రుఁడ వగుట యొక్కటియే చాలును. ఇప్పుడు నేను నీతో మాటాడినదానినిబట్టి నీ గుణ గౌరవము విషయమయి యిదివఱకు విన్నదానికిని నేనిప్పుడు ప్రత్యక్షముగాఁ జూచినదానికిని సరిపోయినది.

విక్ర—కళావతిని నేనిదివఱ కెన్నఁడును జూడనివాఁడనైనను నేనాచిన్నదానిని వివాహ మాడఁగోరుటకుఁగల ముఖ్యకారణమంతయు నీతెలివితేటలను గుణ సంపదను విద్యావివేకములను సర్వజనులును పొగడుచుండుట విని సుభద్రమ్మగారితోడి బంధుత్వగౌరవ మాశపడుటయే కాని మఱియొకటి కాదు.

సుభ— నీకు నాయెడలఁగల యాదరాతిశయమునకు సంతోషమగుచున్నది. దయచేసి కూర్చుండుము. (ఇద్దఱును గూరుచున్నారు.) నీవంటి బుద్ధిమంతులెవ్వరో యొకానొకరుగాని యీకాలమునందు సామాన్యముగా స్త్రీలయందుండెడు వినయ వివేకాదులగు గుణసంపదను కనిపెట్టఁగల పురుషులే లేరు. అల్పమయినను స్త్రీలకు విద్య యెంతయలంకారమో యెవ్వరును ఆలోచింపనే యాలోచింపరు. మనుష్యులు జ్ఞానహీనులగుటచేత నొక్కపసికిమాలిన శరీర సౌందర్యపుష్పమును దక్క మఱి దేనిని జూడరు.

విక్ర—నీవుచెప్పినదంతయు పరమసత్యము. అయినను నీవిప్పుడు చెప్పినవిషయములో స్త్రీలదోషముకూడ కొంతవఱకున్నది. తేము పూవువంటి తమ చక్కఁదన

మును గాంచి యద్భుతపడుచుండుట చూచి, స్త్రీలుకూడ తమకు విద్యావివేకములనావశ్యకములని తలఁచుచున్నారు. అందుచేతనే యారామలతలవలె కాలమహిమచేత తామాపుష్పమును గోలుపోవుటయును ఫలములను బొందకున్నారు. చూతలతవలెను సుభద్రమ్మవలెను నేకకాలమం దెవ్వరో కొందఱుమాత్రమే పుష్పఫలసంపదలను రెంటిని బొంది యీలోకములో ప్రకాశించుచుందురు.

సుభ—అబ్బాయీ! నీవు నీ సుగుణసంపత్తిచేత నన్నానందపరవశురాలిని జేయుచున్నావు. (తనలో) పరగుణగ్రహణపారీణతయంతయు నితనిసొమ్ముగా నున్నది! (ప్రకాశముగా) విక్రమసేనా! ఈ తెలివిమాలినది తనమనస్సు నేలాగునో పొంగులమారి తిరుగుఁబోతు బిచ్చగాఁడయిన విజయపాలుఁడనువానిమీఁద నిలిపియున్న సంగతి నీకిదివఱకు తెలిసియుండకపోదు. వానిమొగ మెట్లుండునో మేమిదివఱ కెవ్వరమును జూడలేదు; వానివిషయమయి యెవ్వరికిని ఏమియు తెలియదు.

విక్ర—ఆనవ్వులాట వ్యవహారమునుగూర్చి నేను కొంచెమెఱుఁగుదును. ఆవిషయమునుగూర్చి నాకామెమీఁద మనస్సులో నసూయ యొంతమాత్రమును లేదు.

సుభ—నీవు మిక్కిలిదొడ్డవాఁడవు; శాంతస్వభావుఁడవు. ఆవ్యవహారమును బయటికి లాగినది మొదలుకొని నాచేతనయినపనియంతయుఁ జేసినాను. ఎప్పుడును వానిపేరైనను దలపెట్టవలదని నేను చిరకాలముక్రిందటనే దానికి గట్టియుత్తరువు చేసినాను. అటుతరువాత వీరసేనుఁడుఁగారు చెప్పినవిషయము దానికి చక్కగా బోధపఱిచి చెప్పినాను. నేనెన్నివిధములఁ జెప్పినను నాకృషియంతయు బూడిదలో పోసిన పన్నీరయిపోయినది. నాబుద్ధికి చూడఁగా నానోటినుండివచ్చిన ప్రతివిషయమును నిరాకరించవలెనని యది నిశ్చయము చేసికొన్నట్లు తోఁచుచున్నది.

విక్ర—అందువలన నీమనస్సున కెంతో నొప్పికలిగియుండును.

సుభ—నొప్పిగిప్పి నేను జెప్పలేను. దానిచేష్టలు చూడఁగా నామనస్సు మండుకొని పోవుచున్నది. అది వానితో నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరపుటయైనను నేటివఱకు మానలేదు. నీవు చూడలేదుగాని వాఁడువ్రాసిన యుత్తరము మఱియొకటి నేను నేటియుదయముననే పట్టుకొన్నాను. అది నారవికలో నుండవలెను.

విక్ర—(తనలో) ఓయిదేవుఁడా! అది నా కడపటియుత్తరము కాఁబోలును!

సుభ—ఇదిగో! ఉత్తరమున్నది.

విక్ర—(తనలో) ఇదినిశ్చయముగా నాయుత్తరమే. ఓసిమంథరా! ఎంత మోసము చేసినావే!

సుభ—ఈవ్రాఁత నీవు గుఱుతు పట్టఁగలవేమో చూడుము. (అని యుత్తరము చేతికిచ్చుచున్నది.)

విక్ర—ఈవ్రాఁత నేనిదివఱకు చూచినట్టేయున్నది. ఇది నేను చూచినదే. అవు నవును—

సుభ—కానిమ్ము. అది కొంచెము చదివిచూడు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) "నాభాగ్యదేవతా! నాప్రాణమా! కళావతీ!"—ఈమృదువచనములు నిశ్చయముగా గాఢానురాగమును తేటపఱచుచున్నవి.

సుభ—మృదువచనములా! వట్టిపనికిమాలినమాటలు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు.) 'నీవువ్రాసిన వింతసంగతులవలన నామనస్సునకెంతో భయమగుచున్నది. అందులోను ముఖ్యముగా నానూతనప్రతిపక్షి—"

సుభ—నూతనప్రతిపక్షియనఁగా నీవని వానియభిప్రాయము.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు) "విద్యావినయసంపన్నుఁడని మాననీయుఁడయిన రసికవతంసుఁడని యెల్లవారును చెప్పుకొనుచుండుటచేత నాభయము మఱింత యెక్కువగుచున్నది.—" ఇందేదియు నిందలేదు.

సుభ—ఇట్లువ్రాయుటకు వానికి లోపలనేదో యుద్దేశమున్నది.

విక్ర—ఉన్నది. ఆవిషయమయి నేను నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలను.

సుభ—ఉన్న నిందయంతయు ముందున్నది. వినువుగాని చదువు.

విక్ర—(చదువుచున్నాఁడు) "నీకు సంరక్షకురాలుగానున్న యీముసలిపిశాచమును—" అతఁడిది యెవరినిగూర్చి యనియూహింతువు?

సుభ—నన్నుఁగూర్చి. వానియభిప్రాయము నేననియే. వానివిషయమైయిప్పుడు నీయభిప్రాయమేమి? ఇఁకఁ గొంచెముచదువు. ముందు సర్వము తెలియవచ్చును.

విక్ర—కేవల బుద్ధిహీనుఁడు. (చదువుచున్నాఁడు) "మనము తప్పించుకొనుట కష్టమేయయినను, నా సామర్థ్యవిశేషముచేత దాని జాగరూకతయంతయు విఫలమగునట్లు చేసెదను. ఆముసలిది తన వాడఁబాఱిన చెక్కులకు మెఱుఁగు వచ్చుటకయి వర్ణము వేసికొని తాను పండితురాలనని తోఁచుటకయి సంభాషణలో పెద్దపెద్ద మాట లుపయోగించెడు వ్యర్థదంభము కలదని విన్నాను—"

సుభ—అదిగో! నామాటల నాక్షేపించుచున్నాఁడు. నీవేమనుకొన్నావు? అది నాపాండిత్య ప్రకర్షముమీఁద దోషారోపణ. అటువంటి మృగప్రాయుఁడు లోకములో మఱియొకఁడుండఁబోఁడు. నేను నాసంభాషణవిషయములో పడునంత జాగరూకత మఱిదేనిలోను పడను. వానివ్రాఁతచూచినావా?

విక్ర—ఈవిషయములో నతఁ డెంతటిశిక్షకయిన నర్హుఁడే. ఏదీ యేమి వ్రాసినాఁడో చూతము. (చదువుచున్నాఁడు)"ఆముసలిదితనవాడఁబాఱినచెక్కులకు—"

సుభ—నీవు చదివినదే మరల చదువనక్కఱలేదు.

విక్ర—పొఱపడితిని. క్షమించవలెను— (చదువుచున్నాఁడు.) “అట్టి వ్యర్థదంభము గలదానిని ముఖస్తుతులతోను కల్లగౌరవములతోను లోఁబఱచుకొని మోసపుచ్చి యనాయాసముగా మన కార్యసాఫల్యము చేసికోవచ్చును.”— ఆహా! ఏమి యీబుద్ధిహీనత!— “కాఁబట్టి యాముసలిభూతముయొక్క యనుమతితో నేశీఘ్రకాలములో నిన్నుచూచుట కొక్కయుపాయమున్నది. ఈకామతంత్రనిర్వహణములో మన యుద్దతినడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకయి యాముసలిదానినే మనమొక దూతికనుగాఁ గూడ నుపయోగించుకోవచ్చును.”— ఆహా! ఏమియీసాహసము!

సుభ— ఆ కండకావరము చూచినావా? తన సామర్థ్యవిశేషముచేత నాజాగరూకత యంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! చేయనిమ్ము. అహాహాహా! ఈవ్రాఁతను బట్టి చూడఁగా వాఁడు నిశ్చయముగా మనయింటికి రాకమానఁడు. మనము శ్రద్ధవహించి యెవరియుపాయము చక్కగాఁ బాఱునో చూతము.

విక్ర—చూతము. మనమిద్దఱమును తప్పక శ్రద్ధవహించిచూతము. ఆహాహాహా! అతనికెంతగర్వము! ఆహాహాహా! నేనొక్క మంచియాలోచన చెప్పెదను. సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదాని కతనిమీఁద నంతమోహమున్నందున నీవు కొంతకాలము వారి యుత్తరప్రత్యుత్తరములు చూచియు చూడనట్లు నటించుము; ఆచిన్నదాని నిష్టమున్న యెడల నతనితో లేచిపోవుటకుఁ గూడ పన్నుగడలు పన్ననిమ్ము; ఆచిన్నది పాఱిపోవుచున్నను నీవుపేక్షించిన ట్లూరకుండుము; ఎఱుఁగనట్లుండి యాసమయమునకు నేనుట్టిపడి యతనిని తఱిమివేసి, అప్పుడొక మాయోపాయముచేత నతనికి మాఱుగా నేనేపిల్లదాని నెత్తుకొని పాఱిపోయెదను.— ఈయుపాయము బాగున్నదా?

సుభ—దివ్యముగానున్నది. ఇటువంటి మంచియుపాయము జన్మమెత్తినతరువాత నేనెన్నఁడును వినలేదు.

విక్ర— ఇప్పుడాచిన్నదానిని నేనొక్కపర్యాయము ముందుగా చూడవచ్చునా? ఈలోపల ముందుగా నేనామెస్వభావము కొంచెము కనిపెట్టవలెను.

సుభ—చూడనేవచ్చును. తాళు. ఆచిన్నది యిప్పుడు నిన్నుచూచుటకు సిద్ధముగానున్నదో లేదో! ఇటువంటివిషయములలో మనము రాజకన్యలలోఁగల మర్యాదలను కొంచెముచూడవలెను.

విక్ర— ఈ మర్యాదల నాచిన్నది నావిషయములో నంతలక్ష్యము చేయదు. విజయపాలుఁడని చెప్పు—

సుభ—ఏమీ!

విక్ర—(తనలో) ఏమి యీ కంఠమార్దవము!

సుభ—నీవిప్పుడన్నది విజయపాలుఁడని కాదా?

విక్ర—అవును. పరిహాసార్థముగా నీవాచిన్నదానితో విజయపాలుఁడు వచ్చినాఁడని చెప్పుమని నీతో ననఁబోవుచున్నాను. ఆమాటచెప్పఁగానే యామె క్రిందికి పరుగెత్తుకొనివచ్చును. ఆహాహాహా! (అని నవ్వుచున్నాఁడు.)

సుభ—దానివిషయములో నిటువంటిమాయ చేయవలసినదే. అంతేకాక వాఁడు నాయనుమతితోనే దానిని చూచెదనని వ్రాసినాఁడు. ఆహాహా! చేతనయినపక్షమున, చూడుమను.— ఓకళావతీ! క్రిందికిరా. (పిలుచుచు) వాఁడు నన్ను తమ యిద్దఱి నడుమను సందేశములు గొనిపోవుటకు దూతికనుగా నుపయోగించునఁట!— ఆహాహా! కళావతీ! క్రిందికిదిగిరా! నీవునవ్వుటకు నాకాశ్చర్యములేదు. ఆహాహా! వాని పొగరుఁబోతుతనము నిజముగానే పరిహాసాస్పదముగా నున్నది.

విక్ర—అవును. నిశ్చయముగా పరిహాసాస్పదముగానే యున్నది. ఆహాహాహా!

సుభ—ఏమిదానిపొగరు! ఆకట్టని నామాటే వినిపించుకోదు. నేనేపోయి వచ్చినది యెవరో యిప్పుడే చెప్పెదను. తన్ను చూడవచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడనియే చెప్పి, కన్యకర్హమయిన రీతిని నడుచుకొనునట్లు చేసెదను.

విక్ర—నీమనసువచ్చినట్లు చేయవచ్చును.

సుభ—విక్రమసేనా! ఇప్పటివఱకు నేను నీకు దూతికనయినాను. ఏమి? ఇంకను నీవు నవ్వుట యయిపోలేదు! వాఁడు నాజాగరూకతయంతయు విఫలమగునట్లు చేయునఁట! ఆహాహాహా! (అనివెళ్ళుచున్నది.)

విక్ర—ఆహాహాహా! ఇంతట నేనీమాఱువేషము తీసివేసి నిజవేషముతోనే ప్రియురాలిని దక్కించుకోవచ్చునని యితరు లనుకోవచ్చును. కాని కళావతియొక్క చపలచిత్తతనుబట్టి చూడఁగా నిజమయినవేషమును బయలఁబెట్టినపక్షమున మొదలే చెడిపోవునేమోయని నాకు భయమగుచున్నది. ఆమె నన్ను తెలిసికొనునో లేదో చూతము. (ఇటునటు నడిచి గోడల పటములవంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

[కళావతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా—నాకిప్పు డొక్క గొప్పగొడవ సంభవించినది! ఇష్టములేని క్రొత్తవాఁడు వచ్చి తన్నువరించుమని చేసెడి యసహ్యములయిన ప్రార్థనలను వినుటకంటె కష్టతరమయినపని మఱియేదియు నుండదు. నావలెనే బాధింపఁబడిన కన్యలు తమ్ము వరింపవచ్చినవారితో తమహృదయము వేఱొకరిమీఁద నిలిచియుండుట తెలిపి వారిని ప్రార్థించి పంపివేయుచు వచ్చినట్లు విన్నదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేనును

నజ్ఞోప్రకారముగాఁ జేయనైతిని. అదిగో! నానూతనవరుఁ డెదురుగా నిలిచియున్నాఁడు. అతఁడు గొప్పయుద్యోగస్థుఁడఁట! ఇతనికిని మావిజయపాలునికిని ఎంత వ్యత్యాసమున్నది! ఇతఁడు ముందుగా మాటాడకున్నాఁడు! ఇతఁడు చూడఁగా సిగ్గుల పెండ్లికొడుకువలెఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు నావంకనైనను జూడక నిర్విచారముగా నిలుచున్నాఁడు. నేనే మొదట పలుకరించెదను.— విక్రమసేనా!

విక్ర—ఆఁ! (అని యభిముఖుఁడగుచున్నాఁడు.)

కళా—ఏమి యీయాశ్చర్యము! నావిజయపాలుఁడా?

విక్ర—ప్రాణేశ్వరీ! మెల్లగా. మెల్లగా. వింతపడఁబోకు.

కళా— ఒక్క వింతమాత్రమే కాదు నాకపరిమితభయప్రమోదములు కూడఁ గలుగుచున్నవి. నీవిక్కడ కెట్లు రాఁగలిగినావు? నాకత్యద్భుతముగా నున్నది.

విక్ర—బహుభాషలతో పనిలేదు. నేను నీకొఱకత్తను మోసము చేసినాను. నా శత్రుప్రతిపక్షి యీసాయంకాల మిక్కడకు రాఁబోవుచున్నాఁడనివిని, ఒక యుపాయముచేత నాతనిని రాకుండఁజేసి నేనే విక్రమసేనుఁడనని యీమెవద్దకు వచ్చినాను.

కళా— నీయుపాయము చక్కగా పాటించి. ఆమె నిజముగా నీవే విక్రమసేనుఁడ వనుకొనుచున్నది.

విక్ర—ఆవిషయము యీమెకు దృఢనిశ్చయము కలిగినది.

కళా—ఆహాహా! తనంత తెలివిగలవారు లేరని గర్వపడుచుండెడి యీమెను నీవు మించిపోవుట తలఁచుకొని నేను నవ్వాపుకొలేకున్నాను.

విక్ర—అమూల్యమైన కాలమును మనమిప్పుడు వ్యర్థపుచ్చుచున్నాము. ఇటువంటి మంచిసమయము మనకు మఱియొకప్పుడు మరల దొరకదు. ఓ ప్రాణధనమా! నా పాలిటి భాగ్యదేవతవైన నిన్నీయనర్హబాధనుండి రక్షించి యీసేవకుఁడు శీఘ్రముగా నుచితబహుమానమును పొందుటకుఁ దగినసుముహూర్తమును వెంటనే సిద్ధాంతము చేయుము.

కళా— విజయపాలా! అట్లయినపక్షమున నీవు నా యల్పధనముయొక్క పోకడ కొప్పుకొన్నావా? ఎగిరిపోవుటకు వీలులేకుండునట్లుగా నాయిచ్ఛావిహంగముయొక్క తెక్కలమీఁద నిప్పుడాధనమే మహాభారముగా నిలిచియున్నది.

విక్ర—ఆభారము విడిచివచ్చి నీవు నన్ను కృతార్థునిజేయుము. నాకు నీసౌందర్యధనమే చాలును. నీయనురాగసంపదను దక్క నీవునాకు మఱేమియు నరణము తీసికొని రానక్కఱలేదు. ఓకళావతీ! ఆయనురాగధనము నీవద్ద పుష్కలముగా నున్నదిగదా!

నిర్ధనుఁడవయిన నీవిజయపాలుఁడు నీవర్పించెడి యీయొక్క ధనమును మాత్రమే నీకు మరలఁ దీర్పఁగలఁడు.

కళా— (తనలో) ఈతనిమాట లెంత హృదయాహ్లాదకరములుగా నున్నవి! దారిద్ర్యదేవత యీతనికంటి కెంతమనోహరముగాఁ గనఁబడుచున్నది!

విక్ర— ఓహో! మన మెటువంటిబ్రతుకు బ్రతుకఁబోవుచున్నాము! అప్పుడు కామదేవుఁ డొక్కఁడే మనకారాధ్యుఁడయి రక్షకుఁడగును; అప్పుడు మనము తుచ్ఛములయిన యితర ప్రాపంచిక భోగములనన్నిటిని విడనాడి మనఃకాయకర్మల చేత నాతని నొక్కనినే తదేకచింతతో నర్చించుచు సుఖింతుము. కష్టమన్న గర్వపడుచు మనమప్పుడు భాగ్యదేవతయొక్క వైకల్యముచూచి సంతోషసుఖ మనుభవింతము. చుట్టును నావరించియుండెడు విపదంధకారములో మన యనురాగదీపమన్యోన్య స్నేహరసముచేత మఱింత యసమానకాంతితో ప్రజ్వరిల్లి వెలుఁగుచుండు నట్లు చేయుదము. ఈశ్వరునితోడు! నాజీవధనమయిన కళావతిని నాహృదయపీఠమునందు స్థిరముగాఁ జేర్చుకొను భాగ్యము నా కబ్బెడుపక్షమున, ఈలోకములో భాగ్యదేవత ప్రసాదించెడు సమస్తసంపదలను దానశూరతగల యీహస్తములతో తృణప్రాయముగా నెగఁజిమ్మివేసి హృదయేశ్వరి నా నిండుకౌఁగిట నున్నప్పుడు దక్కవేఱొకప్పుడీప్రపంచ మెప్పుడును నాకు సుఖదాయకము కాదని ఘోషింపఁగలను.— (అని కౌఁగిలింపఁబోవుచు తనలో) ఈచిన్న దిప్పుడు నన్ను నిరాకరించినపక్షమున, ఇఁక నాకాశ లేదు.

కళా— (తనలో) ఇప్పుడు నేనితనితో దిగంతములవఱకైనను పాఱిపోవలెనని బుద్ధిపుట్టుచున్నది. అయినను నన్నిప్పుడు మీరు పెట్టుచున్న బాధ యింకను నన్నంత తెంపరిని జేయలేదు.

[చెవియొగ్గి యాలకించుచు సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

సుభ— (తనలో) ఈ మంకుకుఱ్ఱది యితనియెడల నెట్లు ప్రవర్తించుచున్నదో తెలిసికోవలెనని నామనస్సు తహతహ పడుచున్నది.

విక్ర— కళావతీ! విచారముగా నున్నా వేమి? ఇంతకుమునుపున్న నీయుద్రేక మిప్పుడు తగ్గిపోయినట్లున్నది.

సుభ— (తనలో) ఉద్రేకమిప్పుడు తగ్గిపోయినదఁట! అది యితనిమీఁద నింత వఱకును దురాగ్రహ వ్యగ్రురాలయి యున్నది కాఁబోలును!

కళా— లేదు. నాదేహములో ప్రాణమున్నంతవఱ కెప్పుడును తగ్గిపోదు.

సుభ— (తనలో) ఓసి దుస్స్వభావపు చిఱుఘాతమా! ఇది యావజ్జీవమును కోపోద్రేకము విడువనే విడువదఁట! ఏమి దీని మిడిసిపాటు!

కళా— నా పెత్తిమేనత్తయొక్క పనికిమాలిన బెదరింపులను నేను లక్ష్యము చేయుదునని నీవు స్వప్నావస్థయందును తలఁపవలదు.

సుభ—(తనలో) పెద్దదానియందు దీనికెంతభక్తి!

కళా—ఆమె కోరితెచ్చినవాఁడు విక్రమసేనుఁడేకానిమ్ము. నేను విజయపాలుని దక్క వేఱొక్కని వరింపను.

సుభ—(తనలో) దీనిసాహసమునకు నాకద్భుతమగుచున్నది. ఇట్లితని మొగము ముందఱనే స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది!

విక్ర—(కాళ్ళమీఁదవ్రాలి) నీదాసునిప్రార్థన చెల్లింపుము.

సుభ—(తనలో) అయ్యో! పాపము! పాదములమీఁదఁబడి యీ చిన్నవాఁడు దయచూపుమని దీనిని దీనముగా వేఁడుకొనుచున్నాఁడు. ఇఁక నేనిదిచూచి సహింపలేను.— (ముందుకువచ్చి) ఓసి కొంకనక్కా!— మీసంభాషణ యంతయు నేను విన్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఓసి నీజాగరూకత కాలిపోను!

సుభ—విక్రమసేనా! ఈనిర్భాగ్యురాలు నీయెడలఁజూపిన మొఱకుఁదనమునకై నీకు నేనెట్లు క్షమార్పణము చేయవలెనో యెఱుఁగఁజాలకున్నాను.

విక్ర—(తనలో) ఇఁక భయము లేదు. సర్వమును సురక్షితముగా నేయున్నది.— (ప్రకాశముగా) కాలమహిమచేత నాకీచిన్నది దక్కకున్నయాశ నన్నువిడువలేదు.—

సుభ— ఇటువంటి మూర్ఖురాలివిషయమయి యాశపెట్టుకొన్న ప్రయోజనము లేదు. గోదావరినదిలో నుండెడు మొసళ్ళకెంతతలబిరుసో దీనికంత తలబిరుసు.

కళా—అత్తా! నాయందిప్పుడు నీవారోపింపఁబోయెడు దోషమేమి?

సుభ—ఓసి సిగ్గుమాలినదానా! నీప్రేమ మఱియొకపురుషునిమీఁద నున్నదని నీవిప్పు డితని ముఖముముందు చెప్పలేదా? నీవీతని నెప్పుడును వరింపనని యిప్పుడు చెప్పలేదా?

కళా—చెప్పలేదు. నేనట్లు చెప్పలేదు.

సుభ— ఓయి భగవంతుఁడా! ఏమి యీయసత్యసంధత! కళావతీ! అబద్ధములాడుట ముందుకు రాఁదలఁచుకొన్న నీవంటి కన్యకకు తగదని నీ వెఱిఁగియుండవలసినది. నీహృదయ మాపనికిమాలిన విజయపాలునిమీఁద తగిలియున్నదని నీవింతకు ముందననేలేదా? నేను మరల నడుగుచున్నాను. నా మొగమువంకఁ జూచి నాకీ యొక్కమాటకుత్తరముచెప్పు.

కళా—అన్నాను. ఒక్క విజయపాలునిమీఁదఁదక్క—

సుభ— చాలు! చాలు! ఇఁక నోరుమూసికో. ఏమి యీదుండగము! ఆఁడు దాని కింత యదరిపాటు కూడదు.

విక్ర—సుభద్రమ్మా! ఈచిన్నదానిని చెప్పఁదలఁచుకొన్నదంతయుఁ జెప్పనిమ్ము. ఈమె యేమిచెప్పినను నాకు సంతోషమే. ఈమాటలవలన నాకెంతమాత్రమును నష్టము లేదు. నామాటనమ్ము.

సుభ— విక్రమసేనా! నీవతికరుణాళుఁడవు; అతిశాంతుఁడవు.— ఓసీ కుఱ్ఱదానా! నీవు నావెంటరా.— విక్రమసేనా! మనము మరలఁ గలిసికొందము. మన మేర్పఱుచుకొన్నది మఱచిపోకు.

విక్ర— మఱచిపోను.

సుభ—ఓసీ కళావతీ! ఈయనయొద్ద మర్యాదతో సెలవుపుచ్చుకొని రా.

విక్ర— నా హృదయేశ్వరుఁడైన విజయపాలునికి సమస్తశుభములును కలుగును గాక!

సుభ— ఓసి నీనోరు పడిపోను! పాడురండా! నీచదువు చాలును. ఈపాటి నోరుమూసికొని రా. (అని నోరునొక్కి కళావతిని బలవంతముగా నీడ్చుకొనిపోఁగా, అందఱుతుంగనిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౪. రంగము—దామోదరవర్మయిల్లు.

[మంచిబట్టలు ధరించుకొని దామోదరవర్మయు, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో—మాధవా! నేనిప్పు డందముగా నున్నానా?

మాధ—మహారాజులాగు వున్నారు. ఈకొత్తబట్టలవల్ల వెనకటిరూపమే మారిపోయి యిప్పుడుమీకు యెక్కడలేని అందమూ వచ్చింది. మీ వెనుకటిరూపానికీ యిప్పటిరూపానికీ పోలికే లేదు.

దామో—ఈబట్టలవల్ల నంతమార్పు వచ్చినదేమి?

మాధ—మాల్పోగిరోపే నేనుచెప్ప లేను. మీరు యీవేషంతో అవ్వగారియింటికి వెళితే ఆవిడ మిమ్మలిని ఆనవాలే పట్టలేదు; మీగుర్రపువాఁడు మీరుమీపేరుచెప్పినా నమ్మడు; మనదాసీవి మిమ్మలినిచూస్తే యెవరో వింతమనిషివచ్చినాడని జడుసుకుంటుంది! వెయ్యిమాటలెందుకు? మీకుక్కకూడా మిమ్మల్నిచూస్తే మొరుగుతుంది.

దామో— మాధవా! అలంకారముతో సమానమయినది మఱియొకటి లేదు.

లోపలిరూప మెట్లున్నది పయిమెఱుఁగు ముఖ్యముగా నుండవలెను.

మాధ—అందుచేతనే నాయిత్తడిగిన్నెకు మెరుగుపెట్టుమని రోజూ కంచరివాడితో చెపుతాను. వాడు నామాటవినడు.

దామో—టపాలో నాకుత్తరములేమైన వచ్చినవేమో చూచిరా.

మాధ— చూచివస్తాను. మీముఖంచూస్తే నాకు ముచ్చటవుతూవున్నది. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

దామో—(ఇటునటు మందగమనములో నడుగులుపెట్టుచు) ఇది హంసయానములాగున నున్నది. ఈపాదవిన్యాసము నేను నాట్యాచార్యునియొద్ద నేర్చుకొన్నాను. నాట్యాచార్యుఁడు తిన్నగా గ్రహింపలేక నాయడుగులువేయుట నృత్యశాస్త్రానుగుణముగా లేదని తప్పుపట్టినాఁడు. నాకు నడకలు దిద్దుటకు వానికేమి తెలియును? నాముద్దునడక యభినయశాస్త్రమును మించియున్నది. నానడక దివ్యముగానున్నది. మొన్న గ్రామదేవత జాతరలో అమ్మవారుపూనిన శివశక్తి సరిగా నావలెనే నృత్యము చేసినది.

[మాధవుఁడు మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మాధ—పురుషోత్తమదేవుడుగారు మీదర్శనంకోసం వచ్చినానని చెప్పుచున్నారు.

దామో—ఆయనతో రావచ్చునని చెప్పినీవుపో.

మాధ—మంచిది. (అని మరలఁ బోవుచున్నాఁడు)

[పురుషోత్తమదేవుఁడుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—దామోదరవర్మా! నిన్నిక్కడఁ జూడఁగలుగుటచేత నాకు పరమ సంతోషముగా నున్నది.

దామో—నాకంతకంటెను సంతోషముగా నున్నది.

పురు—నీవింత యాకస్మికముగా పీఠికాపురమున కేమిపనిమీఁద వచ్చినావు?

దామో—కామదేవుని పనిమీఁద వచ్చినాను. కామదేవుఁడు నన్నిక్కడ కాశపెట్టి తీసికొనివచ్చి తుదకు చిక్కులలో పడవేసినాఁడు. నాకిక్కడ గొప్పయవమానము తటస్థించినది. నన్నవమాన పఱిచినవారి పేరులుమాత్ర మిప్పుడు చెప్పను. నాకెంత యవమానము సంభవించినదనుకొన్నావు?

పురు— నీవు నాకు పేర్లు చెప్పనక్కఱలేదు. నీకుతటస్థించిన యవమానమేమో చెప్పు.

దామో—ఒకచిన్నదానిమీఁద నామనస్సు దృఢముగా తగిలినది. ఆచిన్నదానికి కావలసినవారు నాప్రార్థన కామోదించి యీగ్రామమునకు రమ్మన్నారు. ఎంతో

ప్రయాసపడి వచ్చినతరువాత వాఁడిప్పు డాచిన్నదానిని మఱియొకరి కియ్య నిశ్చయించుకొన్నామని వర్తమానము పంపినారు. నేను దీని నవమానముగా తలంచుచున్నాను.

పురు—ఇది తప్పక యవమానమే. లోకములో నింతకన్న మానవంతున కెక్కువ యవమాన మేముండును? దీనికి కారణము నీ వేమి యూహించెదవు?

దామో— ఊహించుటెందుకు? అది ప్రత్యక్షమే. దీనికంతకును కారణము విజయపాలుఁ డనువాఁడు. ఆచిన్నది వానిని మోహించినదఁట! వాఁడిప్పు డీయూర నే యున్నాఁడఁట! ఈ యవమానమున కంతకును వాఁడే మూలమయి యుండవలెను. అందుకు సందేహము లేదు.

పురు— నీకు ప్రతిపక్షుఁ డొకఁడు బైలుదేఱినాఁడా? ఏమి! చెప్పుము! అతఁ డక్రమమయిన మార్గముచేత నిన్ను తొలఁగఁద్రోసినాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

దామో— ఆవిషయమయి యింతయాలోచన యెందుకు? అక్రమముగా నే వాఁడు నన్ను నిరాకరించునట్లు చేసినాఁడు. క్రమమయిన మార్గముచేత నయిన పక్షమున వాఁడు నన్ను కదలింపఁ గలిగియుండునా?

పురు— నీవిఁకను చేయవలసినదేమో నీకు తెలియునా?

దామో—నాకు తెలియదు.

పురు—మనవద్ద నిప్పుడు కత్తులు లేవు. నామాటలు నీకర్థమయినవా?

దామో—ఏమి! నేను వానితో యుద్ధము చేయవలెనా?

పురు—అవును. చేయవలసినపని యదొక్కటే. అంతకంటె మఱేమియు లేదు.

దామో—వాఁడు నాకు కోపకారణ మేదియుఁ గలుగఁజేయలేదే!

పురు—అతఁడు కలుగఁజేసినంత కోపకారణము మఱియెవ్వరును నీకెప్పుడును గలుగఁజేసియుండరు. లోకములో నింతకంటె నధికకోపకారణము మఱి యేముండును? ఒకఁడు కామించిన చిన్నదాని కడ్డమువచ్చి తాను గామింపఁబూనుటకంటె మనుష్యుఁ డాతనివిషయములో నెక్కువ యపరాధము చేయుట సాధ్యమగునా? అటువంటివాఁడు క్షమింపఁదగని గర్భశత్రువు. ఇది స్నేహధర్మమునకు మహావిరోధము.

దామో—స్నేహధర్మమునకు విరోధమా! స్నేహధర్ముముండుటకు మొదట వానితో నాకు పరిచయమయినను లేదే! నేనిదివఱకెన్నఁడును వానిని చూడనైనను చూడలేదు.

పురు— నీవాతని మొగమెఱుఁగకపోవుట యుద్ధము చేయరాదనుటకు హేతువు

కాను. తాను క్రొత్తవాఁడగునప్పుడు నీకతఁడు బొత్తిగానే ద్రోహము తలఁపఁ గూడదు.

దామో — అదినిజమే. అందుచేతనే నాకు వానిమీఁద మహాకోపము. తుపాకి కాల్పవలెనేమి! కత్తులుకూడ దూయవలెను కాఁబోలును! ఇట్లు పోరాడుటకు మహాధైర్యము కావలెను కాఁబోలును! అవునా? పెద్దమనుష్యునితో కయ్యము పెట్టుకొనుటకు ముందుగా నాపక్షమున న్యాయమున్నదేమో చూడనక్కఱలేదా?

పురు— అవమానము సంభవించినప్పుడు న్యాయ మెవరికికావలెను? పూర్వము హిరణ్యాకశిపుఁడును రావణాసురుఁడును విజయయాత్ర బైలుదేఱినప్పుడు న్యాయమాలోచించియే బైలుదేఱినారనుకొన్నావా? లేదులేదు. వారు మహాశూరులయి యెదిరించినవారి తలలెల్ల కొబ్బరిపుచ్చెలలాగున ఖడ్గములతో నెగరవేసి న్యాయము నిమిత్తము మనసువచ్చినచోట మొఱ్ఱపెట్టుకొండఁ పితికెపందలను వదలివేసినారు.

దామో— నీశూరవాక్యములు ప్రతాపోద్దీపకములుగా నున్నవి. నీ వీరాలాపములవలన నామనస్సులోఁగూడ నొకవిధమయిన ధైర్యమువచ్చి ప్రవేశించుచున్నట్లున్నది! ఇదే వీరావేశము కాఁబోలును! తుపాకులతోను బాకులతోను తత్క్షణము కదలి వాని నిప్పుడే నాతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలిచెదను.

పురు—ఓ దామోదరా! నావద్ద నిప్పుడు మావంశవృక్షమున్నపక్షమున మాపూర్వులనందఱిని నీకొక్కొక్కరినే వరుసగా పేరిపేరివరుసను జూపియుందును. శూరాగ్రేసరులయిన మాపెద్దలలో నొక్క శత్రువునైనను తన ఖడ్గధారతో తలనఱకని వీరుఁడొక్కఁడును లేఁడుసుమా! వంశక్రమాగతమయిన క్షాత్రమును మాత్రము మనమెన్నఁడును విడువరాదు.

దామో— ఓ పురుషోత్తమదేవా! మీపూర్వులవలెనే మాపూర్వులును మహాపౌరుషశాలులే. మూలపురుషుఁడు మొదలుకొని నావఱకును మాపెద్దలఁదఱును యోధానుయోధులే. వారిలో నొకఁడుసేనాధిపత్యము చేసెనట! ఆవార్తయటుండనిమ్ము. ఇప్పటి నీప్రతాపాగ్నివలన నామనస్సులో శత్రువుమీఁదఁగల దయారసమంతయునింకిపోయినది. నేను నిజముగా రణశూరుఁడనయినాను. నాశరీరము పరవశమగుచున్నది!

పురు— కోపము తెచ్చుకొని వేగిరపడకు. ఇటువంటి కార్యములలో తొందరపాటంతమాత్రమును గూడదు. ఇట్టిఘనకార్యములను సదాశాంతతతో చేయవలెను.

దామో — నేను కోపము తెచ్చుకోవలెను. నేను వీరావేశము పొందవలెను. నామానము నిలుపఁదలఁచుకొన్నపక్షమున, నీవు నాకోపము మాత్ర మిప్పుడు చల్లా

ఉనట్లు జేయుము. ఇవిగో కాగితమును కలమును. (అని వ్రాయుటకుఁ గూర్చుండి) ఇది యెఱ్ఱసిరాయైన బాగుండును! అప్పుడు నాకంటికి నాపోటువలన నెత్తురువఱ్ఱలు కట్టుచున్నట్లు కానఁబడును. నాయక్షరములు చూచి పగవాఁడు భయపడునట్లుగా నుత్తరము వ్రాయవలెను. పెద్దక్షరములతో వ్రాయుదునా? ఎట్లారంభించవలెనో చెప్పు. ప్రతి పదములోను వీరరస మొలుకుచుండవలెను.

పురు—నీయుత్తరము నీవే యాలోచించుకొని యారంభించు.

దామో— వాని ప్రాణము గొనుటకయి శపథములతో నారంభింతునా! 'ఓ నిర్భాగ్యుఁడా!' అని మొదలుపెట్టుదునా?

పురు—అట్లు చేయఁగూడదు. మన మెదుటివానికి గౌరవము జూపుచు మనము పెద్దమనుష్యులమని తోఁచునట్లుగా వ్రాయవలెను. "అయ్యా!"— అని మొదలు పెట్టు.

దామో— నన్నవమానపఱిచిన వానికంత గౌరవము చేయనా? మంచిది! ఆలాగుననే వ్రాసెదను. వానినే పెద్దవానినిగా నిమ్ము.

పురు—"మనమిద్దఱమును నేకసుందరి నిమిత్తమే—"

దామో—ఆవల. ఏకసుందరినిమిత్త మన్నమాట దివ్యముగానున్నది.

పురు— "ప్రయత్నము చేయుచున్నందువలన సంభవింపఁబోవునది యుపద్రవమును ముందుగానే తొలఁగించుకొనుటకయి—"

దామో— ఉపద్రవమునా? అవును. అది మంచిమాటే తరువాత.

పురు—"నీవుదయచేసి—"

దామో— దయచేయుమని ప్రార్థించుటకయి నేను వానిని నాయింటికి విందుకుఁ బిలుతునా? ఆమాట సరిగా లేదు.

పురు—తొందరపడఁబోకు. చెప్పినట్లు వ్రాయుము.

దామో—మంచిది వ్రాసెదను. "నీవు దయచేసి" అయినది. అటుతరువాత?

పురు—"ద్వంద్వయుద్ధము చేసి మనలో మనమే యుద్ధముఖమున మనవివాదము పరిష్కరించుకొనుటకయి—"

దామో—ఇదిసరి.

పురు— ఇఁక స్థలనిర్ణయము చేయవలెను. ఈపనికి జనోద్యానవన మనుకూలముగా నుండవచ్చును.— "ఊరిబైలనున్న జనోద్యానవనములో నన్ను కలిసికొనవలెను."

దామో— చాలును. ఈయుత్తరము మడఁచి పచ్చని లక్కతో ఖడ్గముద్ర వేసి యిప్పుడే పంపెదను.

పురు—చూచినావా? ఈచిన్నయుత్తరమువలన మీలో మీకు సంభవింపఁబోయెడు పెద్దయుపద్రవ మొక్కదెబ్బను తప్పిపోవచ్చును.

దామో—ఉపద్రవము తొలఁగిపోవుటకే కాదా యిప్పుడీయుద్ధము?

పురు— ఇఁక కాలనిర్ణయము నీమనసువచ్చినది నీవే చేసికోవచ్చును. నన్నాలోచన యడిగితివా శుభస్యశీఘ్రమ్మని యుండుటచేత నే నీసాయంకాలమే ముహూర్తము పెట్టెదను. ఇది యెంతశీఘ్రముగానయిన నంతమంచిది. ఈరాత్రియే సర్వము నివారణమయినపక్షమున రేపు నిర్విచారముగా నుండవచ్చును.

దామో—అవును. నీవన్నమాట నిజమే.

పురు—నీవీలోపల నాకువ్రాసినంగాని సాయంకాలములోపల నేను నిన్ను మరలఁ జూడను. నీశుభలేఖను నేనే కొనిపోయి నాహస్తముతోనే యాతనికిచ్చెదను. నీతో నేనొక్కరహస్యము చెప్పుచున్నాను. నీవు నిర్వహింపవలసిన కార్యభారమువంటిదే యొకటి యిప్పుడు నాభుజములమీఁదఁగూడ నిలిచియున్నది. వీరుఁడయిన యొకానొకయౌవన పురుషుఁడు కొంతకాలమునుండి నాపౌరుషమును చులకచేసి నన్ను గేలిచేయుచున్నాఁడు. అతనిని యుద్ధమునకుఁ బిలుచుటకయి యేదో యొక మిషపన్ని కలహము పెట్టుకోవలెను.

దామో— అట్లయినపక్షమున నీవు ముందుగా యుద్ధముచేయఁగా నాకు చూడవలెననియున్నది. నీవతనిని జంపుచుండఁగాఁ జూచి యుద్ధమేలాగునఁ జేయవలెనో నేనింకను గొంచెము నేర్చుకోవలసియున్నది.

పురు— నీకస్త్రవిద్యాగురువునగుట నాకును గౌరవమే. ఇప్పటికి నేను సెలవు పుచ్చుకొనెదను.— నీశత్రువు తారసించినప్పుడు నీవెంతమాత్రమును వేగిరపడక సర్వమును శాంతతతోను నేర్పుతోను నిర్వహింపవలెను. నీమాట లెంతమృదువుగా నున్నను నీకత్తివలెనే నీవీరచేష్టలు మాత్రము వాడిగా నుండవలెనుజుమా!

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

---

౧. రంగము:— దామోదరవర్మగృహము.

[దామోదరవర్మయు, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ— దేవుడితోడు! నేను యెప్పుడూ అటువంటిపని చెయ్యను. నాకు యిష్టం లేనప్పుడు వెయ్యిమంది పురుషోత్తమ దేవుళ్ళు చేరినా నాచేత పోట్లాడించలేరు. ఈ సంగతి వింటే మా ముసలావిడ యేమంటుంది?

దామో— ఓ మాధవా! ఏమనుకొన్నావు? పురుషోత్తమదేవుని మాటలు విన్నపక్షమున నీకుఁ గూడ నెక్కుడ లేని శౌర్యమును పుట్టుకొనివచ్చును. అతని మాటలలోనుండి నిప్పులు కురిసినవి.

మాధ— నాకు శౌర్యం పుట్టించడానికి అతనిచేతగాదు. అటువంటి ఖజ్జాకోరుల మాటలంటేనే నాకు తలనొప్పి. మీకు పోట్లాడవలెనని వుంటే మాత్రం నేను వద్దని చెప్పను. నేనుమాత్రం మీ పోట్లాటలో కాలుపెట్టను.

దామో— మాధవా! నా గౌరవమునకు భంగమువచ్చును. నా గౌరవమును మాత్రమెట్లయినఁ గాపాడుకోవలెను.

మాధ— నా గౌరవం నేనూ కాపాడుకోవలెను. మొట్టమొదట నన్ను నేను కాపాడుకుంటేనేకాని నా గౌరవం నిలువదు.

దామో— తగు మనుష్యుఁ డెవ్వఁడును తన గౌరవమును పోఁగొట్టుకొనుట కెప్పుడు నిష్టపడఁడు.

మాధ— తగుమనిషి యెప్పుడూ గౌరవాన్ని పోఁగొట్టుకోవడానికి యిష్టపడక పోయినట్టయితే తగు మనిషిని పోగొట్టుకోవడానికి గౌరవంకూడా యిష్టపడకుండా వుండవలెను. అలా చెయ్యకపోయినట్టయితే గౌరవం తాను స్నేహితుడివలె నటించి మిత్రద్రోహంచేసినదవుతుంది. తగుమనిషినని నన్ను యెవరూ అనకపోయినా లోకంలో నాకంటె తగుమనిషి యెవరూ లేరు. నా గౌరవం నన్ను మరి వక పెద్దమనిషితో పోట్లాడుమని బోధిస్తుంది. దాని బోధప్రకారం నేను పోట్లాడుతాను. ఆ పోట్లాటలో నేను గెలిచి నా శత్రువును చంపినట్టయితే, అప్పడా లాభం యెవరికి వస్తుంది? నా గౌరవానికి వస్తుంది. ఒకవేళ నేనే వోడిపోయి నా శత్రువే నన్ను చంపినట్టయితే, అప్పుడు నా గౌరవం నన్ను నేలపాలుచేసి విడిచిపెట్టి నా శత్రువువద్దకు పరుగెత్తుతుంది.

దామో— మాధవా! ఏవాలాగున ననరాదు. అట్టి సమయములో నీ శరీరము

పోయినను భూమిమీఁద శాశ్వతముగా నీపేరు నిలుచును. నీవు స్వర్గమునకు పోయినను నీ గౌరవమక్కడకే నీవెంట వచ్చును.

మాధ— అట్టి గౌరవం నాకక్కరలేదు. నన్ను స్వర్గానికి పంపి నావెంటబడే గౌరవాన్ని నేను యెప్పుడూ కోరను.

దామో— నీవు వట్టి పిఱికిపందవు. నాకుఁగల పౌరుషమునకు నీమాటలు వినుట సహింతమనర్హము. నీమాటలు విని మా పూర్వుల పౌరుషమునకుఁగూడ నేను భంగము తెత్తునా? భీరుత్వము చూపుట మాపెద్దలకెంత యవమానకరమో యాలోచించు.

మాధ— వారికంత అవమానకరంగా వుండేటట్టయితే నాలుగు కత్తి పోట్లూ రెండు గుండుదెబ్బలూ తిని శీఘ్రంగా వారిలోకానికివెళ్ళి వారి అవమానం తీర్చండి. మా పూర్వులటువంటివాళ్ళుకారు. నేను వేగిరం వారిదగ్గిరకు వెళ్లకపోతే వారికవమానం లేదు. నేను సాధ్యమయినంతకాలం యీ లోకంలోనే వుండి నేను వారి దగ్గిరకు వెళ్ళకుండా తప్పించుకుంటాను. నేను తమ దగ్గిరకు రాకుండా యిక్కడ వుండడమే వారికిష్టం.

దామో— మాధవా! యుద్ధము భయంకరమైనదని నీవనుకోకు. లోకములో ననేకులు నిరపాయముగానే యుద్ధము చేయుదురు సుమా!

మాధ— అటువంటివాడు యెక్కడనో నూటికీ కోటికీ వొక్కడు వుంటాడు. యుద్ధం పేరు చెపితేనే నాకు భయం వేస్తూవున్నది. పెద్దకత్తీ వాడూ చేతులో తుపాకీపట్టుకుని శత్రువు యెదుట నిలవబడితే నాకసలే ప్రాణాలు నిలువవు ఆ పాడు పేరు నాతో చెప్పకండి. చిన్నప్పటినుంచీ నాకు కత్తిపేరంటేనే వళ్ళు వణుకుతుంది.

దామో— నాకటువంటి భయములేదు. కత్తులు! తుపాకులు! ఈ మాటలు రెండును నా చెవులకెంతో యింపుగానున్నవి. నీవెంత పిఱికి మందువేసినను భయమన్నది నా దేహములో పుట్టదు. ఇదిగో యుద్ధమునకు రమ్మని నేను నా శత్రువునకు వ్రాసిన యాహ్వాన పత్రిక. నా పక్షమున పోయి యుద్ధమునకు రమ్మని యడుగుటకయి నా ప్రాణ స్నేహితుడయిన విక్రమసేనునికిఁగూడ వర్తమానము పంపినాను.

మాధ— యీ వుత్తరమాయన తీసుకుని పోవలసినదే. నాయెత్తు ధనం గుమ్మరించినా నేను మాత్రము పోను. ఈ వుత్తరం చూస్తే మామూలు వుత్తరాలలాగు కనపడడంలేదు. ఈ వుత్తరంలోనుంచి దూరాన్నుంచే నా ముక్కుకు తుపాకీమందు వాసనా కత్తులవాసనా కొడుతూవున్నది. అది యెగిరివచ్చి నామీద పడదుగదా!

దామో— ఓరి దౌర్భాగ్యుఁడా! నీకు లేడి పిల్లకున్నంత ధైర్యమైన నున్నట్టు కనఁబడదే.

మాధ— ఇకనేను మాట్లాడను. ... మాట వింటాను. ఆమాట చెవినిబడ్డప్పుడు మాధవుడు ... అయ్యో! (అని హీనస్వరములో యేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో— నోరుమూసికో. నీవెంత యేడ్చినను నా పూనిక నేను విడువను. నేనీదినమున యుద్ధము చేయవలెనని నిశ్చయము చేసికొన్నాను. ఓ పిఱికిపందా! నా యెదుటనుండి లేచిపో.

[మఱియొక సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ— విక్రమసేనుడుగారు వచ్చినారండి.

దామో— అయ్యను పయికి దయచేయుమను.

సేవ— చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

మాధ— మనమందరినీ దేముడు రేపీపాటికి ప్రాణాలతో వుంచవలెను.

దామో— ఆ యేడుపేమి? మాధవా! నాకు కోపము తెప్పింపకు.

మాధ— తమవద్ద యిదే ఆఖరుశెలవు. (అని వెక్కివెక్కి యేడ్చుచున్నాఁడు.)

దామో— ఓరి పిఱికిపకువా! నీయేడుపు చాలించి తక్షణము నావద్దనుండి లేచిపో.

మాధ— పోతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— దామోదరా! ఇదియేమి?

దామో— వీఁడు పనికిమాలిన పిఱికి పీనుఁగు. నాకే మేరుపర్వతమును మీఱిన ధైర్యము లేకపోయిన పక్షమున—

విక్ర— నాకెందుకు వర్తమానము పంపినావు?

దామో— ఇదిగో! చూడుము. (అని యుద్ధాహ్వాన పత్రికను చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (చూచి చదువుచు తనలో) "విజయపాలునకు" — ఇప్పుడేదో వినోదము నడుచుచున్నది. (ప్రకాశముగా) ఏమిటిదిది?

దామో— యుద్ధాహ్వాన పత్రిక.

విక్ర— అలాగా? అతనితో యుద్ధము చేయువాఁడవు నీవు కావు కాఁబోలును! అవునా?

దామో— కాదు. నేనే యుద్ధము చేసెదను. పురుషోత్తమ దేవుఁడు నన్ను ప్రోత్సాహపఱచి యుద్ధమునకు నాకు పౌరుషమెక్కించినాఁడు. అతఁడు నన్ను విడిచిపోవునప్పటికి నాలోపల మిఱిమీఱిన యాగ్రహము ప్రవేశించినది. అటువంటి యాగ్రహము వచ్చినప్పుడు దాని నూరక పోనియ్యరాదు. నేనీసాయంకాలము

యుద్ధము చేసెదను.

విక్ర— అర్జునగాని యిప్పుడిందులో నాపని యేమున్నది?

దామో— ఆ విజయపాలునిగూర్చి నీకు కొంత తెలిసియుండవచ్చును. నీవు పోయి వానిని కనుఁగొని నాకు మాఱుగా నీవీప్రాణాపాయకరమయిన యాహ్వాన పత్రిక నాతనికియ్యవలెను.

విక్ర— నాచేతికిచ్చి యిది యతనికి ముట్టినట్టే భావించుకో.

దామో— నీవు చేసిన యుపకారంమునకు నేను నీ మేలుమఱచిపోను. మిత్రుఁడా! నీకు నేను మిక్కిలి శ్రమ కలుగఁజేయుచున్నానుగదా!

విక్ర— నాకెంతమాత్రమును శ్రమలేదు. ఈమాట నీవు మఱి యెవరివద్దను తలపెట్టఁబోకు. నామాట నమ్ము. నేను నీపని శ్రమగా నెంచుకోను.

దామో— నామీఁద నీకనుగ్రహమున్నది గనుక. స్నేహధర్మమనఁగా నిదే కదా! విక్రమసేనా! నీవు నాకు సహాయుఁడవుగా నుండఁగలవా?

విక్ర— ఈ వ్యవహారములోమాత్రము నేనుండఁగూడదు. ఇందులో నేనుండుట యుక్తమయినపనికాదు.

దామో— అట్లయినపక్షమున నేను నా మిత్రుఁడయిన పురుషోత్తమదేవునినే కోరవలెను. అయినను నీవు నాక్షేమమునయినను కోరుచుండవలెను.

విక్ర— అతఁడును నీవును గలిసికొన్నప్పుడు మఱి యెవ్వరిక్షేమమును గోరను. నామాట నమ్ము.

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ— వీరసేనుడుగారు కిందికివచ్చి యిక్కడ విక్రమసేనుడు వున్నాడేమో కనుక్కొని రమ్మన్నారు.

విక్ర— ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు.

సేవ— చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— (వెళ్ళుచు) ఓ రణశూరా! నీకు జయము కలుగునుగాక!

దామో— విక్రమసేనా! నిలువు. ఒక్క నిమిషము తాళు. నీ స్నేహితుఁడైన దామోదరవర్మ యెటువంటివాఁడని విజయపాలుఁడు నిన్నడిగినపక్షమున, అతఁడు ప్రత్యక్ష రాక్షసుఁడని చెప్పవలెను. అలాగునఁ జెప్పెదవు కాదా!

విక్ర— నిశ్చయముగా చెప్పెదను. ముక్కు కండలు కొఱికెడు మహా వ్యాఘ్ర మని చెప్పెదను.

దామో— అలాగుచెప్పు. ఆమాటలలోనే యతఁడు భయపడినపక్షమున, అతఁ

డు యుద్ధమునకే రాకపోవచ్చును. నేను శత్రువును వారము దినములు బాధపెట్టి మఱి చంపుదునని చెప్పు. మఱచిపోకుమా!

విక్ర— మఱచిపోను. నాటున నిన్నుఁ దటు నసహాయశూరుఁడని చెప్పకొందురని చెప్పెదను.

దామో— ఈపేరు సరి. ఇదియంతయు ప్రాణాపాయము కలుగకుండుటకయి చెప్పినదేకాని మఱియొకటి కాదు. నాగౌరవము నిలుపుకొఁగలిగినపక్షమున, అతని ప్రాణముల కలుగుట నాయిష్టము కాదు.

విక్ర— కాదు. నీవు మహా దయార్ద్ర హృదయుఁడవు.

దామో— అతనిని నేను చంపవలెనని నీకోరిక కాదుగదా!

విక్ర— కాదుకాదు. అయినను నీవు ప్రత్యక్షరాక్షసుఁడవు. అవునా? (అని పోఁబోవుచున్నాఁడు.)

దామో— అవునవును. విక్రమసేనా! ఇంకొక్క క్షణకాలమాగు. నీవెఱిఁగిన తరువాత నాకింత యాగ్రహమెన్నఁడును రాలేదని చెప్పు. కంటఁబడఁగానే మ్రింగివేయునంత కోపము వచ్చినదని చెప్పు.

విక్ర— తప్పక చెప్పెదను.

దామో— ముక్కలుకండలు కొఱికెడు పెద్దపులియన్నమాట మఱచిపోయెదవు సుమా.

విక్ర— మఱచిపోను. నీవసహాయ శూరుఁడవనికూడ చెప్పెదను.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము— సుభద్రమ్మగారి యిల్లు.

[సుభద్రమ్మయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— ఓ మూర్ఖురాలా! అతనివిషయమయి నీకుఁగల యాక్షేపణమేమో నాకు చెప్పు. అతఁడు సౌందర్యవంతుఁడు కాఁడా?— ఏమి? మాటాడవేమి?— అతఁడు రసికవరేణ్యుఁడు కాఁడా? పురుషాగ్రగణ్యుఁడు కాఁడా?

కళా— (తనలో) ఈమె తానిప్పుడెవరిని స్తుతించుచున్నదో కొంచెమయిన నెఱుఁగదు. (బిగ్గఱగా) అత్తా! విజయపాలుఁడు నట్టివాఁడే.

సుభ— పోలికలు చెప్పరాదు. ఒకరితో నొకరిని పోల్చుట పడుచు దానికెప్పుడును కూడనిపని. విక్రమసేనుఁడు నిశ్చయముగా రసికాగ్రగణ్యుఁడు.

కళా— (తనలో) నీవు చూచిన విక్రమసేనుఁడు కాఁబోలును!

సుభ— అతఁడు మంచి గురుజనశిక్షలో పెరిగినవాఁడు. అతని వినయమేమి! వాఙ్మాధుర్యమేమి! రూపరేఖావిలాసమేమి! మొట్టమొదట నేనతని ముఖమును జూడఁగానే ప్రబంధములలో వర్ణింపఁబడెడు మన్మథుఁడు నాకప్పుడు స్మరణకు వచ్చినాఁడు.

కళా— (తనలో) ఇంతకాలములో తానుపడిన భ్రాంతిని కనుఁగొన్న తరువాత నీమె యిప్పుడెంత కోపపడునో!

[సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవ— అమ్మా! వీరసేనుఁడుగారును విక్రమసేనుఁడుగారును వచ్చి క్రింద నిలిచియున్నారు.

సుభ— పైకిఁ దీసికొని రమ్మను.

సేవ— చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ— కళావతీ! నీవిప్పుడు బుద్ధిమతురాలయిన కన్యకు తగినట్లుగా నడుచుకోవలెను. నాయెడలఁ జూపవలసిన విధేయతను మఱచిపోయినను నీవధమపక్షము పెద్దల శిక్షలో పెరిగిన దానవయినట్లయినను మంచి మర్యాద చూపవలెను.

కళా— అత్తా! నా మనోనిశ్చయము నేనిదివఱకే నీకుఁ దెలిపియున్నాను. అతనికి నేనిప్పుడాశచూపి ప్రోత్సాహ వాక్యములు పలుకకపోవుటయే కాక యతనితో నేనిప్పుడు నోరువిప్పి మాటాడనైనను మాటాడను; అతనివంక చూడనైనను జూడను. (అని మొగము త్రిప్పుకొని తలవంచుకొని కూరుచున్నది.)

[వీరసేనుఁడును విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర— సుభద్రమ్మా! ఇదిగో మేము వచ్చినాము. నీవిటువచ్చి నిర్దయురాలయిన యీ సుందరియొక్క కోపదృష్టిని కొంత శాంతిపఱుచు. వీనిని మనమార్గమునకు తెచ్చుటకు నేనెంతో కష్టపడినాను. వీనిలోపల నేమున్నదో నాకు తెలియదు. నేను నిర్బంధము నుపయోగపఱచకపోయిన పక్షమున, వీఁడును తప్పించుకొని జాఱిపోయెడివాఁడే.

సుభ— వీరసేనా! మీరీవ్యవహారములో నపరిమితమయిన శ్రమపడినారు. మీకు వృథా శ్రమ కలుగఁజేసినందుకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. (కళావతితో మెల్లగా) కళావతీ! కళావతీ! నిన్ను బ్రతిమాలుకొనుచున్నాను. లే లే. తలయెత్తిచూచి వీరిని గౌరవించు.

వీర— సుభద్రమ్మా! వీనియొక్క యోగ్యతనుగూర్చియు మేనత్త కుదిర్చిన సంబంధమునందుఁ జూపవలసిన గణ్యతనుగూర్చియు నాతోడి బంధుత్వగౌరవమును

గూర్చియు కళావతి తనలో తాను చక్కగా నాలోచించుకొన్నదని నమ్ముచున్నాను. (విక్రమసేనునితో మెల్లగా) విక్రమా! ఆ చిన్నదానిని పలుకరించి మాటాడుము.

విక్ర— (తనలో) ఓయి దేవుఁడా! నాకిప్పుడేమి చేయుటకును తోఁచకున్నది. (వీరసేనునితో రహస్యముగా) అయ్యా! మీరును చూచుచున్నారుగదా! ఆ చిన్నది మీయెదుట నా మొగము వంకచూడనైనను చూడకున్నది. ఆ చిన్నది నన్ను కన్నెత్తి చూడదని యెఱిఁగినవాఁడనయి తమతో ముందుగానే మనవిచేసియున్నాను. మీరు దయచేసి మా యిద్దఱిని నొంటిగా విడువవలెనని నా ప్రార్థన. (అని బతిమాలుకొనుచున్నాఁడు.)

కళా— (తనలో) నా మేనత్త యెంతచేతనో యింకను తన యద్భుతమును తెలుపకున్నది! ఈమె యతని ముఖము నింకను నిశ్చయముగాఁ జూచియుండలేదు. ఒకవేళ నుద్యోగస్థులందఱును నొక్కపోలికగానే యుందురు కాఁబోలును! లేదా, ఈమె దృష్టిలో నేమయిన లోపమున్నదేమో!

వీర— ఇప్పుడిప్పుడే మిమ్మొంటిగా విడిచి నేనడుగుదూరమైనను పోను.

సుభ— వీరసేనా! నా మేనకోడలు నామాటయందంత గౌరముంచునది కాదని చెప్పవలసివచ్చినందుకు చింతిల్లుచున్నాను.— (కళావతితో మెల్లగా) కళావతీ! ఈవైపు తిరుగు. నీ మౌర్ఖ్యము చూచి నేను లజ్జపడుచున్నాను.

వీర— కళావతి నా కుమారుని నభిలషింపకుండుట కారోపించు కారణమేదో తెలిసికొను భాగ్యము నాకు లభించునుగాక!—(విక్రమసేనునితో మెల్లగా) విక్రమా! ఆరంభింపవేమి? ఓరి గాడిదా! మాటాడుము.

సుభ— వీరసేనా! కారణమారోపించుట దీనికి సాధ్యముకాదు. కారణమున్నదని కళావతి చెప్పదు.— (కళావతితో రహస్యముగా) ఓ ముద్దరాలా! అడిగిన దానికుత్తరము చెప్పు. సదుత్తరము చెప్పవేమి!

వీర— సుభద్రమ్మా! కారణములేని యీ చిన్నతనపు వెగిరపాటువలన మా విక్రముని సౌఖ్యమునకు భంగము కలుగదని నేను నమ్ముచున్నాను.— (విక్రమసేనునితో రహస్యముగా) ఓరి మొద్దా! మాటాడవేమి!

కళా— (తనలో) మాటాడుటకు నాకెంత యిష్టమున్నదో నా కాముకునకు నంతే యిష్టమున్నట్టు కనఁబడుచున్నది.— నా మేనత్త యెంత గుడ్డిదిగానున్నదో!

విక్ర— ఓ- ఓ- కన్యా! ఓ — (మాటాడవలెనని ప్రయత్నించి వీరసేనుని వంక తిరిగి) నేను తొందరపడుచున్నాను. నాకు తత్తరపాటు కలుగుచున్నది. ఇట్లు సంభవించునని నేనిదివఱకే యెఱుఁగుదును. నేను ముందుగానే తమతో మనవి

దీసినాను. నాకుఁగల మోహాతిశయము నా హృదయ స్థైర్యమునుపోఁగొట్టుచున్నది.

వీర— అది నీ హృదయ స్థైర్యమును పోఁగొట్టినది కాని నీనోటిమాటను పోఁగొట్టలేదుగదా! ఓరి బుద్ధిహీనుఁడా! ముందుకుపోయి యా చిన్నదానితో తిన్నగా మాటాడుము.

విక్ర— ఆ చిన్నదానితోనా? (తమ్మువిడిచి పొమ్మని సుభద్రమ్మకు సైగ చేయుచున్నాఁడు.)

సుభ— వీరసేనా! ఇక్కడ వీరినిద్దఱిని విడిచి కొంచెముసేపు మనమావలికిఁబోదమా?— (కళావతితో మెల్లగా) ఓసి మంకు నిర్భాగ్యురాలా!

వీర— ఇప్పుడప్పుడేకాదు.— (విక్రమసేనునితో మెల్లగా) నీకు దయ్యము సోఁకినదా యేమి? నీ నోటితాళము విప్పు.

విక్ర— (తనలో) ఈశ్వరానుగ్రహమువలన కళావతి నావంక తిరిగి చూడక కోపములో మాతిముడుచుకొని యుండునుగాక! నేను మూలుగొంతుకలో మాటాడవలెను. (కళావతి చేరువకుఁబోయి హీనస్వరముతో) కామప్రేరితమైన యీ నా స్వరమును కళావతి యొక్కసారి చెవియొగ్గి విన ననుగ్రహింపదా?

వీర— దయ్యము పట్టుకొని నీ గొంతు నొక్కుచున్నదా యేమి? నోరు తెఱచి స్పష్టముగామాటాడవేమి? గుంటలోగోడురుకప్పలాగున మూలుగుచు నిలువఁబడకు.

విక్ర— నా- నా- నాకామోద్రేకమువలనను, నా- నా- నా సిగ్గువలనను, నా- నా- నా నోటినుండి మాట వయికి రాకున్నది.

వీర— ఓహోహో! పోయినసిగ్గు నీకుమరల వచ్చినదే! విక్రమా! నామాటవిను. నీవు వెంటనే తిన్నగా స్పష్టముగా బిగ్గరగా మాటాడనిపక్షమున, నాకు కోపము రాగదుసుమా! — ఓ సుభద్రమ్మా! ఇంతటితో తననేల చూపులుమాని నీమేనకోడలి నొక్కసారి మాయందనుగ్రహించి యీవంక తిరుగుమను.

సుభ— కళావతీ! ఇటుతిరుగు. (అని మందలించుచున్నది.)

విక్ర— (తనలో) ఇఁక సర్వమును బయలఁబడక మానదు.— (కళావతి చెంతకుఁబోయి మెల్లగా) ఓ ప్రియురాలా! కళావతీ! వింతపడఁబోకు. కొంచెముసేపు నీ యద్భుతమును నీ మనస్సులోనే యడఁచుకో.

కళా— (తనలో) ఓ యీశ్వరుఁడా! ఈ కంఠస్వరము విజయపాలునిదే. ఇతఁడు నిశ్చయముగా వీరసేనునిగూడ మోసపుచ్చియుండవలెఁదుగదా! (అని మెల్లగా కన్నులువిచ్చి చుట్టునుజూచి యులికిపడి) అహా! ఏమి నా కన్నులకింత భాగ్యము

పట్టునా? ఓ విజయపాలా! విజయపాలా! ఇది స్వప్నమా? సత్యమా? ఏమి యీ యాశ్చర్యము!

విక్ర— (తనలో) అక్కటా! అంతయు మునిగిపోయినది.

వీర— విజయపాలుఁడా? ఎక్కడి విజయపాలుఁడు? ఈ చిన్నదానికి మతిభ్రమ కల్పినదా యేమి? వీఁడు నాకొడుకు విక్రముఁడు.

సుభ— ఇది సిగ్గులచేటు. వట్టి సిగ్గులచేటు. ఓసి వివేకహీనురాలా! నీమనస్సెప్పుడును విజయపాలునిమీఁదనే యుండుటచేత నీకన్నులకెప్పుడును సర్వమును విజయపాలమయముగానే కనఁబడుచున్నది. విక్రమసేనునికి క్షమార్పణము చేసికో.

కళా— ఇక్కడ నాప్రాణేశ్వరుఁడైన విజయపాలుఁడుదక్క నాకంటికి వేవిక్రమసేనుఁడును కనఁబడుచుండలేదు.

వీర— సందేహము లేదు. ఈ చిన్నదానికి పిచ్చియెత్తినది. చదువరి విస్తారమగుటచేత మతిపోయినట్టున్నది.

సుభ— నాకును నట్లే తోఁచుచున్నది. ఓసి మతిహీనురాలా? విజయపాలుఁడన్నమాటకు నీయభిప్రాయమేమి? నీవిదివఱకే విక్రమసేనని జూచియున్నావు? అదె వచ్చి యతఁడిప్పుడు నీయెదుట నిలువఁబడియున్నాఁడు. అతఁడే నీకు భర్త కాఁగలవాఁడు.

కళా— ఇతఁడు భర్తయగుటకు నాకాక్షేపణ యేమియు లేదు. నా విజయపాలుని నేను నిరాకరింతునా!—

వీర— నీ మేనకోడలికి మతిభ్రమించియైన యుండవలెను లేదా వీఁడు మాయవేషము వేసి మనలను మోసముచేసియైనను నుండవలెను — ఓరీ! ఇటురా. నీవెవఁడవు?

విక్ర— నాస్థితి నాకే తిన్నగా బోధపడకున్నది. నేనెవ్వఁడనో స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని చెప్పెదను.

వీర— నీవు నాకొడుకవవుదువా కావా? ఓరి గాఁడిదా! శీఘ్రముచెప్పు.

సుభ— నీవెవరవో శీఘ్రముగా చెప్పు. ఇప్పుడు నాకును సంశయము కలుగుచున్నది.

విక్ర— (తనలో) ఓ యవివేక దేవతా! నీవు నాకు సహాయపడుము. (బిగ్గఱగా) అయ్యా! నేను మీకుమారుఁడనే. సందేహింపనక్కఱ లేదు.—ఓసుభద్రమ్మా! నేనెప్పుడును నీ సుఖ సంతోషములను గోరువాఁడనయియుంటి నిప్పుడు నీ మేనకోడలికి భర్తనయి నీతోడి బంధుత్వగౌరవము పొందఁగలుగుటకు గర్వపడుచున్నాను. కానిప్పుడు చూచుచున్నది తన ప్రియవల్లభుఁడయిన విజయపాలుని నేయని నేనిప్పుడు నాకళావతితో వేఱుగఁ జెప్పనక్కఱ లేదు. ఈ చిన్నదానియొక్క మనో

గత విశేషమును గుర్తెఱింగినవాఁడనయి యీామెకు మనస్సంతుష్టి కలుగుటకయి నేనావేషభావలను స్థితిగతులను ధరించి యీామె మనస్సుయొక్క నైర్మల్యమును శోధించినాను. ఈమె నిర్మలహృదయము నా పరీక్షకాగి తనయవ్యాజప్రేమను దృఢపఱిచినందున, ఇఁక నేనారోపించుకొన్న నీచవేషధారణమును నామధారణమును విడిచి స్వవేషముతో నున్నతస్థితిబొంది యీాయవ్యాజానురాగముయొక్క ఫలమును స్థిరముగా ననుభవింపఁగాంక్షించుచున్నాను.

కళా— అలాగుననా! (కోపముతో) అట్లయినపక్షమున నిఁక నేననుకొన్నట్లెల్ల విడిచి లేచిపోవుట లేనేలేదా!

వీర— విక్రమా! నీవు నిశ్చయముగా మటుమాయలమారివి. నాకుఁజూడఁగా నీవంద ఱినిమించిన నెఱజాణవుగాఁగనఁబడుచున్నావే!

విక్ర— నన్నూరక మీరు పొగడుచున్నారు. అంతగౌరవమునకు నేనుతగను. ఆత్మశ్లాఘన వినుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. నాస్వభావము దేవరవారు నెఱుఁగుదురుకదా! మొదటినుండియు నా సిగ్గే నన్ను చెఱుపుచున్నది.

వీర— మంచిది. మొట్టమొదట నటించినట్లు నీవు కేవల జడస్వభావుఁడవు కావని తెలిసికొనుటచేత నాకు సంతోషము కలుగుచున్నది. ఓరి గాడిదా! నీవు నీ కన్నతండ్రినే వంచించినావుగదరా! నీ పశ్చాత్తాపమును, సుతధర్మమును, విధేయతయు, ఇవేకాఁబోలును! అంత యాకస్మికముగా మనస్సుమార్చుకొనుట చూచి నేనప్పుడే యనుమానపడినాను. వీరిపేరు తెప్పుడును విన్నట్టే నీకు జ్ఞప్తి లేదుకాదా! భీమవరములోనుండెడు కళావతి. అవునా? నామనస్సును సంతోషపెట్టుట యొక్కటియే నీకుఁగావలెనుగాని నీకితరములో దేనితోను పనిలేదుకాదా? ఔరా! నీవెంత మాయలమారి దొంగవురా! చూడు. (అని వ్రేలితో కళావతినిజూపుచు) ఈ చిన్నదానిది మెల్లకన్ను. అవునా? కొంచెము రాగివెండ్రుకలు. అవునా? ఓరి జిత్తులమారి నక్కపోతా! నీవిప్పుడు తలయెత్తుకొనుటకుఁగూడ సిగ్గుపడకున్నావు!

విక్ర— నాకు నలుగురిలో తలయెత్తుకొనుటయే యెంతో కష్టముగానున్నది. నామనస్సంతయు కలఁతనొందినది. నారూపముచేతనే నాపని చెడినట్టు మీరు తెలిసికోవచ్చును.

సుభ— వీరసేనా! ఇప్పుడు క్రొత్తక్రొత్తవింతలు బయలఁబడుచున్నవి. ఓహో! విక్రమసేనా! అట్లయినయెడల, ఈ యుత్తరములు వ్రాసినవాఁడవు నీవేకదా? ముసలి పిశాచమని నాకు బిరుదుపేరిచ్చినందునకయి నీయెడల నేను కృతజ్ఞురాలనయి యుండవలెను. ఓయి భగవంతుఁడా! నా పాండిత్య విషయమయి గేలిచేసినది

• కూడ నీ ఘనుఁడేకదా?

విక్ర— అయ్యా! మీరిప్పుడు నాకడ్డుపడి నన్ను రక్షింపకపోయినపక్షమున నా సిగ్గు నన్ను బ్రతుకనీయదు. ఈలజ్జాభరమునకు నేను తాళఁజాలను.

వీర— సుభద్రమ్మా! మనము పోదమురా. వెనుకజరిగినదానిని సర్వమును మఱచిపోయి మనము వీరిని క్షమింపవలెను. ఇప్పుడు మనముద్దేశించినట్లు సర్వము ననుకూలముగా ముగిసినందున, నేనిప్పుడు కోపమువహించి సంతోషభంగము చేయఁజాలను. సుభద్రమ్మా! నీవో!

సుభ— వీరసేనా! మీరన్నట్టు గతమును మనమిప్పుడు తలపెట్టఁగూడదు. ఈ పసివాండ్ర చిన్నతనపుచేష్టలను లక్ష్యముచేయక మనము ముందుసంగతి యాలోచింపవలెను.

వీర— వీరినిద్దఱిని దిగవిడిచి మనము పోదమురా. మనము కాలుకదల్పఁగానే వీరిద్దఱు నొండొరుల కౌఁగిళ్ళలోఁజెనఁగవలెనని తమకపడుచున్నట్టున్నారు. మన మిక్కడనుండి రసభంగము చేయరాదు పోదమురా. విక్రమా! ఈమెకన్నులు నేను చెప్పినట్లున్నవా? చెక్కులో! నవ్వుమొగమో? పలువరుసయో? సుభద్రమ్మా! లే. వీరికిది సంతోషసమయము. నేనిప్పుడు నా సంతోషము పట్టఁజాలకున్నాను. మనమావలికిఁబోయి నవ్వుకొందమురా. (అని పాడుచు సుభద్రమ్మను చేయిపట్టుకొని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

కళా— (మొగము ముడుచుకొని మాటాడక కూరుచున్నది.)

విక్ర— (తనలో) ఈమె దీర్ఘాలోచన చూడఁగా నాకు శుభసూచకముగా తోఁచదు. (బిగ్గఱగా) నా ప్రాణేశ్వరీ! కళావతీ! అంత గంభీరముగా నాలోచించుచున్నావేమి?

కళా— ఏమి?

విక్ర— (తనలో) ఇంతవఱకు వచ్చునని నేనప్పుడే యనుకొన్నాను. "ఏమి" అన్న యీ చిన్నపదము నా గుండెలు పగుల్చుచున్నది. (బిగ్గఱగా) కళావతీ! మనమొండొరులము చేసికొన్న ప్రమాణములవలననే కాక యిప్పుడు మన పెద్దవారి యనుమతి వలనఁగూడ సుఖభాజనులమయి ధన్యులము—

కళా— (కోపముతో) పెద్దవారి యనుమతివలననా? అవును!

విక్ర— ప్రియురాలా! మనము తలపెట్టిన సాహసకార్యమునకు విశ్రాంతి కలిగినది. మనకిప్పుడు సుఖకాలమాసన్నమయినది. అనుభవింతముగా. ఏసొత్తు విషయమయి తరువాత న్యాయమార్గము—

కళా— న్యాయవాదులా? న్యాయవాదియన్న పేరుచెప్పిన నాకు తలనొప్పి.

విక్ర— పోనీ. న్యాయవాదులనడుగనక్కఱలేదు. మనలో మనమే లిఖితము—

కళా— లిఖితమా? లిఖితమన్న పేరే నాకు పనికిరాదు.

విక్ర— ఓ ప్రాణేశ్వరీ! నీకింకరుని యెడల నిర్దయత్వము వహింపఁబోకు. నీయడుగులమీఁద వ్రాలి ప్రార్థించుచున్నాను. (అని పాదములమీఁదఁబడుచున్నాఁడు.)

కళా— లెమ్ము. నేను నీసొమ్మగుదునని నీవు నిశ్చయముగా నెఱిఁగియున్నప్పుడు పాదములమీఁదఁబడవలసినపని యేమున్నది?

విక్ర— (లేచి) ఓ కాంతా! నీస్వాంతమునకంత నిర్బంధమక్కఱలేదు. నీహృదయము నన్ను విడిచినపక్షమున, తక్కినవానిని నేనపేక్షింపను. (తనలో) నేనిప్పుడు కొంచెము బెట్టుచేసి చూచెదను.

కళా— (లేచుచు) నా మనస్సులోనున్నది స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను విను. నీవు నీకార్యమును నీచమగు పౌరుషహీనమయిన వంచనచేత సాధించుకొన్నావు. అందుచేత మోసముచేసిన శిక్షకు నీవర్హుఁడవు. నాహృదయదౌర్బల్యమును కనిపెట్టి నన్ను నీవు పిల్లదానినాడించినట్లాడించుచున్నావు. నీలో నీవు నన్నుఁజూచి నవ్వుచు నీవు పొందిన విజయమునకు సంతోషించుచున్నావు కాఁబోలును!

విక్ర— కళావతీ! లేనిదోషమారోపించి యిప్పుడు నీవు నాయెడ నపచారము చేయుచున్నావు. నేను చెప్పునది శాంతముగా విని—

కళా— నా బంధువులనందఱిని మాయచేయుచున్నావను భ్రమలోనుండి, వారందఱి కన్నులుగప్పి తప్పించుకొని పాఱిపోయి వారికి కోపము తెప్పించి నా సామర్థ్యము చూపవలెనని నేను కొండంత యాశపెట్టుకొనియుంటిని. అట్లుండఁగా నా మేనత్తయొక్క యంగీకారమువలనను సమాధానమువలనను నా యాశయంతయు నిమిషములో భగ్నమయిపోయినది. వారిని మోసపుచ్చుటకు మాఱుగా తుదకిప్పుడు నేనొక్కతెనే మోసపోయినదాననయినాను. (అని కోపోద్రేకముతో నడుచుచు) ఇది గోపటము— విజయపాలునిపటము. (పటమును అఱికలోనుండి పయికిఁదీసి) నన్నెందఱెన్ని విధముల భయపెట్టుచున్నను దూషించుచున్నను లక్ష్యముచేయక యీ చిత్రపటమును నేనింతకాలము రేయింబగళ్ళు హృదయమధ్యమున ధరించినాను. నీపటమిఁక నీవే పుచ్చుకొమ్ము. (అని మీఁద విసరివైచి) ఈ ప్రతిరూపమును నా హృదయమునుండి యెంతయనాయాసముగాఁదీసివేయుచున్నానో యంతయనాయాసముగానే దీనికి మూలమైన పురుషునిగూడ నేను నాహృదయములోనుండి తఱిఁ వేయఁగలుగుదునని నీవు నిశ్చయముగా నమ్ముము.

విక్ర— ఓ కాంతా! ఈవిషయములో నీకును నాకును భేదములేదు. ఇదిగో కళావతియొక్క పటము. (అని పయికిఁదీసి) ఈ ప్రతిరూపమునకును నిజరూపము నకును నాకెంత వ్యత్యాసము కనఁబడుచున్నది! ఈ దివ్యసుందర విగ్రహముయొక్క కలకలలాడుచున్న యీ నవ్వుమొగమేకదా మొట్టమొదట నన్నాశలపెట్టి నాహృదయము నపారసౌఖ్యానంద సుధారాశిలో ముంచినది! ఎన్నఁడును తుడిచివేయుట కసాధ్యమగునట్లుగా కామదేవుని పుస్తకములో శిలాక్షరములతో వ్రాయఁబడి యున్న శపథములను బలికిన యీచిన్నపెదవులేకదా! అవియన్నియు పూర్వపు గాథలయిపోయినవి. అంతయు నిప్పుడు మరల మొట్టమొదటికి వచ్చినది. ఓసుందరీ! నీ నిరుపమాన సౌందర్యము ముందఱ నీప్రతిబింబమంత చక్కనిదిగానుండకపోయినను, నామనస్సునకు మాత్రము దీని మనోహరత్వమును దీనియందలి గౌరవమును దీని నిజరూపమునకంటె తక్కువ పడలేదుగాన దీనిని నేనెడఁబాయఁజాలను. (అని మరల హృదయమున ధరించుచున్నాఁడు.)

కళా— (కొంత శాంతతతో) ఇదియంతయు నీదోషమే. స్వయంకృతాపరాధమును దెలిసికొని నీవు తృప్తుఁడవయి యుండవచ్చును.

విక్ర— నిశ్చయముగా తృప్తుఁడనయినాను. ఇంతకంటె నీవు మొట్టమొదట ప్రేమచూపి యాశపెట్టకున్న నెంతో బాగుండును. ఆహాహా! ఇది యెంతయయినను సరసముగానున్నది. నూఱులకొలఁది బాసలుచేసి వానినెల్ల తప్పుట నీదృష్టికి గొప్పగా కనఁబడుచుండలేదు. ఆ వాగ్దానములెల్లను నీ దృష్టికి తృణప్రాయములయినవి. అయినను లోకులుమాత్రము కళావతి తన హృదయమునే తానెఱుఁగదని చెప్పకొనకమానరు. ఇతరులమాటలతో నీకేమిపని? లోకులొకవేళ తమ దుస్స్వభావముచేత ప్రియుఁడు ప్రియురాలియొక్క యాదరముచూచి మొగము మొత్తివిడిచి పోయినాఁడని వాదువేసినను వేయవచ్చును. ఆయపవాదము సహితము నీమనస్సునకాయాసము తోఁపించకుండునుగాక!

కళా— ఈ యవమానమును సహింపఁజాలను. (అని కన్నీరుపెట్టుకొనుచున్నది.)

[అంతట సుభద్రమ్మయు, వీరసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— బావా! రమ్ము. మనము కొంచెముసేపు వీరికామోస్వాదమునకును శృంగారప్రలాపములకును విఘ్నము కలుగఁజేయవలెను.

కళా— ఓ నీచకృతఘ్నుఁడా! ఇది నీద్రోహమును వంచనమును మించియున్నది. (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

వీర— ఇదేమి వైపరీత్యము? ఇది చూడఁగా నాకత్యద్భుతముగానున్నది. సుభ

బ్రహ్మా! ఇటువంటి కామోన్మాదమును శృంగార ప్రలాపములును నేఁటిదినముల కెక్కడను వినియు కనియు నుండలేదు. ఈ రసాభాసమున కర్థమేమి? నాకు తెలియకున్నది.

విక్ర— ఈ చిన్నదానినడుగుండి.

సుభ— ఓయి దేవుఁడా! నామట్టుకు నాశ్చర్యకరముగానున్నది. అమ్మా! కళావతీ! దీనికి కారణమేమి?

కళా— ఈయననడుగు.

వీర— నాకు కోపావేశముచేత దేహము పరవశమగుచున్నది. ఓరీ! విక్రమా! నీవీలోపల నిదివరకు వేసిన వేషములు గాక క్రొత్తవేషము వేసి మాఱిపోలేదుగదా? నిజముచెప్పు.

సుభ— అబ్బాయీ! ఇప్పుడు మఱేమియు మాయలేదుగదా? నీవు రావణాసురిని వలె నిమిషములో మఱియొక మాయరూపమును ధరించినావేమో చెప్పు.

విక్ర— చెప్పుమని నన్ను నిర్బంధపెట్టకుండి. ఈవిషయమయి యీ చిన్నదే నాకంటె చక్కగా చెప్పఁగలదు.

కళా— వెనుక నొకసారి యిఁక విజయపాలుని నెప్పుడును దలఁచుకోవలదని నీవు నాకాజ్ఞయిచ్చినావు. ఆవిజయపాలుఁడిప్పుడిక్కడ నీయెదుట నేయున్నాఁడు. అప్పటి నీయాజ్ఞకు నేనిప్పుడు లోఁబడుచున్నాను. ఈ నిమిషము మొదలుకొని నీవు చెప్పినట్లు నేనీతని పేరు తలపెట్టమానుచున్నాను. (అని లేచిపోవుచున్నది.)

సుభ— ఓయి భగవంతుఁడా! ఇది పెద్దయింద్రజాలమువలెనున్నది. ఇప్పుడు సమస్తము తాఱుమాఱయిపోయినదే? ఓయీ! విక్రమసేనా! నీవు విరసోక్తులాడి నా మేనకోడలి మనస్సు నొప్పించలేదుగదా?

వీర— సత్యమిప్పుడు బయటఁబడినది. ఆ-హా-హా-హా! విక్రమా! కోపావేశము చేత పరవశుఁడవయి నీవాచిన్నదాని మనసు నొచ్చునట్లుగా నేవో గర్వోక్తులు పలికినావు.

విక్ర— లేదు. తమ పాదములతోడు—

సుభ— ఛీఛీ. విక్రమసేనా! నీవే మోయన్నావు.

విక్ర— అమ్మా! నీతోడు—

వీర— ఓరి దొంగా! నీమాట నేను నమ్మను. మాటాడకు. తన చిన్నతనములో నీతండ్రియు నిట్లే చేసెడివాఁడులే. ఈ వెగిరపాటును క్షాత్రమును మన క్షత్రియ కులములోను ముఖ్యముగా పౌరుషభూషితమైన మనవంశములోను మొదటినుండియు పరంపరగా వచ్చుచున్నవి. ఆహాహా! పాపము! ఎందుకు నీవాచిన్నదానిని

నిష్కారణముగా బెదరఁగొట్టి[illegible]వురా?

విక్ర— ఈశ్వరసాక్షికముగా—

వీర— నీమాట నేను వినను. నీప్రసంగము కట్టిపెట్టు. సుభద్రమ్మ మిమ్మిద్దఱిని సమాధానపఱుచును లే.— ఓ సుభద్రమ్మా! నీవాచిన్నదానిని సమాధానపఱిచి వీని మీఁది కోపము పోఁగొట్టవలెను. వీని స్వభావమే యిట్టిదని నీవు మీ కళావతితో చెప్పు. ఈ పౌరుషము మాకుటుంబములో నందఱికిని సహజగుణమేయనికూడ చెప్పు.— ఆ హా హా హా! విక్రమా! మనము పోదమురా.—సుభద్రమ్మా! వీఁడు బొత్తిగా నూతాలోచనలేని దౌర్భాగ్యుఁడు. (అని విక్రమసేనుని లాగుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

సుభ— ఓ వీరసేనా! మీరు నాతో నింతగాఁ జెప్పవలసిన పనిలేదు.—విక్రమసేనా! విచారపడఁబోకు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

3. రంగము— ఉత్తరపువీధి.

[పురుషోత్తమదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు— విక్రమసేనుఁడెక్కడ నడఁగిపోయినాఁడో తెలియకున్నది. ఈ యుద్యోగస్థులెప్పుడును స్త్రీల వ్యవహారములలో నితరులకడ్డము వచ్చుచునేయుందురు. నేను పూర్వమీలాగుననే వసుమతిని వివాహము చేసికొనుటకు మాటలు జరపుచుండఁగా, ఇంతలోనడుమ నెక్కడనుండియో యొక యుద్యోగస్థుఁడాకస్మికముగావచ్చి యా చిన్నదానిని నాకంటఁబడనీక యెగనెత్తుకొనిపోయి తాను వివాహము చేసికొన్నాఁడు. యౌవనవతులైన కన్యలను తమ వలలో వేసికొనుటకీయుద్యోగస్థులవద్ద నేమిమంత్రములున్నవో! వారి యెఱ్ఱ తలగుడ్డలుచూచి జవ్వనులువలచి పైఁబడి వెంట పరుగెత్తుదురు కాఁబోలును! ఆ వచ్చుచున్నవాఁడు విక్రమసేనుఁడు కాఁడా? అతఁడే. సందేహము లేదు. అతఁడొకవేళ తన కృషిలో సాఫల్యము నొందినాఁడేమో! పొందిన పక్షమున నా మనస్సునకూఱట కలుగదు. అతఁడిప్పుడు మాటాడుచున్నదెవరితో నయియుండును? (అని ప్రక్కకు నడుచుచున్నాఁడు.)

[విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— (తనలో) నేను పన్నిన తంత్రమంతయు నిరర్థకమయినది. ఇటువంటి మాయోపాయములు పన్నిన పాపఫలమనుభవింపవలసినదే. ఆమె పౌరుషమిట్టిగతి తెచ్చునని నేను స్వప్నావస్థలోను తలఁపలేదు. ఆమెది వట్టి తాళిగుండె. నేను

పుట్టి బుద్ధియెఱింగినతరువాత నిటువంటి దురవస్థను నే నిప్పుడు ననుభవించి యెఱుంగను నాగొంతుకనుగాని నాకడ్డువచ్చిన మఱియెవ్వరిగొంతుకనైననుగాని నేనిప్పుడు నిర్విచారముగా కోయఁగలను.

పురు— ఓహో! ఇప్పుడు నాయదృష్టము ఫలించినది. నా భాగ్యముచేత నేను మంచిసమయమునకు వచ్చినాను. నాపనికనుకూలముగా నితఁడిప్పటికంటె మంచి స్వభావముతో మఱియెప్పుడునుండఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడే యితనితో ప్రసంగ మారంభించి కలహము పెట్టుకోవలెను.— (అని విక్రమసేనునియొద్దకు నడిచి) విక్రమసేనా! ఆవిషయములో నీ యభిప్రాయములో నే నేకీభవింపఁజాలను.

విక్ర—వాదవిషయములో నీవు మహాపండితుఁడవయి యున్నావే. నే నేయభిప్రాయమును తెలుపనిదే నాయభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలకున్నావు!

పురు— నీవుచెప్పినది సయుక్తికముగా లేదు. ఒకమనుష్యుఁడసత్యములయిన మాటలు పలుకఁగలిగినట్లే పయికితెలుపకపోయినను లోపలనసత్యములయిన యభిప్రాయములను గలిగియుండవచ్చును.

విక్ర— అది సత్యమేకాని యొకమనుష్యుఁడు తన యభిప్రాయములను పయికి తెలుపకున్నంతవఱకు పరులతో కలహకారణము కలుగదని నేను భావించెదను.

పురు— అట్లయినపక్షమున, ఈ విషయములోనే మనకిద్దఱికి నభిప్రాయభేదము కనఁబడుచున్నది. వివాదమునకిదియే తగినంత కారణము కావచ్చును.

విక్ర— నీవు పెద్దమనుష్యుఁడవని నేనిదివఱకెఱుఁగనివాఁడనయి యుండినపక్షమున నీవిషయమున నేనిప్పుడు దురభిప్రాయపడియుందును. నాతో వివాదముపెట్టుకొనుటయే నీ యభిప్రాయము కాకపోయినపక్షమున, ఇప్పటి నీమాటల యభిప్రాయమేమో నాకు తెలియకున్నది.

పురు— నీవు సూక్ష్మబుద్ధివి. నా యభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు. (వంగి నమస్కరించి) నా నోటినుండి రావలసినమాట ముందుగా నీనోటినుండియే వచ్చినది. నేనిప్పుడు నిన్ను యుద్ధభిక్ష వేఁడుటకయి వచ్చినాను.

విక్ర— అట్లయినపక్షమున నీ మనోరథమును నేను విఫలము చేయరాదు. మంచిది. నీవు కోరినట్లే చేసెదను. అయినను నీవు నాతో పోరాడఁగోరుటకుఁగల కారణమేమో యనుగ్రహించినపక్షమున సంతోషించెదను.

పురు— ఆవిషయమయి నీమనస్సు నాయాసపెట్టఁబోకు. ఇప్పుడున్నట్టుగా మన కలహము మహా దివ్యమైన కలహము. దీనికి కారణమును దెలిపి మనమిప్పుడు దీని సారస్యమును చెడఁగొట్టకూడదు. నీకు మఱపు మిక్కిలి యెక్కువ. కాకపోయిన

పక్షమున వారముదినములలోపల నీవు నాకుచేసిన యుపకారమును నీవింతలో మఱచియుండవు. ఆవిషయమయి మనకు వాదులాట యక్కఱలేదు. యుద్ధమునకు నీకు స్థలమెక్కడనో యనుకూలకాలమెప్పుడో మాత్రముచెప్పు.

విక్ర— నీవంతయభిలాష పడుచున్నావుగనుక, నీయుబలాటమెంత శీఘ్రముగా తీఱిననంతమంచిది. అది యీ సాయంకాలమే జరగవచ్చును. ఇక్కడనే యీ చేరువపొలములోనే కావచ్చును. ఇక్కడ మనపనికి విఘ్నముచేయువారెవ్వరు నుండరు.

పురు— ఎవ్వరో తుచ్ఛులుగాని యిటువంటి విషయములలో పెద్దమనుష్యులెవ్వరును విఘ్నములు చేయరు. కారణమేమో తెలియదుగాని యీ దేశములో నిటువంటి విషయము కొంచెము పయికిపొక్కఁగానే జనులు పెద్దయల్లరిచేసి పెద్దమనుష్యులను సుఖముగా నెమ్మదితో పోట్లాడనియ్యరు. నాకీసాయంకాలమాఱు గంటల కీరాజుగారి ఉద్యానవనములోఁ గొంచెము పనియున్నదిగనుక, నీకాక్షేపణ లేనిపక్షమున మనమక్కడ కూడుకొనుట నాకనుకూలముగానుండును. ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీయన్నట్లు నేను రెండుపనులు నొక్కసారియే చక్కఁబెట్టవచ్చును.

విక్ర— ఇది నాకును సమ్మతమే. ఆఱుగంటలయిన తరువాత మనమక్కడ కలిసికొని సర్వమును సావకాశముగా నేర్పాటు చేసికొందము.

పురు— నాకు మిక్కిలి సంతోషముగానున్నది. అప్పుడు దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేరువను నిలిచి కత్తులతో యుద్ధముచేయుటకు తగినంత వెలుతురుండును. ఇంతకును వచ్చినపని యనుకూలముగా ముగిసినది. ఇఁక నామనస్సు అటుపొందును. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంత దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విక్ర— మంచిసమయమునకు వచ్చినావు. ఓ దర్పసారా! నీనిమిత్తము నేనే రావలెననుకొనుచున్నాను. నాపాలిటి యదృష్టదేవతయు సర్వభూతములును సమస్తమును నాకిప్పుడెదురుతిరిగినవి. నామనస్సునకు విసుగుపుట్టి నేను నిరుత్సాహుండనయియున్నాను. నా భుజవీర్యముచూపి వీరశయనము పొందుటకు నాకిప్పుడవకాశము లభింపకుండినపక్షమున, నేనీదుఃఖకథను నీతో చెప్పలేకపోయియేయుందును.

దర్ప— నీభావమేమో నాకు బోధపడకున్నది. కళావతి తనమనస్సు మార్చుకొన్నదాయేమి? పెద్దలయొక్క యాజ్ఞకూడ నిప్పుడాచిన్నదానియొక్క యిష్టమునకే యనుకూలపడినదని విన్నానే!

విక్ర— ఆమె యిష్టము నాకనుకూలముగానున్నప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ ప్రతికూల

ముగా నుండినది. ఇప్పుడు పెద్దలయాజ్ఞ నాకనుకూలము కాఁగానే యీయామెయిష్టము ప్రతికూలముగా తిరిగి నన్ను తిరస్కారభావముతోఁ జూచుచున్నది.

దర్ప— నీవిఁకఁ జేయఁదలఁచుకొన్న దేమి?

విక్ర— వేయిమాటలెందుకు? నాకడమాటవిను. ఇప్పుడొక్క పెద్దమనుష్యుఁడు వచ్చి తన్ను నాగొంతుక కోయనిమ్మని కోరినాఁడు. నేనాతని కోరిక చెల్లింపఁదలఁచుకొన్నాను. అంతయునింతే.

దర్ప— ఈవక్రభాషలుమాని తిన్నగా చెప్పు.

విక్ర— ఇప్పుడు నేనుచెప్పినది వక్రభాష కాదు. సత్యమే. నేనెప్పుడు నేదియు నుద్దేశించకపోయినను నేనేమో తనకేదో యపకారము తలపెట్టినానని చెప్పి పురుషోత్తమదేవుఁడువచ్చి నన్నీ సాయంకాలమాఱుగంటలకు తనతో యుద్ధమునకు రమ్మని పిలిచినాఁడు. ఈవిషయమయియే నేను నీవద్దకు రావలెననుకొన్నాను. నీవు నాకు తోడురావలెను.

దర్ప— ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. ఈసంగతిని పురుషోత్తమదేవుఁడే వివరముగాఁ జెప్పి సమాధానపడ [illegible]డును. ఇది మఱియొకప్పుడైన బాగుండును. నీవు చెప్పినది యీ సాయంకాలమే కదా? మఱియొక సమయమయిన ననుకూలముగానుండును.

విక్ర— అనుకూలము కాకేమి? అప్పుడు తగినంత వెలుతురుండును. పురుషోత్తమదేవుఁడు చెప్పినట్లుగా దూరమునుండి తుపాకులతో పోరాడుటకు మంచిసమయము కాకపోయినను చేరువను నిలిచి కత్తులతో యుద్ధము చేయుట కనుకూలముగానే యుండును. తుపాకులతో పోరాటమఁట! వాని తుపాకులు కాలిపోను!

దర్ప— చారుమతితో సంభవించిన వివాదమునుబట్టి నామనస్సిప్పుడు మంచిస్థితిలో లేదు. పీడాకరమైన నా దుస్స్వభావమునుబట్టి నేననాదరణచూపి నిష్కారణముగా నా ప్రియురాలిమనస్సు నొప్పించినాను. మా వివాదము తీఱి యామె మనస్సు సమాధానపడువఱకును నేను మరల పూర్వపు దర్పసారుఁడను కాఁజాలను.

విక్ర— దర్పసారా! నీవు నిజముగానే చారుమతికర్హుఁడవు కావు.

[ఒక చేటికయుత్తరము తెచ్చి దర్పసారుని చేతిలోఁబెట్టి నిష్క్రమించుచున్నది.]

దర్ప— ఓ విక్రమా! ఇది చారుమతి వ్రాసినది. దీనిని విప్పుటకు నాకు భయమగుచున్నది. ఇదే నీకును నాకును కడపటిసెలవని యిందు వ్రాసినదేమో! తాను వ్రాసినయుత్తరముల నన్నిటిని మరల తనవి తనకుఁబంపుమని వ్రాసినదో!—ఆహా! నేనిప్పుడు స్వయంకృతాపరాధ ఫలమనుభవించుచున్నాను.

విక్ర— అది నాచేతికిమ్ము. (అని యుత్తరము పుచ్చుకొని విప్పి) ఇందులో నొక్కటే వాక్యమున్నది. ఇఁక నీపనియయిపోయినది.

దర్ప— విక్రమా! నన్నూరక బాధింపకయున్నదేమో చెప్పుము.

విక్ర—అట్లయిన యెడల, చదివెదనువిను. (అని చదువుచున్నాఁడు.) "నాయెడలఁ జూపిన యనాదరము నిమిత్తమయి నా ప్రియుఁడైన దర్పసారుని నిదివఱకే తన మనస్సు పరితాపపెట్టి శిక్షించియుండునని నేను నిశ్చయముగా నెఱిఁగినదాననయి నందున, నేనావిషయమయి యేమియు ముచ్చటింపక యొక్కసారివచ్చి సాధ్యమయి నంత శీఘ్రముగా దర్శనమిచ్చిపొమ్మని మాత్రము నా హృదయేశ్వరుని వేఁడు చున్నాను. ఇట్లు భవత్పాదసేవకురాలు— చారుమతి." ఆమె యెట్లు మూర్ఖపు పట్టుపట్టి నీమీఁద పగతీర్చుకొనుచున్నదో చూచినావా? (అని యుత్తరమును చేతికిచ్చి) ఇదివిన్నపిమ్మటఁగూడనీ వేమియు సంతోషముగానున్నట్టుకనఁబడకున్నావే!

దర్ప— నేను సంతోషముగానే యున్నాను. కాని—

విక్ర— నీకానులు గీనులు దూరముగాపెట్టు. ఇతరులవల్ల నుల్లాసకరమయిన మాట విన్నప్పుడు సంతోషించి యూరకుండక వెంటనే "కాని"యన్న పనికిమాలిన మాట యొకటిపెట్టి నీవెప్పుడును సంతోషభంగమును చేయుచునేయుందువు.

దర్ప— అవునుగాని, విక్రమసేనా! నీవు నా ప్రాణస్నేహితుఁడవు గనుక నిన్నొక్కమాట యడిగెదను. న్యాయమైన యుత్తరము చెప్పు. సంభోగేచ్ఛ వ్రాసిన యీ యుత్తరములో కొంచెము పగరపాటును రసహీనతయునున్నదా లేదా? సమాధానవాక్యము చెప్పవలసినను మొట్టమొదట పురుషులవద్దనుండి రావలెను గాని స్త్రీలవద్ద నుండి రాఁగూడదుగదా? పురుషులు ప్రార్థించి దీనాలాపములచేత తమ మనస్సులను కరఁగించువఱకునుతరుణులు తాము దాసీనతను నటింపవలెను. వారివలపువలెనే వారిక్షమయు నయాచితముగా తనంత బయలఁబడఁగూడదు.

విక్ర— నీమాటలు వినుటకు నాకిష్టములేదు. ఇఁక నీవెంత చెప్పినను కార్యము లేదు. ఈవిషయమయి నాతో మాటాడకు. నేనిలోపుగా కొన్ని పనులు చేసికోవలసి యున్నవి. నీవు నేఁడుసాయంకాలము లోపల నాయింటికివచ్చి మఱి బిపోక నాతో మాటాడి మరిపో. మనోరథసిద్ధికొఱకెంతో కష్టపడి [illegible] ప్రయత్నములు చేసి తుదకు [illegible] వాఁడు కొంచెము విచారపడి విసుగుకొన్నఁ [illegible] గాని యేకష్టమునులేక యప్రయత్నముగా కార్యసిద్ధియైనప్పుడు సుఖముగా నను భవింపలేక కుడిచి కూర్చుండి లేనిపోని కష్టములు కల్పించుకొను నీవంటివాఁడు

పిసుఁగుకొన్న పరిహాసపాత్రుఁడు కాకమానఁడు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దర్ప— ఇతఁడన్నమాటలు నామనస్సునకు నాటుకొన్నవి. అయినను నా గుణమును మార్చుకొని పనికిమాలిన సంతుష్టినిపొంది యూరకుండఁజాలను. ద్వంద్వ యుద్ధమునకు సహాయుఁడవుకమ్మని యితఁడడుగుటచేత నాకిప్పుడొక యాలోచనతోఁచుచున్నది. నేనీయుద్ధములో ప్రవేశించి యుండుకాలమున చారుమతికి నామీఁద నిజమైన ప్రేమయున్నదో లేదో పరీక్షచేసిచూచెదను. ఈ పరిశోధనవలన నామెవలపు నిర్మలమయినదిగా తేలినపక్షమున, నేను ధన్యతముఁడనయి నా సందేహములువిడిచి తృప్తినొందియుందును. అట్లుగాక యీ శోధనలో నొకవేళ చారుమతియొక్క యనురాగము శుద్ధమయినదిగా తేలనిపక్షమున, ఇంతటితో నేనామెసంబంధమునువిడిచి యామెను మఱియొక బుద్ధిహీనుని పెండ్లిగమ్మని వదలిపెట్టి యూరకుండుట సర్వోత్తమము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

పంచమాంకము.

---

౧. రంగము— చారుమతియొక్క గది.

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

చారు— ఈ యుత్తరము చూడఁగా నాకు భయమగుచున్నది. ఎవ్వరికేమి యపాయము సంభవింపవచ్చునో! అతఁడేమితలఁచుకొన్నాఁడో! నన్నొంటిగాఁ జూడవలెనని యేలకోరవలెను? ఓ దర్పసారా! నీవు నామనస్సెంత నొప్పించుచున్నావు!

[దర్పసారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

చారు— దీనికర్థమేమి? దర్పసారా! ఇంత జాగరూకత యెందుకు?

దర్ప— ఓ చారుమతీ! చిరకాలము నిన్ను చూడఁబోనుగాన నీవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని పోవలెనని వచ్చినాను.

చారు— ఓ యీశ్వరా! ఈమాటలకర్థమేమి?

దర్ప— నీయెదుట నిలువఁబడియున్న నేను ప్రాణత్యాగమునకు తెగించియున్న నిర్భాగ్యుఁడను. ఉలికిపడఁబోకు. నాదుర్బలస్వభావమే నాకీగతి తెచ్చినది. అప్పుడు నిష్కారణముగా నిన్ను తూలనాడి నీకు కోపముతెప్పించి వెడలిపోయినాను. అనివార్యమైన యొక దుర్దశచేత నాకీలోపల నీకలహము సంప్రాప్తమయినది.

కాఁబట్టి నేను తత్క్షణమే యీదేశమును విడిచి లేచిపోవలెను. ఓ చారుమతీ! నాకీ దుర్దశ సంభవించుటకు పూర్వమునందే నిన్నర్థాంగినని పూర్ణముగాఁ బిలుచుటకుఁ దగిన భాగ్యమును నేను పొందినయెడల, నా యీదేశత్యాగమువలన నాకింత దుఃఖము కలిగియుండకపోను.

చారు— నీకు సంభవించిన యీ దుర్దశయొక్క స్వభావమును చింతించి నా మనస్సు చింతనొందుచున్నది. ప్రాణాపాయకరమయిన యీ కారణమువలనఁగాక మఱియొక కారణమువలన నిప్పటి కష్టము సంభవించియుండినయెడల, నాయను రాగవిషయమున నీమనస్సులోనున్న సంశయమును తొలఁగింపనవకాశముకలదు కదాయని నాహృదయము కొంత విశ్రాంతి పొందియుండును. నా హృదయమును నేను చిరకాలముక్రిందటనే నీకు సమర్పించియున్నాను; ఇప్పుడు నాశరీరమును గూడ నీకర్పించెదను. దేశమువిడిచి మనమిద్దఱమునుగలిసి పాఱిపోదము. శత్రువులను తప్పించుకొని పాఱిపోయి క్షేమముతోనున్నతరువాత మా తండ్రిగారి యిష్టమును చెల్లింపవచ్చును. నీ సుఖదుఃఖములలో సమభాగినినిగానుండుటకు విధ్యుక్తముగా బద్ధురాలనయి నేను నీకు హృదయశాంతిచేయుదాన నగుదును. అప్పుడు నీవు నీ ధర్మపత్నియైన చారుమతియొక్క మృదువులయిన యూరువులమీఁదహాయిగా విశ్రమించి సుఖించుచుండఁగా, పాతివ్రత్యభూషితురాలయిన నీ ప్రియురాలు తన మృదుహస్తములతో నీ హృదయమునందలి విచారశల్యములను పెకలించి నొప్పిని కలిగించుచున్న విపత్కంటకములను తీసివేయును.

దర్ప— ఓ చారుమతీ! నీ కృతజ్ఞతా ఋణమును తీర్చుకొనుటకు నేను నిలు పేదనయియున్నాను. ఇప్పుడు కాలమునిలువక పరుగెత్తుచు వేగముగా మనోనిశ్చయమును చేసికొమ్మని నిన్ను నిర్బంధించుచున్నది. నీకు సంభవింపఁబోయెడు నష్టములనుగూర్చియు తత్ప్రతిఫలముగా నొక్క ప్రేమమునుదక్క మఱిదేనిని దర్పసారుఁడు సమర్పించుకోలేక పోవుటనుగూర్చియు సావకాశముగా నాలోచించుకొనుటకు నీకు కొంతకాలము కావలసియుండునుగదా?

చారు— నాకొక్క నిమిషమయిన నవకాశమక్కఱలేదు. నేనొక్క నీగుణములకే వలచినదాననుగాని యన్యమును దేనిని కామించినదాననుగాను. మనము చిరకాలమునుండి కాంక్షించియున్న యభిమతసిద్ధిని బడయుటకిదే సమయము. ఇఁక నాలస్యము చేయఁగూడదు. ఈ యాలస్యమువలన నొకవేళ—

దర్ప— చీఁకటిపడుచున్నది. నేను మరల వెలుపలికి రాకుండుట క్షేమకరము. నీ సత్స్వభావమునుబట్టి నీకు లెక్కలేని కష్టములు వచ్చునని తలఁచి నేను ఖేదపడు

చున్నాను.

చారు— ఈకార్యమువలన నాకవేళ నీకుఁగల సొత్తు పోవునుగాఁబోలును! ఆసంగతి నాకు నిశ్చయముగా తెలియదు. అయినను మనకంతమాత్రము చేత సుఖభంగము కలుగదనిమాత్రము నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను. నాకున్న యల్ప ధనమే మనకిద్దఱకును జాలును. పరదేశమునందెప్పుడును భోగములనుభవించుటకు లభింపవుగదా?

దర్ప— అది సత్యమేకాని యటువంటి హీనదశయందు నాచిరాకు మఱింత యెక్కువయయి, నీవెంత సహనముకలదానవైనను నీకు దుర్భరమగునేమో! అటువంటి దురవస్థ తటస్థమయినప్పుడు నేను నీతో తగవులాడి కోపావేశముచేత మతిపోయి యేమిచేయుదునో!

చారు— నిజముగానటువంటి దుర్దశయే నీకొకవేళపట్టుట తటస్థించిన పక్షమున, నీకు కోపోపశమనము జేసి మృదుమధురశీతల వచనామృత ధారలతో నీ హృదయములోని శోకాగ్నిని చల్లార్చుటకయి నీ సంరక్షణ భారమును వహింపవలసినవారొకరప్పుడు మఱింత యావశ్యకముగాఁ గావలసియుందురు. నీ దౌర్బల్యమును కనిపెట్టి తగిన యుపచారముచేయుచు భాగ్యలోపమువలనఁ గలుగు కష్టములను ధైర్యముతో నోర్చునట్లు నేర్పఁగల దేహసంబంధులు లేక యట్టికష్టములెట్లు సహ్యములగును?

దర్ప—చారుమతీ! ఈ పనికిమాలిన పన్నుగడలచేత నీమనస్సు పరిశోధించి నా మనస్సులోని సందేహముల నన్నిటిని నివారణము చేసికొన్నాను. నా దుస్స్వభావముచేతఁ జేసిన యనర్థమయిన యీ యపరాధమును మన్నింపుమని నిన్నెట్లు వేఁడుకొనవలయునో తెలియకున్నది.

చారు— నీవింతవఱకును జెప్పినట్లు నీకేమియు నాపద తటస్థింపనే లేదా?

దర్ప— ఇదియంతయు కేవలకల్పనమని యొప్పుకొనుటకు సిగ్గుపడుచున్నాను. ఇటువంటి యపరాధమును నేనికముందెప్పుడును మరల నీవిషయమునఁ జేయను. కాఁబట్టి నాయఁదు దయదలఁచి నామీఁద పగసాధించు చంపక నన్నింతటితో క్షమింపుము. ఈయొక్కసారిమాత్రము నాప్రార్థనమంగీకరించి నన్ను మన్నించితివా, ఈశ్వరానుగ్రహమువలన తేనె నీచెట్టఁబట్టి నీపాలఁబడి, నీప్రాపువలన స్వస్థచిత్తుఁడనయి నీనిరంతర సేవచేత నాగతపాపము పరిహరించుకొనెదను.

చారు— ఓ దర్పసారా! చాలును. ఇంతవఱకును నీవేదో ఘోరపాతకము చేసితివని తలఁచుకొని దానిపేరడుగుటకు భయపడుచున్న యీపాపము చేయ

లేదని తెలియఁజెప్పి నామనస్సున కపారసంతోషమును కలిగించినావు. ఆవిషయమయి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలనయి యివె యానందబాష్పములను విడుచుచున్నాను. అయినను నీ క్రూరములయిన యీయనుమానములును మాయలును ములుకులవలెనాటినాకనిర్వాచ్యమైన మనోవ్యథను కలిగించుచున్నవి.

దర్ప— ఈశ్వరసాక్షికముగాఁ జెప్పెదను. ఓ చారుమతీ—

చారు— నామాట కడతేఱవినుము. నాతండ్రికి నీయందు పుత్త్రాధికమైన ప్రేమముండెను. ప్రేమానిధియైన నాతండ్రియిచ్చిన యీప్రాణమును నీవు కాపాడినావు. అప్పుడాతని సమక్షమందు నా హృదయమును నీకర్పింపఁ గలుగుటకంటె ముందుగానే నా హస్తమును సంతోషపూర్వకముగా నీకర్పించినాను. అటుతరువాత శీఘ్రకాలములోనే యాతండ్రిని నేను పోఁగొట్టుకొన్నప్పుడు, ఈశ్వరుఁడన్నిటికిని దర్పసారునినే చూపినాఁడని భావించుకొని తత్క్షణమే నాహృదయమునుగూడ సమర్పించి యప్పటినుండియు నీకయి మఱియొకరివిషయమయి యెప్పుడును పడనొల్లని కష్టములకెల్లనోర్చి సంతుష్టురాలనయియున్నాను. అటువంటి నాయవ్యాజానురాగమును చులకచేసి నీవుచేసిన యవజ్ఞలనెల్ల నేకరువుపెట్టి యిప్పుడు నీమనస్సునకు నొప్పి కలిగింపనొల్లను—

దర్ప— అదియంతయు నేనే యొప్పుకొనుచున్నాను. అయినను నామాటవిని—

చారు— సంవత్సరకాలము నన్ను శోధించి నా యకృత్రిమానురాగమును కనుఁగొన్నతరువాతఁగూడ నిట్లనుమానపడుచు లేనిపోని దుశ్శంకలచేత నన్ను మరల క్రూరముగా నవమానపఱుతువని నేనెప్పుడు ననుకోలేదు. తృప్తిగాని ప్రేమించిన వారియందు విశ్వాసముంచుటగాని నీస్వభావములో లేదని నాకిప్పుడు స్పష్టపడినది. తత్త్వము బోధపడినతరువాత నేనింక నిన్ను నమ్మి మోసపోను. నాయవ్యాజానురాగమువలనను విశుద్ధచరిత్రమువలనను నీకు నాయెడల పూర్ణమైన విశ్వాసమును కలిగింపఁగలుగుదునన్న దురాశయున్నంతకాలము, నీకు తృప్తికరముగా ప్రవర్తింపవలెనని నేను సర్వవిధములఁ బ్రయత్నముచేసి చూచినాను. నీకు సంతుష్టి కలుగఁజేయుట యసాధ్యమని యిప్పుడు తేటపడుటచేత, నేనింక నీకు వివాహబంధముచేత కట్టుపడి బుద్ధిపూర్వకముగా నెల్లకాలమును నీవలన బాధలనుభవించుటకయి గృహదాసిని కాఁజాలను.

దర్ప— ఈతప్పు క్షమింపుము. ఈశ్వరునితోడు! ఇఁకముందు నేనెప్పుడయిన—

చారు— ఇంకొక్కమాటయున్నది. ఇది కడతేఱవినుము. ఇదివఱకు నా మనస్సును నీకర్పించితినిగాన, ఇఁక నేనెప్పుడును దానినన్యపురుషుని పాలుచేయను.

ఈశ్వరుఁడు నిన్ను నిత్యసంతుష్టుని జేయును గాక! మన వివాహబంధము నిష్ఫ్రభ ఛేదించిన నీయసంతుష్టి నిన్ను శీఘ్రముగా విడుచును గాక! నీయీ దుర్బలతను తలఁచుకొని నీవు చింతిల్లునప్పుడు, నీ నిత్యశంకిత్వమువలన యావజ్జీవమును నీ పాద సేవకురాలయి యవ్యాజప్రేమముతో సుఖదుఃఖములయందు నీతోడి నీడగానుండనిశ్చయించుకొన్న సంపన్నురాలు నిన్నెడఁబాసినదని మాత్రము విచారపడఁబోకు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

దర్ప— నాపాలిటి భాగ్యదేవత నన్ను విడిచిపోయినది. అటువంటి కన్యారత్నము నావంటి మందభాగ్యునకెట్లు దక్కును? ఆమె మనోనిశ్చయమును దలఁచుకొన్న నాకు భయమగుచున్నది. నేను క్రూరుఁడను; మృగప్రాయుఁడను; వివేకహీనుఁడను. అయోగ్యుఁడనయిన నాకిట్టి భాగ్యలక్ష్మి నీశ్వరుఁడనుగ్రహించినప్పుడను భవింపలేక కూలఁద్రోచుకొన్నాను. ఇఁక నాకు భాగ్యాశ లేదు. నాపనికి నేను పోవలెను. ఆ యుద్ధములో సహాయపురుషుఁడను గాక విక్రమసేనునికి మాఱుగా నేనే ప్రధానపురుషుఁడనయిన నెంతయు మేలుగనుండును.— ఓ కాముఁడా! నన్నిట్లేల బాధించెదవు? నీదుస్సహవేదనకు నేను తాళఁజాలను. నేను ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[ఒక పరిచారికయు, కళావతియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పరి— నా యజమానురాలింతకు మునుపిక్కడ నేయున్నది. ఒకవేళ నామె యిప్పుడే యీ గదిలోనికిఁబోయియుండును. (అని వెడలిపోవుచున్నది.)

కళా— కటకటా! అతఁడట్లు చేసినను నాహృదయమాతనినుండి మరలకున్నది! నావదినెవచ్చి యిప్పు డొక్కయుపన్యాసము చేసినపక్షమున, మరల నాకాతనిని ప్రార్థింపవలెనన్న బుద్ధికూడ పుట్టునేమో!

[చారుమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

కళా— చారుమతీ! నాకిప్పుడు మనశ్శాంతి కావలసి నీవద్దకు వచ్చినాను. (మొగమువంకఁజూచి) ఓహో! ఇదియేమి? ఏడ్చుచున్నావేమి? ఆ దర్పసారుఁడు నిన్ను దుఃఖపెట్టుచుండలేదుగదా?

చారు— నీవనుకొన్నది కారణముకాదు. నాకు దుఃఖముకలుగుటకు కారణము వేరేయున్నది. నీవది తెలిసికోలేవు.— (తనలో) కళావతివద్ద దర్పసారునిమీఁద నిందమోపను.

కళా— నీకెంత మనోవ్యథ కలిగియున్నను నీది నా మనోవ్యథకు సమానము కాదు. తుదకు విజయపాలుఁడెవరయినాఁడో విన్నావా?

చారు— అదంతయు దర్పసారుఁడు మొదటనే నాతోఁ జెప్పినాఁడు. విజయపాలుఁడని నీవనుకొనుచుండిన వాఁడెవరో నేనెఱుఁగకుండినపక్షమున, అతనిమీఁద నీకుఁగల చాపల్యమును నేను ప్రోత్సాహపఱిచియుండను.

కళా— అట్లయినయెడల నేనందఱివలనను మోసపోయినాను. పోనిమ్ము. ఇఁక నేనాతనిని వివాహమాడను.

చారు— అవునుగాని, కళావతీ!—

కళా— నామాటవినుము. ఇట్లు చేయుటచేత నాకేకాదు మఱి యెవ్వరికైనను కోపము రాకుండునా? మాకెంతో కష్టమువచ్చుననియు, ధైర్యసాహసములు చూపవచ్చుననియు, నేనెదురుచూచుచున్నప్పుడు తుదకు కార్యమంతయు చప్పపడి నిస్సారమయిపోయినది. మాఱువేషము వేసికొనుట, త్రాటినిచ్చెనతో గోడలుదాటుట, చీఁకటిలో నాలుగు గుఱ్ఱములబండియెక్కి పాఱిపోవుట, గాంధర్వవివాహమాడుట, అన్నియు చెడిపోయినవి. ఇంత యాశాభఁగము కలిగినతరువాత నేను నలుగురిలో తలయెత్తుకొని యెట్లు బ్రతుకఁగలను?

చారు— నాకిది వింతగా కనఁబడదు.

కళా— తుదకు నాకెంత యాశాభంగము కలిగినదో చూచినావా? పాఱిపోవుటకెంతో సన్నాహము చేసికొన్నతరువాత, కట్టకడపట నేమియు లేకుండ నా మేనత్త యనుమతితో మాయింట పుస్తెముడి పెట్టించుకోవలసినగతి పట్టినది. ఇటువంటి దుర్యోగమునకు సహింపఁగలిగిన నేను ముందేమి చూడనున్నానో!

చారు— పాపము! నీకెంతటి దురవస్థ సంభవించినది!

కళా— అతనితో నర్థనిమిష కాలము మాటాడఁగలుగుటకయి పన్నిన యా మాయోపాయములను స్మరణకుఁదెచ్చుకొనఁగా నాకిప్పుడు దుఃఖము వచ్చుచున్నది. మాఘమాసములో చలిలో నిశీథవేళ నొంటిగా బయలుదేఱి పుష్పవనములో చిత్రప్రతిమవలె నిశ్చేష్టుఁడయి నిలుచున్న యాతనిని కన్నులపండువుగా చూచుచుండెడిదానను. ఆసమయమునందు చలిచేతనతఁడును భయముచేత నేనును వడఁకుచు, పరస్పర శరీర స్పర్శనము చేసి యానందామృత సాగరమునందు మునిఁగి తేలుచుండెడివారము. అంతటిప్రేమ యిప్పుడింతటికివచ్చినది.

చారు— నేనిప్పుడుత్సాహస్థితిలోనుండి యున్నపక్షమున, నీ యవివేకమునకు పకపకనవ్వి ఛీవాట్లు పెట్టియుందును. అయినను నీయందట్టి యనురాగాతిశయము గలవానిని పనికిమాలిన నీచపలతనుబట్టి విడనాడి నిష్కారణముగా పరితాపము పాలు చేయవలదనిమాత్రము నేనిప్పుడు నిన్ను బతిమాలుకొనుచున్నాను.

కళా— ఓహూహూ! ఈసమయములో నా మేనత్తకూడ వచ్చినదేమి?

[సుభద్రమ్మయు, రాముఁడును, మాధవుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుభ— అయ్యో! అయ్యో! కొంపమునిఁగినది. పొలములో హత్యలు జరగుచున్నవి. నరహత్యలు. ఉపద్రవము తప్పించుటకయి యెక్కడ వెదకినను వీర సేనుఁడుగారు కనఁబడరు.

చారు— అమ్మా! ఏమియుపద్రవము వచ్చినది?

సుభ— ఇతనినడుగు. నాతోఁజెప్పినవాఁడితఁడే.

కళా— (రామునితో) ఏమి తటస్థించినదో చెప్పు.

రామ— తాను ముఖ్యంగా సంబంధించివున్న చిన్నది యింత ఆతురపాటుతో అడుగుతూవున్నప్పుడు జరిగినసంగతి శీఘ్రంగా చెప్పక ఆలస్యం చెయ్యడం నావంటి వివేకంగలవాడికి యెంతమాత్రమూ ధర్మంకాదు.

కళా— శీఘ్రముగాఁజెప్పు. వేగిరము!

రామ— అమ్మా! తమరు సెలవిచ్చినట్లు యిటువంటి సంగతులు శీఘ్రంగాచెప్పివెయ్యవలెను. అలాచెప్పకుండా యేమాత్రం ఆలస్యంచేసినా యీలోపుగా రెండు మూడు ప్రాణాలకు భంగంరావచ్చును.

కళా— నేనీవిలంబము సహింపలేను. అత్తా! ఏమిజరిగినదో నీవైననుజెప్పు.

సుభ— జరుగుటకేమున్నది? నఱకులాట జరుగుచున్నది. హత్యలు జరుగుచున్నవి. చావులు తటస్థించుచున్నవి. ఆ వివరములితఁడు చెప్పఁగలఁడు.

కళా— ఓరామా! నిన్ను ప్రార్థించుచున్నాను. సంగతియేమో రెండు మూడు మాటలతో చెప్పు.

రామ— నరుకులాటవిషయమయి యెవ్వరినెవరు నరికినారో నేను చెప్పలేను. నరహత్యనేరం విషయమై ధర్మాధికారులే నిజం కనుక్కొని యెవరియందు దోషం వుంటే వారిని శిక్షిస్తారు.

కళా— ఎవరు? అట్లు పోట్లాడుచున్నవారెవరు?

రామ— వారిలో వొకరు బహుచిన్నవాడు; మహా దొడ్డవాడు. ఆయనకు యేవిధమయిన అపాయమూ జరగడం నాకు యిష్టంలేదు. ఆయనకు నామీద యెంతో ప్రేమ. నన్నెప్పుడూ పల్లెత్తుమాట అనలేదు.

కళా— ఆయనయెవరు? ఎవరు? ఎవరు?

రామ— నా యజమానుడు. అమ్మా! నా యజమానుడు. తెలిసినదా? ఆయన నా యజమానుడు.

కళా— ఓ యీశ్వరుఁడా! విక్రమసేనుఁడా యేమి?

సుభ— ఓహోహో! ఇప్పుడు నీవు భయపడుచున్నట్టున్నావే!

చారు— అతనితోనున్న రెండవవారెవరు!

రామ— తక్కినసంగతి నాకంటె యితను బాగా చెప్పగలడు.

చారు— మాధవా! నీవు చెప్పు.

మాధ— అమ్మా! ఆవంకచూడు. జరిగే అనర్థమంతా అక్కడ జరుగుతూవున్నది. వూరికే వినోదంకొరకయితే కత్తులతోనూ తుపాకులతోనూ వెళ్ళరు. వాటిని చూస్తే నాకు వారు కోపంతోవెళ్ళినట్టు తోస్తూవున్నది.

చారు— విక్రమసేనుఁడుగాక యక్కడ మరెవరున్నారు?

మాధ— మందభాగ్యుడైన నా యజమానుడొకడు. అతనియందు వుండే దయచేత, అతనిపేరు నేను ముందుగా చెప్పలేకపోయినాను. అమ్మా! నీవు నన్నెరుగుదువుగదా! నేను మాధవుణ్ని. ఇంకా ప్రాణాలతో వున్నపక్షమున నా యజమానుడు దామోదరవర్మ. దర్పసారుడుకూడా అక్కడనేవున్నాడు.

చారు— అమ్మా! మనము వెంటనే యక్కడకుఁబోయి పోరాటము మాన్పవలెను.

సుభ— అటువంటి క్రూరకర్మము జరగు స్థలమునకుఁబోవుట స్త్రీలకు తగదు.

మాధ— అమ్మా! మీరు శీఘ్రంగాపోయి కలహం నివారించవలెను. మీరు వెంటనే వెళితే కొన్ని ప్రాణాలైనా దక్కుతవి. వారందరూ తెంపరులైవున్నారు. అందరినీ మించిన దయాదాక్షిణ్యాలులేని పురుషోత్తమదేవుడుకూడా వారిలోవున్నాడు.

సుభ— పురుషోత్తమదేవుఁడా? హా! దైవమా! ఈపడుచు వాంద్రాయనను గూడ తమ కయ్యములోనికీడ్చినారుగదా! అమ్మాయీ! అట్లు నిలుచున్నావేమి? నీ హృదయములో నేమూలను దయ లేనట్లున్నది.

కళా— అత్తా! ఇప్పుడు మనము చేయవలసినదేమి?

సుభ— ఎవ్వరికి నపాయము జరగకుండ మాన్పుటకయి మనమక్కడకు లేళ్ళవలె పరుగెత్తుకొని పోవలెను. అన్నా! మాకు నీవాస్థలమును జూపఁగలవా?

రామ— నేను మిమ్మల్ని అక్కడకు తీసుకపోతాను.— ఓరీ! మాధవా! వీరసేనుడుగారిని తీసుకుని రావడానికి నీవు వెళ్ళు.

మాధ— వెళుతాను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సుభ— కన్నెలారా! నావెంటరండి. ఇతఁడు మనల నక్కడకుఁ దీసికొని పోవును.— రామా! నీవు ముందునడిచి నాకు దారిచూపు.

రామ— స్త్రీలనుమిమ్మల్ని వెనకదిగవిడిచి లక్షవరహాలిచ్చినా నేనుముందరపోను.

సుభ— నీవాస్థల మెఱుఁగుదువా? నిజము చెప్పు.

రాము— ప్రయత్నం చేస్తే నేను కనుక్కోగలననుకుంటాను. దారితప్పిపోకుండా వుండడానికి నాకొక్క శుభసూచకం కనపడుతూవున్నది. తుపాకుల చప్పుడు వినపడడంతోటే, ఆ చప్పుడునుపట్టి మనమాస్థలానికి తప్పకుండా పోవచ్చును. భయపడకండి. మీకువచ్చిన భయమేమీ లేదు. మీప్రాణాలకు నాప్రాణాలడ్డంవేస్తాను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము— దక్షిణపు వీధి.

[తనకత్తిబట్టలోఁ జెట్టుకొని విక్రమసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విక్ర— ఈ గ్రామములో వీధిలో నెవ్వరిచేతిలోనైన కత్తి కనఁబడిన పక్షమున నెల్లవారును వెఱ్ఱికుక్కను జూచినట్లు భయపడుదురు. దర్పసారుఁడింకను రాలేదు. అతఁడెప్పుడును వేళకురాఁడు. అతనిని విడిచి తుదకు నేనొక్కఁడనే పోవలసివచ్చినది. ఓయి దేవుఁడా! ఇప్పుడు వీరసేనుఁడుగారీవంకనే వచ్చుచున్నారే! ఈయనను నేనెట్లు తప్పించుకోను? (అని తలవంచుని తొలఁగిపోవుటకు ప్రక్కకు తిరుగుచున్నాఁడు.)

[వీరసేనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర— ఆవచ్చెడివారెవరో దూరమునుండి యానవాలుపట్టు కష్టముగానున్నది. అతఁడు మా విక్రమునివలెనేయున్నాఁడు. అవును వాఁడు మావిక్రముఁడే. సందేహములేదు. ఓరీ! విక్రమా! విక్రమా! (అని సమీపమునకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

విక్ర— అయ్యా! మీరు నన్ను గుఱుతుపట్టినారుగాని మిమ్ము నేను గుఱుతుపట్టలేదు. మిమ్ము నేనెప్పుడును జూచియున్నట్టు జ్ఞప్తికిరాలేదు. నాపేరు వర్ధమానుఁడు. నాతో మీకేమైన పనియున్నదా?

వీర— అట్లయిన నన్ను క్షమింపవలెను. నేను భ్రమపడినాను. మిమ్ముఁజూచి— ఏమి? వానివలెనే యున్నాఁడే! — నిమిషము నిలువుఁడు. (మొగమువంక తేఱిపాఱఁజూచి) ఓహోహో! వర్ధమానుఁడుగారా తమరు? ఓరి దున్నపోతా! నీవిప్పుడేమి మాయచేయఁ దలఁచుకొన్నావు?

విక్ర— ఏమియులేదు. నేనిప్పుడూరక నవ్వులాటలకన్నాను. నేనన్నది వట్టి నవ్వులాటమాట. తమకొఱకే నేనిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినాను.

వీర— అలాగా? నీవదృష్టవంతుఁడవుగనుక నీకు నేను వెంటనే కనఁబడినాను. ఆవేషమంతయు నేమి—

విక్ర— మఱేమియు లేదు. ఇది చలిరాత్రి అంతయు తరువాత తమతో మనవి చేసెదను. నాకు కొంచెముపనియున్నది. నన్నిప్పుడు విడిచిపెట్టుఁడు.

వీర— నిమిషము నిలువు. పోకు. నీవు నాకొఱకే కాదా యిక్కడకు వెదకుకొనుచు వచ్చినావు? ఇంత తొందరగా నీవిప్పుడెక్కడకు ప్రయాణము?

విక్ర— ప్రయాణమా!

వీర— అవును. నీవిప్పుడెక్కడకు పోవుచున్నావు?

విక్ర— నేనెక్కడకు పోవుచున్నానా?

వీర— ఓరి గాడిదా!

విక్ర— ఎక్కడికా? నేను— నేను—. ఇప్పుడు నేను కళావతియొద్దకు వెళ్ళుచున్నాను. ఎందుకా? సాధ్యమైనయెడల, నేనాచిన్నదానిని ప్రార్థించి సమాధానపఱుచుటకు. మీకొఱకేల యెదురుచూచుచున్నానా? ఆపనికే మిమ్ము—

వీర— తెలిసినది. నన్ను నీతోఁగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోవుటకు. నేనుకూడ వచ్చెదనుపద.

విక్ర— కాదు కాదు. ఆపనినిమిత్తముకాదు. మఱియెందుకా? ఊరకే మిమ్ముఁజూచి సెలవుపుచ్చుకొనిపోవుటకు. అంతే. ఇది చలిరాత్రి. మీరు బైలతిరుగఁగూడదు.

వీర— ఆపనినిమిత్తమే కాదా? ఇది చలిరాత్రియేమి? మంచిది! కళావతితో నీవేమని చెప్పెదవు?

విక్ర— ఏమన్నది? ఆ చిన్నదానిని నన్ను క్షమింపుమని వేఁడుకొనెదను; మంచి మాటలు చెప్పెదను; ఒట్లుపెట్టుకొనెదను; పాదములమీఁదఁబడెదను. అయ్యా! మీకాలస్యమగుచున్నది. చలిలో నడిచినపక్షమున మీకు జబ్బుచేయును. శీఘ్రముగా నింటికిపొండి.

వీర— నాకాభయము లేదు. నేనుపోను. మీవంటి కుఱ్ఱవాండ్రకు గుండెలలో చలిసోఁకినప్పుడు— (అని యాతని గుండెలు తడవుచు) — ఇదియేమి? ఇక్కడ నేదో లోపల చేతికి గట్టిగా తగులుచున్నది!

విక్ర— ఏమియు లేదు. మఱేమియు లేదు.

వీర— ఏమియు లేనేలేదా? నాచేతికి లోహమువలె గట్టిగా సోఁకినదే!

విక్ర— కడియములు. కడియములు. కళావతినిమిత్తము కడియములజత!

వీర—నీవెటువంటి కడియములు చేయించినావో చూడనీ. (అని పయిబట్టలాగఁగా నేకత్తి క్రిందపడుచున్నది). ఇవి యెంతమంచికడియములు! / ళావతినిమిత్తమా యీ కడియములజత? ఈకత్తితో నీవాచిన్నదాని గొంతుకోయఁదలఁచుకోలేదుకదా?

విక్ర— ఆహాహాహాహా! ఇది చివరవఱకు మీతోఁజెప్పకుండనుండి కడపట్ట, దీనితో మీకు వినోదము కలిగింపవలెననుకొన్నాను.

వీర— నాతోఁజెప్పకపోవలెననుకొన్నావుగా? ఇది నిశ్చయముగా నాకు వినోదము కలిగించెడు కడియముల జతయే! సందేహము లేదు.

విక్ర— ఇఁక మీతో నిజమేచెప్పెదను వినుఁడు. కళావతి స్వభావము మీరెఱుఁగుదురుకదా? ఆమె నన్ను క్షమింపనన్నపక్షమున, ఈకత్తి పయికిఁదీసి "యిప్పుడు దీనితో గొంతుకోసికొని నీపాదముల మ్రోలపడి ప్రాణములు విడిచెద" నని బెదరించి యామెమనసు కరఁగించి యామెను లోపఱుచుకోవలెనని యీఖడ్గము కొని పోవుచున్నాను.

వీర— నీవు కత్తితోఁగాదు, ఏకుతో గొంతుకోసికొనెదవు. ఒకవేళ నీమాయవేషమువల్ల కళావతి మనసు కరఁగవచ్చును. పో.

విక్ర— నా విజయవార్తను కొంతసేపటికి మీరే విని సంతోషించెదరు.— ఓ కళావతీ! నన్ను క్షమించు. క్షమించనిపక్షమున నీయెదుటనే నేనీ కత్తితో పొడుచుకొని ప్రాణత్యాగము చేసికొనెదను.— అని చెప్పుదును.

వీర— "ఓ ప్రబుద్ధుఁడా! ప్రాణత్యాగము చేసికోకు. కత్తివిడిచి నాచేయి గ్రహించు"— అని యామెచిన్నది నిన్నాదరించును లే. నీకడియముల జత పట్టుకొని నీవు శీఘ్రముగా పో.

విక్ర— చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[అంతట మాధవుఁడు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.]

మాధ— అతణ్ని నిలపండి. ఆపండి. చావు. నరుకులాట. — ఓ వీరసేనా! అతణ్ని నిలపండి. పోనియ్యకండి. నరుకులాట! చావులు!

వీర— నఱుకులాటా? చావులా? ఎక్కడ?

మాధ— అప్పుడే అతఁడుకంటికి కనపడకుండా మాయమయి పోయినాడు. నేను నాశాయశక్తులావగర్పు వచ్చేటట్టు పరుగెత్తుకుని వచ్చినాను. అయ్యా! మీరతణ్ని యెందుకు ఆపినారుకారు? మీరు పట్టుకొని నిలిపివుంచవలసింది.

వీర— నీకు మతిపోయినదా యేమి? ఆపవలసినదెవరిని? నిలుపవలసినది మా విక్రమునినా?

మాధ— విక్రమసేనుణ్నే. నరహత్య జరుగుతూవున్నది.

వీర— నరహత్యా!

మాధ— అయ్యో! యెన్నో నరహత్యలు జరుగుతూవున్నవి. ఆపోలాలలోయెన్నో

నావిధాల నరుకులాటలు జరుగుతూవున్నవి. అలా చూస్తారేమి! అక్కడపోట్లాట జరగుతూవున్నది. కత్తులతోనూ తుపాకీలతోనూ ఘోరయుద్ధం జరుగుతూవున్నది.

వీర— ఎవరు పోట్లాడుచున్నారు?

మాధ— అందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నేను యెరిగినవారందరూ పోట్లాడుతూవున్నారు. నా యజమానుడు పురుషోత్తమదేవుడుగారూ మీకొమారుడూ—

వీర— ఓహోహో! వానిమాయలు నేనిప్పుడు గ్రహించినాను. — నీవాస్థల మెఱుఁగుదువా?

మాధ— రాజుగారి పొలములు.

వీర— నీవక్కడకు దారి యెఱుఁగుదువా?

మాధ— యెరగను. నేనువెళ్ళి తలారులనూ దండాధికార్లనూ గ్రామస్థులనూ అందరినీ తీసుకువస్తాను. అందరమూ చేరితేనేగాని యుద్ధం ఆపలేము.

వీర— నీవు నావెంటరా. మనము పోవునప్పుడెదురుపడినవారిని తోడుతీసికొని పోదము.— ఓరి బోంకులమారి గాడిదా! ఇదా నీ కడియాలజతయొక్క వృత్తాంతము? నాకు కోపము వచ్చుచున్నది. నాకంటఁబడ్డతరువాత నీపని పట్టించెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

3. రంగము — రాజుగారి పొలములు.

[పురుషోత్తమదేవుఁడును దామోదరవర్మయు తుపాకులు చేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.]

దామో— ఓ పురుషోత్తమదేవా! నా భుజశౌర్యముతోడు! నలువది గజములు మంచి దూరము. అది గుఱికి మంచిదూరము.

పురు— పెద్ద తుపాకులకంతదూరము కావలెనుగాని యీచిన్నతుపాకులకక్కఱ లేదు. ఆ యేర్పాటులన్నియు నాకు విడిచిపెట్టు. ఇటువంటి విషయములలో నీకంటె నాకెక్కువ యనుభవము. దూరము నీకు చూపెదనుచూడు. (అని యడుగులు వేయుచు) ఈదూరము చాలును.

దామో— చాలదు. ఇంతకంటె మనమిఱుకుగదిలోనే పోట్లాడవచ్చును. పురుషోత్తమదేవా! నామాటవినుు. విరోధి నాకెంతదూరములోనున్న నేనంత సూటిగా గుఱిపెట్టఁగలను.

పురు— మేలుమేలు! అతఁడు నీకంటికే కనఁబడకపోయినయెడల మఱింత యెక్కువసూటిగా గుఱిపెట్టఁగలవు కాఁబోలును!

దామో— అది కాదుగాని మాయిద్దఱికిని మధ్య నలువదిరో యేనుబదిరో గజములదూరముండవలెను—

పురు— అక్కఱలేదు. మూడు నాలుగడుగులదూరము చాలును.

దామో— గుండుదెబ్బకా మూడునాలుగడుగులదూరము? అంతచేరువనుండి నేను శత్రువును జంపినపక్షమున గొప్పతనమేలేదు. నా మనవి విని నన్ను నా శత్రువును దూరమునుండియే పడవేయనిమ్ము.

పురు— ఆవిషయము నేనును నీశత్రునియొక్క సహాయుఁడును నిర్ణయముచేసి కొందుములే. దామోదరవర్మా! ఈయుద్ధములో నీకొకవేళ నపాయము తటస్థించెడు పక్షమున, నేను నీనిమిత్తము చేయవలసినపని యేమి? నీవేమయిన మరణశాసనము వ్రాసినావా?

దామో— నీకు నామీఁదఁగల దయకు సంతోషించినానుగాని నీమాటలకు నాకర్థముకాలేదు—

పురు— తుపాకులు కాల్చుకొన్నప్పు డుభయయోధులలో నెవ్వరికైన గుండు దెబ్బతగిలి ప్రాణాపాయము సంభవింపవచ్చును. ఒకవేళ గుండుదెబ్బ నీకే తగులుట తటస్థించినపక్షమున, గృహకృత్యములను గుఱించి వ్యవహారము చక్కపెట్టుకొనుటకు నీకప్పుడవకాశముండదు.

దామో— అలాగునా?

పురు— నీకు ప్రాణాపాయము సంభవించినపక్షమున, నీ శరీరమును నూనెలో వేసి మీయూరికి పంపవలెనా? ఇక్కడనే పాతి పెట్టించవచ్చునా?

దామో— నూనెలో వేయుటా! పాతిపెట్టుటా! పురుషోత్తమదేవా! నీవటువంటి యశుభవాక్యములు పలుకఁగూడదు.

పురు— దామోదరవర్మా! ఇదివఱకెప్పుడును నీవిటువంటి వ్యవహారములలో ప్రవేశించియుండలేదు కాఁబోలును!

దామో— వెనుకనే నిటువంటి వ్యవహారములెప్పుడు నెఱుఁగను.

పురు— అయ్యో! నీస్థితి నాకు విచారకరముగానున్నది. అనుభవములో సాటియైనది లోకములో మఱియొకటిలేదు. నీ ప్రతివీరునియొక్క గుండుదెబ్బ నెట్లు కాచుకొనెదవో నేఁడు చూతము.

దామో— కాచుకొనువిధము నాకు తెలియును. ఆవిద్యలో నేను పండితుఁడను. ఇదిగో చూడుము. నేనీలాగున నఁ గాచుకొనెదను. (అని మూలకుతొలఁగి శరీరము ముడుచుకొని దాఁగుచున్నాఁడు.)

పురు— నీవు బొత్తిగా చాటునకుఁబోయినావు. చూడు. (తుపాకి గురిపెట్టి నట్లు చాచుచు) ఇదిగో నేను గురి—

దామో— పురుషోత్తమదేవా! ఆగు. ఆగు. నీ తుపాకికి గుళ్ళు తగిలించ లేదుగదా! చిన్నగా చూచినావా!

పురు— భయపడఁబోకు.

దామో— భయపడలేదు. అవునుగాని— నీకు తెలియదు— గుండు తనంతనే లోపలినుండి యెగిరి పైకి రావచ్చును.

పురు— ఆలాగుం డెప్పటికిని జరగదు. నీకేమియు భయములేదు నేను గురి చూచి కాల్చినప్పుడు గుండు నీయాయువుపట్టున తగులక తప్పిపోదుగా—

దామో— ఆయువుపట్టా? కాదా?

పురు— మాటాడకు. కదలక నేను చెప్పినట్లు నిలుచుండు. (అని రెండవ చేతుల తోను బొమ్ముపట్టుకొని నిలువఁబెట్టి) నీవక్షస్స్థలమెప్పుడును శత్రువు వంకఁబెట్టి నిలువఁబడు. ఈవలినుండి యావలికి రెండుమూడుగుండ్లు నీబొమ్ములోనుండి దూరి పోయినను, అందువలన నీకు నష్టమేమియు లేదు.

దామో— రెండుమూడుగుండ్లు నాబొమ్ములోనుండి దూరునా?

పురు— దూరిపోవచ్చును. అంతకంటె మరేమియు జరగదు.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నావలనఁగాదు. ఈ వంకరమార్గములు నాకు పనికిరావు. ప్రతివీరునియొక్క గుండు చిన్నగా వంకరగా వచ్చులాగున నేనెదు రుగా ప్రక్కకు తొలఁగి నిలువఁబడెదను. నా కత్తితోడు! నేనోరసిల్లి నా శౌర్యమును జూపెదను.

పురు— తుదకువారురాక మనకాశాభంగముకలుగఁజేయరుకదా? రాకమానరు.— (ఆవంకఁజూచి) అదిగో! వారు వచ్చుచున్నట్టున్నారు.

దామో— ఏమీ! వచ్చుచున్నారా?

పురు— అదిగో! దూరముగా పొలముగట్టు దిగుచున్నారు.

దామో— వారిద్దఱున్నారు. రానిమ్ము. మనము—మనము—మనము పారిపోము.

పురు— పారిపోవుటా!

దామో— కాదుకాదు. నా శౌర్యముతోడు! మనము పారిపోమనియే నేనన్నాను.

పురు— ఏమి? వడఁకుచున్నావేమి?

దామో— మరేమియు లేదు. నేను నిశ్చలముగానున్నాను. ఎందుచేతనో కాని నాకెనుకటి ధైర్యముమాత్రమిప్పుడు నన్నువిడిచి పరుగెత్తుచున్నది.

పురు— ఛీఛీ! నీగౌరవమాలోచించుకో.

దామో— నాగౌరవమా? అవునవును, నీవు నడుమ నడుమ నా గౌరవమును ర్చి రెండుమూడుత్సాహవచనము లనుచుండు.

పురు— (అవంకఁజూచి) వారీవంకనే వచ్చుచున్నారు.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నీవు వద్దలేకపోతివా, భయమువచ్చి నామీఁద సును. ఇప్పుడు ధైర్యము మాటిమాటి నావద్దకు వచ్చుచు పోవుచున్నది. నా ర్యము నన్ను విడిచెనా—

పురు— ఈసారి నీవద్దకు వచ్చినప్పుడు నీధైర్యమును విడువక గట్టిగాపట్టుకో.

దామో— ఓమిత్రుఁడా! నాధైర్యము నన్ను విడిచిపోవుచున్నది. మరల నా ద్దకు వచ్చునట్లులేదు. అవునవును. అంతకంతకు దూరమగుచున్నది. నా చేతుల ని బలమంతయు లాగుకొని మటిపోయినది.

పురు— నీగౌరవము. నీగౌరవముమాటచూచుకో. వారుసమీపమునకువచ్చినారు.

దామో— ఓ భగవంతుఁడా! నన్ను రక్షించు. ఈసమయమునందు నేను మా ంటియొద్దనున్న నెంతో బాగుండిపోవును. నేనీమాటలనుచుండఁగానే గుండు బ్బలగిలి నాప్రాణము లెగిరిపోవునేమో!

[దర్పసారుఁడును, విక్రమసేనుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు— ఓహోహో! విక్రమసేనుఁడుగారా? నావలెనే మీరును మీ మిత్రునికి హాయులుగా వచ్చినారు కాఁబోలును! మొట్టమొదట మిత్రునిపని అయిన తరు గాత కడపట మన సొంతపని కావచ్చును.

దామో— ఏమి నామిత్రుఁడు విక్రమసేనుఁడా? ఓయీ విక్రమసేనా!

విక్ర— దామోదరా! విన్నావా? విజయపాలుఁడు నీవద్దకు వచ్చినాఁడు.

పురు— దామోదరవర్మా! ఇతనిని గౌరవముతో చూచినందుకు నిన్ను నేను ందింపను.— (దర్పసారుని వంకఁజూచి) ఓ విజయపాలా! మీరు మీ యాయుధ ములు ధరించినపక్షమున, విక్రమసేనుఁడును నేనును దూరము కొలిచెదము.

దర్ప— నాయాయుధములా?

దామో— ఇదేమి? పురుషోత్తమదేవా! నేను దర్పసారునితో పోట్లాడుటకు రాలేదు. వీరిద్దఱును నా ప్రాణమిత్రులు.

పురు— అయ్యా! మీరిక్కడకు దామోదరవర్మతో పోట్లాడుటకు రాలేదా?

దర్ప— నేను రాలేదు.

పురు— నాకు మహావిచారముగానున్నది. దర్పసారా! ఇక్కడకు మనము

యుగ్రహమును పోరాడ వేడుకపడివచ్చినవారమగుటచేత, నీవూరక కూరుచుండి వేడుకకు భంగము చేయవని తలఁచెదను.

విక్ర— దర్పసారా! ఈపురుషోత్తమదేవునిమాట తీసివేయక యుద్ధము చేయుము.

దర్ప— దామోదరవర్మ కిష్టమున్న పక్షమున—

దామో— లేదు లేదు. నాకిష్టము లేదు. నాయవమానమును నేను బుద్ధిపట్టి సహించి శాంతతవహించి యూరకుండఁగలను. వీరితో పోరాడుటకు నాకేమియు నావశ్యకము లేదు. నీకుకూడ లేకపోయినపక్షమున మనము సుఖముగా వెడలిపోవచ్చును.

పురు— దామోదరవర్మా! నామాటవిను. నీవు నన్నూరక యవమానపఱుపరాదు. నీవు నిశ్చయముగా నెవ్వరినో యుద్ధమునకు పిలిచి వారితో పోరాడుటకయి యిక్కడకు వచ్చినావు. ఇప్పుడు నీశత్రువుయొక్క ప్రతినిధిగా వచ్చియితఁడు యుద్ధము చేయుటకిష్టపడియున్నప్పుడు, నీవేల యొప్పుకొనఁగూడదో నాకు హేతువు తెలియకున్నది.

దామో— పురుషోత్తమదేవా! నేను చెప్పునది విను. నేను విజయపాలుఁడను వానిని యుద్ధమునకు పిలిచినాను. అతఁడు నాయెదుట తనమొగము చూపుటకెట్లు సాహసింపలేకపోయినాఁడో నీవే చూచుచున్నావుగదా? అతఁడిక్కడకు వచ్చిన పక్షమున, నేను తత్క్షణమాతనిని తనకృషిని విడుచునట్లు చేసెదను.

విక్ర— దామోదరవర్మా! నీకు భ్రమ నివారణము చేసెదను విను. విజయపాలుఁడను పేరుగలవాఁడెవ్వఁడును లేఁడు. ఆపేరు పెట్టుకొన్న పురుషుఁడిదె యిప్పుడు నీయెదుట నేయున్నాఁడు. ఈ రెండు వేషములలోనుగూడ నతఁడు చేయుచున్న కృషి యొక్కటియే యయినందున, అతఁడా కృషినివిడువక పోరాడుటకయి యిచ్చట సంసిద్ధుఁడుగానున్నాఁడు.

పురు— నీవదృష్టవంతుఁడవు. నీకిప్పుడు మంచి యవకాశము తటస్థించినది—

దామో— లక్షవరహాలిచ్చినను నేను నా ప్రాణసఖుఁడయిన విక్రమసేనునితో పోరాడుదునా? ఇతఁడు నూఱు విజయపాలవేషములు వేసినను నేను తగవులాడను. పురుషోత్తమదేవా! నేనెన్నఁడైన మానుషస్వభావము విడిచి క్రూరకర్ముఁడనగుదునా?

పురు— దామోదరవర్మా! నీవద్ద పౌరుషము లేదు.

దామో— కావలసినంతయున్నది. నా పౌరుషమును పరీక్షించి చూడవలెనన్న పక్షమున, నీవు ప్రధానవీరుఁడవుగానుండి నన్ను నీకు సహాయునిగాఁ జేసికొమ్ము. నీశరీరము నిక్కడనే పాతిపెట్టవలెనో, నూనెలో వేసి మీయూరు పంపవలెనో మఱి యేమిచెయ్యవలెనో చెప్పితివా నేను సంతోషపూర్వకముగాఁ జేసెదను.

పురు— చాలు. చాలు. నీవు వట్టి రణభీరుఁడవు.

దామో— మిత్రులారా! ఇతఁడు నన్నేమనుచున్నాఁడో మీరు వినుచున్నారా? నేను రణభీరుఁడనఁట!

పురు— అవును. ఆమాట నేను నిన్నన్నాను.

దామో— రణభీరుఁడని నీవిప్పుడన్నమాట నేను పాటిగాఁబట్టను. నీవామాట కోడిగమునకన్నావు. ఆమాటకాక నీవు నన్ను కల్లరియని పిలిచినపక్షమున—

పురు— పిలిచిన నేమిచేసెదవు?

దామో— నీవు మాట మర్యాదనెఱుఁగని గ్రామ్యుఁడవని తలఁచెదను.

పురు— నేను నీమాటయందు గడ్డిపరకంత గౌరవముంచను.

విక్ర— పురుషోత్తమదేవా! నా మిత్రుఁడయిన దామోదరవర్మకంటె మంచి సహాయుఁడు నీకు మఱియొకఁడు దొరకఁబోఁడు. ఇతఁడు ముక్కుకఁడలు కోసెడు మహావ్యాఘ్రము! నాటున నితనినందఱును నసహాయశూరుఁడని పిలతురు. ఇతఁడొక్కొక్క మనుష్యుని నొక్కొక్క వారముదినములు బాధపెట్టి చంపును. —దామోదరవర్మా! నీవట్టివాఁడవవుదువా?

దామో— అవును. ఇంటివద్దనున్నప్పుడు నేనట్టివాఁడనే.

పురు— మంచిది! విక్రమసేనా! ఇప్పుడు మనపని యారంభము కావలెను. నీవిటురమ్ము.— (అని యొఱనుండి కత్తిం దూసికొని) నీవుయుద్ధము చేయవలసినపని లేక యితఁడొచిన్నదానిని నీకు వదలివేయునో లేదో ముందుగానడిగి తెలిసికో.

విక్ర— అట్లయినపక్షమున నీవిటురా — (అని కత్తిదూసికొని) సంధి నీయిష్టము లేనట్టున్నందున, ఇదిగో కత్తితోనే నేను నీకుత్తరము చెప్పుచున్నాను.

[వీరసేనుఁడును, మాధవుఁడును, సుభద్రమ్మయు, కళావతియు, చారుమతియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాధ— ఓ వీరసేనా! వాళ్ళందఱినీ పడగొట్టండి. ముఖ్యంగా నా యజమానుణ్ణికొట్టి యిటువంటి కలహాలకు దిగకుండా బుద్ధిచెప్పండి.

వీర— విక్రమసేనా! ఊరకుండుము. ఊరకుండకపోయినయెడల నీమీఁద నాకు మరాగ్రహమువచ్చునుజుమా!— ఈ ద్వంద్వయుద్ధము నీకెట్లు తటస్థమైనది?

విక్ర— ఆవిషయమంతయు నితఁడు నాకంటె చక్కఁగాఁజెప్పఁగలఁడు. నన్ను యుద్ధమునకుఁబిలిచినవాఁడితఁడు. నేను రాజసేవకుఁడననిమీరెఱుఁగుదురుగదా!

వీర— వీఁడు మహాఘనుఁడు. వీఁడు కత్తితో నాకరిగొంతు కోయఁబోవుచుండఁగా నేను పట్టుకొన్నప్పుడు నాకు తాను రాజసేవకుఁడనని చెప్పుచున్నాఁడు— ఓరీ! రాజుగారు జనసంరక్షణమునిమిత్తము నీకిచ్చిన యాకత్తిని రాజుగారి ప్రజల

పొందుకలుకోయుటకయి నీవేల యుపయోగించుచున్నావు?

విక్ర— అయ్యా! నేను నిజము చెప్పెదను చిత్తగింపుఁడు. కారణమును జెప్పకయే యితఁడు నన్ను తనతోడ యుద్ధమునకుఁ బిలిచినాఁడు.

వీర— నీవు కారణమును జెప్పకయే నాకొడుకు నేల యుద్ధమునకుఁ బిలచినావయ్యా?

పురు— నా గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నన్ను నీకొడుకవమానపఱిచినాఁడు.

వీర— ఓరీ! ఈయన గౌరవమునకు భంగము కలుగునట్లుగా నీవీయన నేల యవమానపఱిచినావు?

సుభ— రండి. రండి. స్త్రీల సమక్షమందు మీరు మీమీ గౌరవములనిమిత్తము పోరాడఁగూడదు.— విక్రమసేనా! ఇటురమ్ము.— మీరింత నిర్భయముగా మాకేల యాయాసము కలుగఁజేయుచున్నారు?— నీనిమిత్తమయి భయముచేత కళావతి ప్రాణములు విడువఁబోవుచున్నది.

విక్ర— నేను బ్రతికిపోదునన్న భయముచేతనా? చచ్చిపోదునన్న భయముచేతనా?

సుభ— కాదుకాదు. వెనుకటిదానినిబట్టి భ్రాంతిపడఁగూడదు. కళావతి యిప్పుడు దృఢనిశ్చయురాలయియున్నది.— అమ్మాయీ! నీవు చెప్పు.

పురు— అమ్మ! మీసెలవుపొంది నేనొక్కమాట యడుగవలసియున్నది. ఇప్పుడొక్క ప్రశ్నవేసి నేనీ చిన్నదాని మౌనవ్రతమునకు భంగము కలుగఁజేయవలెను.

కళా— మీరు నన్నేమి యడుగఁదలఁచుకొన్నారు?

పురు— రమ్మురమ్ము. రాధా! ఇటురమ్ము. పరిహాసము మానివేసి మనమిప్పుడు గంభీరముగా మాటాడవలెను.

కళా— అవును మీరుచెప్పినది సత్యము. అందుచేత నేనిప్పుడు నా వక్రభావము మానివేసి యీయనకరగ్రహణము చేసి నన్ననుగ్రహింపవలెనని యీయనను వేఁడుకొనవలెను.

విక్ర— నా భాగ్యదేవతా! నీనోటినుండి యిప్పుడమృతోపమానమైన శుభవాక్యవచ్చినది.— ఓ పురుషోత్తమదేవా! నాబుద్ధికిఁజూడఁగా నీకు నేను జేసితి ననుకొనుచున్న యవమానము విషయము యేదో భ్రమయయున్నట్లు తోఁచుచున్నది. నేను బుద్ధిపూర్వకముగా నీకేమియు నవమానము చేసియుండలేదని మాత్రము నేను జెప్పఁగలను. సమయము వచ్చినప్పుడు మానమును నిలుపుకొనుటకయి పోరాడుటకు నేను వెనుకఁదీయువాఁడను కానని నీవిదివఱకే కనిపెట్టియున్నావు. భ్రమ కలిగినప్పుడు నిజమొప్పుకొనుటకు సహితము నేను సందేహించువాఁడనుగానని

నీవిప్పుడెఱుఁగవలెను. కాఁబట్టి నీకిప్పుడు నేను క్షమార్పణము చేయుచున్నాను. అయినను నన్నిప్పుడీచిన్నది యంగీకరించి గౌరవించుచున్నదిగాన, ఈమెను దక్కించుకొనుటకయి యే పౌరుషశాలి నాతోఁబోరాడఁ బ్రతిఘటించినను నేనాతనితో యుద్ధము చేసి యీ యామెను విజయలక్ష్మితోఁగూడ వరించుటకు సంసిద్ధుఁడనైయున్నాను.

వీర— విక్రమా! నీవిప్పుడు వీరులు శ్లాఘింపఁదగినమాట పలికినావు. నేనుగూడ నీపక్షమున నిలిచి నీకు సహాయుఁడనయ్యెదను.

దామో— నేనీచిన్నదానిని నీకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఈ ప్రపంచమంతయు వచ్చినను నాకీచిన్నదక్కఁ బనిలేదు. పోరాటము లేక నాకు భార్య లభింపకపోయెడు పక్షమున, నేనెల్లకాలమును బ్రహ్మచారివిగానే యుండెదను.

పురు— విక్రమసేనా! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము. చేసినతప్పునొప్పుకొని యవ్వారిని క్షమార్పణము చేసినప్పుడు శత్రుఁడయినను మిత్రుఁడగును. ఈ చిన్నదాని విషయమయి స్వహస్తలిఖితములైన యీ యుత్తరములు తాను వ్రాసినవగునో కావనో— (అని యుత్తరములు పయికితీయుచున్నాఁడు.)

సుభ— (తనలో) ఓయి దేవుఁడా! ఇతఁడిప్పుడు గుట్టు బయలఁబెట్టును గాఁబోలును!—(ప్రకాశముగా) పురుషోత్తమదేవా! ఇందులో నేదో భ్రమయున్నది. నీభ్రమను నేను తరువాత సావకాశముగా నివారణము చేయఁగలుగుదు—

పురు— నీతో సంబంధము లేనప్పుడు పెద్దదానవు నీవీవిషయములో మధ్యప్రవేశింపఁగూడదు.— ఓకళావతీ! నీవు నా రాధవకావా? కావా?

కళా— కాను. నిశ్చయముగా నేను నీరాధను గాను. (అని విక్రమసేనుని యందను జేరి నిలుచున్నది)

సుభ— ఓ పురుషోత్తమదేవా! నీవెంత నిర్దయుఁడవయి యున్నను, నీయందు ప్రేమపూనిననాయపరాధమును నేనొప్పుకొనెదను. నన్ను క్షమింపుము. నీరాధను నేను.

పురు— ఓసీ! నీవా రాధవు? ఇఁక దూరముగా తొలఁగిపో.

సుభ— ఓరి కిరాతుఁడా! ఆ యుత్తరములు నేను వ్రాసినవి. నీయందిప్పుడు రసికత్వమణుమాత్రమయినను కనఁబడినపక్షమున, నిన్ను ధన్యుని జేయుటకు నేను గొంచెమాలోచించియుందును.

పురు— ఓసుభద్రమ్మా! నీవు చూపఁదలఁచుకొన్న యనుగ్రహమునుగూర్చి నేను మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడనయి యున్నాను. నన్నట్లు మోసము చేసినది నీవైనను ఓ మంథరవైనను, మీయిద్దఱి యుపకార ఋణమును నేను తీర్చుకోలేను.— విక్రమసేనా! ఆచిన్నదానిని నీవు నావద్దనుండి పరిగ్రహించినావుగనుక, నేను కృతఘ్నుఁడను కానని

పుట కీబేరములో నా రాధనుగూడ నీకే కానుకగా విడిచిపెట్టుచున్నాను.

విక్ర—పురుషోత్తమదేవా! నీయౌదార్యమునకు సంతోషించినాను. ఐనను నేఁడు కార్యశేకున్నవాఁడు రణశూరుఁడైన నా ప్రియమిత్రుఁడు దామోదరవర్మ—

పురు—ఆహాహా! ఓ రణశూరా! నీకిప్పుడేమన ధన్యుఁడవు కావలెనన్నతలంపున్నదా!

దామో—ఈ ముదిముడుతలా! నాకక్కఱలేదు.— ఓ పురుషోత్తమదేవా! నన్ను క్షమించు. ఇంకొకసారి నీకు మరల నేను నాశరీరమును నూనెలో వేసి కాపాడుటకవకాశము కలుగఁజేసినపక్షమున, నన్నప్పుడు నీవు దామోదరవర్మ పిఱికివాఁడని పరిహసింతువుగాని లే.

వీర—సుభద్రమ్మా! ఇటురా! విచారపడఁబోకు. నీవింకనువయసులో నేయున్నావు.

సుభ—ఓ వీరసేనా! మగవాండ్రందఱును పశుప్రాయులు.

[చారుమతియు దర్పసారుఁడును దక్కనంతయును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

చారు—(తనలో) ఇతఁడు నిరుత్సాహుఁడయి ఖేదపడుచున్నట్లున్నాఁడు. ఐయినను కొంకొంకలాడుచున్నట్టు మాత్రము లేదు. అతఁడు చెప్పినకథలో కొంత సత్యముకూడనున్నది.— ఓ యాఁడుస్వభావమా! నీవింత చంచలమైనదానవై యున్నప్పుడు నీ మనోనిశ్చయమెంత న్యాయమైనదిగా నుండవలెను!

దర్ప—చారుమతీ! నేనసత్యుఁడనని యెఱిఁగియు నిన్నిట్లు దయచూపుమని వేఁడఁగలుగుదును? నిన్ను ప్రార్థించుటకు నాకుసాహసము చాలకపోయినను, నాపశ్చాత్తాపము నన్నాశలపాలు చేయుచున్నది.

చారు—దర్పసారా! ప్రేమాస్పదులైనవారు తప్పుచేసినప్పుడు క్షమింపనొల్లని నాదానికంటె నన్నునాదరముచేసిన నీది గొప్పతప్పిదము కాదు. నాదౌర్బల్యమునకుఁ దగిన క్షమార్పణమును ప్రేమపూర్వకముగాఁ జేయవలసినదని నామనస్సిప్పుడు నాకు ప్రీతబోధచేయుచుండఁగా, నీ దౌర్బల్యమును నేను క్షమింపనియెడల నేను కృతఘ్నురాలనగుదును.

దర్ప—నేనిప్పుడు కృతార్థుఁడనయినాను.

వీర—(ముందుకువచ్చి) ఇక్కడ మీరేమి చేయుచున్నారు? మీరుకూడ మీలో తగవులాడుచున్నారా యేమి? చారుమతీ! ఇటురమ్ము. ఇదివఱకు నేనే విషయములోను నిన్ను నిర్బంధపెట్టలేదు. ఐనను నేనిప్పుడుమాత్రము నిన్నొకవిషయమై బలవంతపెట్టఁబోవుచున్నాను. నేనెఱిఁగినంతవఱకు దర్పసారుఁడు చేసినతప్పిదములన్నియు నీయందితనికిఁగల యత్యనురాగమువలనఁ గలిగినవే కాని వేఱు కారణముచేతఁగలిగినవి కావు. ఇఁక నామాటవినుకాదనక తత్క్షణమితనిని వివాహమాడుమమ్మ. ఇఁక నితఁడు

తనసంతోషమునకు [illegible] విధమును జూచి నీవే యాశ్చర్యపడఁగలవు.

[అక్కడవారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు— రండి. ఒక్కఁడుతప్ప మఱియెవ్వరు నిక్కడ సంతుష్టులు కాలేరు. నేనుమాత్రము సంతుష్టుఁడనయినను మీరందఱును సంతుష్టులగుట [illegible]వముగాఁజూచి నేనును సంతుష్టుఁడనయ్యెదను.

దాహే— పురుషోత్తమదేవా! నీవన్నమాట శ్లాఘ్యముగానున్నది. వీరి సంతోషముఁజూచి మనము సంతోషింతము.— విక్రమసేనా! నీకు చిరసౌఖ్యము కలుగును గాక!— దర్పసారా! అట్లే నీకును గలుగును గాక!— ఓకాంతలారా! మీరందఱును రండి. మీసౌఖ్యమును జూచి నేనెంతమాత్రమును రోషముగాని యసూయగాని యతృప్తిగాని పొందనట్లు మీకుఁ జూపుటకై నేఁడు మీకందఱకును గీతవాద్యములతో మాధ్యాహ్నిక విందు చేసెదను. మీరందఱును తప్పకవచ్చి నన్ను చరితార్థునిఁ జేయవలెను.

వీర— ఓయీ! నీ యుత్సాహమునకు నేను సంతోషించినాను. నేఁటిరాత్రి యీదంపతులయొక్క యాయురారోగ్యములకొఱకు మనము విందారగింతము.

దర్ప— విక్రమసేనా! మన ప్రియురాండ్రు మనశోకములనుండి మనలను విముక్తులను జేసి పరిశుద్ధులనుగాఁ జేసినందునకు మనమానందపరవశులమగుదుము. నీహృదయేశ్వరి యిఁకముందెప్పుడును మాయయున్నదంచు [illegible] బుద్ధిచెప్పి నిన్ను విశుద్ధునిఁ జేసినది. నాప్రాణేశ్వరి తన బుజ్జాయైన శాంతివర్తనముచేత నా యసంతుష్టికిఁ గారణమైన నాశంకాశీలతను రూపుమాపి నన్నకళం[illegible] జేసినది.

విక్ర— మనమిద్దఱమును కామదేవుని యాగ్రహమును ననుగ్రహమునుగూడ సమానముగ్గానే యనుభవించినాము. మనకిరువురకును గల భేదముమాత్రమిది. నీవు కష్టములకు సహింపఁగలిగియుంటివి; నేను—

కళా— గతించిన దానినిత్రవ్వుకొని విచారపడుటకిది సమయముగాదు. మనమిప్పుడు గడచినదానినంతను మఱచి మన సంతోషము నిష్కళంకముగాఁ జేసికొనవలెను.

చారు— ఇప్పుడుమాత్రమే కాక ముందెప్పుడునుగూడ మనము గతించినదానిని మరల తలపెట్టక యఖండ సుఖమనుభవించుచుందము. యోగ్యములయిన హృదయములు వివాహబంధముచేత నొక్కటిగాఁగూర్పఁబడినప్పుడు కామదేవుఁడు తానదివఱకు బాధించిన తనపుష్పబాణముల నాదంపతులకు పూసరములుగాఁ జేసియానందసౌరభమెల్లప్పుడును గుబులుకొనునట్లు చేయును. మనవారు మననిమిత్తమయి వేచియున్నారు. లోపలికిఁ బోదము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)